

Pyotr Kropotkin

ANARŞİ

felsefesi - ideali

KAOOS

2.
baskı

<http://genclikcephesi.blogspot.com>

Pyotr Alekseyeviç Kropotkin

1842'de Moskova'da doğdu. 1857'de soylu çocuklarının okuduğu, imparatorluğun ayrıcalıklı askeri okulu olan Pajeski Korpus'a girdi. Parlak bir gelecek vaat eden Pyotr Kropotkin, 1862'de askeri okul öğrenciliğini başarıyla tamamladı. Ancak, aile çevresini ve II. Aleksandr'ı şaşırtan bir kararla Doğu Sibirya'daki Amur Kazak birliklerinde mütevazı bir görevi tercih etti. Fakat, orduya karşı duyduğu soğukluk, Sibirya sürgünleri arasında kısa sürede nefrete dönüştü. 1867'de ordudan ayrılarak Petersburg Üniversitesi fizik-matematik fakültesine kaydedildi.

1872'de İsviçre'ye yaptığı birkaç aylık seyahatte I. Enternasyonal ve anarşistlerle tanıştı. Rusya'ya döndüğünde, narodnik Çaykovski grubuna katılarak propaganda çalışmalarını sürdürdü. Ancak, 1874'te tutuklanıp Petropavlovsk kalesine kapatıldı. 1876'da, sevk edildiği hastaneden gözüpek bir kaçış planıyla, arkadaşları tarafından kaçırılarak yurtdışına çıkarıldı. O günden itibaren uluslararası anarşist hareketin önde gelen bir düşünce ve eylem adamı oldu.

Yaklaşık kırk yıl kadar Avrupa'da sürgünde yaşayan Kropotkin, 1917 Şubat Devrimi'nin ardından, 75 yaşında Rusya'ya döndü. Ekim Devrimi'nin despotik, bürokratik yönelişini önceden gören Kropotkin, Lenin ve Bolşevikleri sık sık uyarmak gibi iyi niyetli bir tutum takındı. Ancak, anarşistlere ve diğer muhaliflere karşı başlatılan süreklilikli avı nedeniyle bu uyarıları dünya kamuoyu nezdinde protestoya dönüştü.

Kropotkin, 8 Şubat 1921'de öldü. Beş kilometrelik kortej oluşturan kalabalık bir kitle, cenazeyi Moskova mezarlığına taşıdı. Bolşevik iktidara karşı anarşistlerin son kitlesel gösterisine dönüşen bu cenaze töreninde, anarşistlerin pankartlarında "otoritenin olduğu yerde özgürlük yoktur" sözleri yazılıydı.

*Ben Afrika'da kanat çırpın kelebeğin
Kuzey Amerika'da yarattığı kasırgayı istiyorum.
Ben kaos istiyorum!*

Pyotr Kropotkin

ANARŞİ

felsefesi - ideali

Çeviren: Işık Ergüden

Anarşi
felsefesi - ideali
Pyotr Kropotkin

Fransızcadan Çeviren:
Işık Ergüden

Kaos Yayınları: 21
1. Baskı: Nisan 2001, İstanbul
2. Baskı: Ekim 2005, İstanbul

Ofset Hazırlık: Kaos

Baskı/Cilt: Sena Ofset

Kaos Yayınları
Piyerlotü Cd. Dostlukyurdu Sk. No: 8
Çemberlitaş - İstanbul
Tel/Fax: (212) 515 25 62
www.kaosyayinlari.com
E-mail: kaosyayinlari@hotmail.com

ISBN 975-7005-13-4

KØS

Yayıncının Notu

P. Kropotkin'in bu kitabı üç ayrı metinden oluşuyor. Birinci metin; *Anarşi -felsefesi, ideali-* 1896 yılında Paris'te verdiği bir konferansın metnidir. 1971 yılında ellinci ölüm yıldönümü nedeniyle "Kropotkin'in Dostları" tarafından yeniden basılmıştır.

1905 yılında yazılmış olan ve *Anarşizm* başlığını taşıyan ikinci metin; ilk kez 1910 yılında *Encyclopaedia Britannica*'nın on birinci baskısının birinci cildinde, "P.A.K." imzasıyla yayımlandı. Çeşitli eksiltmeler, değişiklikler ve ilavelerle ABD' de yayımlanan *Encyclopaedia Britannica*'nın 1960'a kadar art arda gelen baskılarında yer almaya devam etti.

Kropotkin'in makalesi daha sonraki yıllarda da sık sık yeniden basıldı; ya tek başına bir broşür olarak ya da toplu yazıları içinde yer aldı, kimi anarşist yazılar antolojisine de dahil edildi. Fakat bu baskılar eski hataları sürekli olarak tekrarladılar ve bunlara yenilerini eklediler. Bu kitaptaki makale, 1910 tarihli orijinal versiyona sadık kalan Nicolas Walter editörlüğündeki Freedom Press baskısından (Londra, 1987) çevrilmiştir.

Anarşist Komünizm başlıklı üçüncü metin ise, ilk kez 1887'de İngiltere'de *The Nineteenth Century*'de iki bölüm halinde "The Scientific Bases of Anarchy" ve "The Coming Anarchy" başlıklarıyla yayımlandı. Her iki metin de "P. Kropotkin" imzalıydı.

Bu iki makale, 1891 yılında, Freedom Pamphlet'in dördüncü broşürü olarak yeniden yayımlandığında, "*Nineteenth*

Century Editörü'nün izniyle yeniden basılmıştır" ve "Yazar tarafından yeniden gözden geçirilmiştir" ibarelerini taşıyordu. Bu kez başlığı *Anarchist Communism: Its Basis and Principles* idi ve "Pyotr Kropotkin" olarak imzalanmıştı. Sonraki yıllarda Freedom Pres tarafından birçok kez yeniden basıldı, birçok dile çevrildi. Broşür versiyonu Kropotkin'in yazıları derlemelerine ya da Anarşist yazılar derlemeleri içine sık sık dahil edildi, fakat hep eksik olarak yayımlandı. Bu kitaba alınan metin, 1891 versiyonunun (baskı hataları düzeltilmiş) tıpkıbasımıdır.

Kitabın sonuna, Daniel Guerin'in *Ni Dieu, ni Maître, anthologie de l'Anarchisme* adlı kitabında aktardığı ve Kropotkin'in, 1 Ocak 1883'te Lyon duruşmasında anarşizmin tanımını üzerine yaptığı açıklamadan bir bölüm eklenmiştir.

Kaos Yayınları

Anarşi felsefesi - ideali

Bayan ve bay yurttaşlar,

Bu konferansın konusu olarak Anarşi'nin felsefesini ve idealini ele almaya karar verirken tereddüde düşmedim dersim yalan olur.

Anarşinin, geleceğe dair ham hayaller yığınından başka bir şey olmadığına, mevcut uygarlığın tümünü yıkıma götüren bilinçsizce bir tepki olduğuna inanan hâlâ çok sayıda insan var. Dahası, eğitimin bize verdiği önyargıları ortadan kaldırmak için belki de bir konferansa sığdırmakta güçlük çekilecek açıklamalara girişmek gerekmektedir. Paris'in ciddi basınının, anarşistin tek felsefesinin yıkıcılık, tek argümanının ise şiddet olduğunu ileri sürmesinin üzerinden iki üç yıl bile geçmiş değil.

Bununla birlikte, son dönemlerde anarşistlerden öyle çok söz edildi ki, halkın bir bölümü sonunda bizim doktrinlerimizi okur, tartışır hale geldi. Hatta kimi zaman üstünde düşünme zahmetine bile katlanılmış olması, bugün en azından bir kazançtır. Anarşistin bir ideale sahip olduğu genellikle kabul ediliyor; hatta bu ideal yalnızca seçkin insanlardan oluşmayan bir toplum için fazlasıyla güzel, fazlasıyla soylu bile bulunuyor.

Fakat, bizi eleştirenlerin deyişiyle, uzak bir geleceğin soluk, ham hayallerinden başka bir şey olmayan bir konuda benim felsefeden söz ediyor olmam pek iddialı bir şey değil mi-

dir? Sosyalizmin bir felsefesinin olduğu kabul edilmezken, anarşinin bir felsefesinin olduğunu kim iddia edebilir?

Bu soruya, elden geldiğince açık ve kesin olmaya çalışarak cevap vermeyi deneyeceğim. Sizden ricam, Londra'da düzenlenen bir konferansta daha önce belirttiğim ve bana kalırsa, anarşinin felsefesi derken ne anlaşılması gerektiğini daha iyi kavramayı sağlayan bir iki örneği sizin huzurunuzda da tekrarlırsam beni bağışlamanızdır.¹

Doğa bilimlerinden alınma, kolay anlaşılır birkaç örneği öncelikle ele alırsam, bana güvenmeyeceğinizi umarım. Toplumsal fikirlerimizi bunlardan türetmek için değil -alâkası yok! İnsan toplumlarının pek karmaşık olaylarında örnek aramaktansa pozitif bilimlerce gözlemlenen olaylarda daha kolay kavranan bazı ilişkileri daha iyi ortaya sermek için bu örneklerle başvuruyorum yalnızca.

Evet, içinde bulunduğumuz dönemde pozitif bilimlerde dikkatimizi özellikle çeken şey, birkaç yıldan bu yana geçirdikleri derin dönüşümdür, evrendeki olayları kavrayış ve yorumlayış tarzları tümüyle değişmiştir.

Bildiğiniz gibi, bir zamanlar insan Dünya'yı evrenin merkezi sanıyordu. Güneş, Ay, gezegenler ve yıldızlar sanki yer-küremizin etrafında dönüyordu. İnsan, ikâmet ettiği bu yer-kürenin, yaratılışın merkezini temsil ettiği kanısındaydı; kendisi de -gezegeninin üstün varlığı- yaratıcının seçilmiş kuluymdu. Güneş, Ay, yıldızlar yalnızca onun için yaratılmıştı; Tanrı tüm dikkati ona yöneltmişti, en ufak davranışına bile göz kulak oluyordu, Güneş ilerleyişini onun için durduruyor, bulutların arasına giriyor, tarlaların ve şehirlerin üzerine sağanak yağmurlarını ve şimşeklerini, ya buralarda oturanla-

rın erdemini ödüllendirmek ya da işledikleri suçları cezalandırmak için yağıdırıyordu. Binlerce yıl boyunca insan evreni bu şekilde tasarladı.

Bununla birlikte, on altıncı yüzyılda insanın tüm kavrayışında nasıl engin bir dönüşümün meydana geldiğini biliyorsunuz. Dünya'nın, bırakalım evrenin merkezi olmayı, Güneş sistemi içindeki bir kum tanesinden başka bir şey olmadığı -diğer gezegenlerin yanında küçük bir bilyeden başka bir şey olmadığı- kanıtlandı. Güneş, bizim küçük yer-küremizle karşılaştırıldığında dev gibi olan şu gökcismini bile, gökyüzünde parıldadığını, samanyolunda karınca gibi kaynaştığını gördüğümüz sayısız yıldız arasında bir yıldızdı yalnızca. Bu uçsuz bucaksız sınırsızlık karşısında insan ne kadar küçük gözükür, özlemleri ne kadar gülünç kahr! Kozmolojik fikirlerdeki bu dönüşümün etkisi dönemin tüm felsefesinde, tüm toplumsal ve dinsel kavrayışlarında hissedildi. Günümüzdeki gelişimi karşısında pek gururlandığımız doğa bilimleri bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Fakat, tüm bilimlerde çok daha derin ve çok daha büyük kapsamda bir değişim meydana gelmek üzeredir ve anarşi, göreceğiniz gibi, bu evrimin sayısız tezahüründen, kendini gösteren yeni felsefenin kollarından yalnızca biridir.

Geçen yüzyıl sonunda ya da bu yüzyıl başında yazılmış herhangi bir astronomi kitabına bakın. Küçük gezegenimizin evrenin merkezine yerleştiğini artık göremeyeceğinizi söylemeye gerek yok. Fakat, muazzam çekim gücüyle bizim gezegen dünyamızı yöneten dev bir merkezî gökcisminiyle -Güneşle- bu kitabın her sayfasında karşılaşacaksınız. Bu merkezî gökcisminin uydularının ilerleyişine rehberlik eden ve sistemin uyumunu sürdüren bir güç yayılır. Merkezî bir yığılmadan doğan gezegenler, deyim yerindeyse, birer tomurcuktur. Doğumlarını bu yığılmaya borçludurlar; bu yığılmayı temsil et-

1. Les Temps Nouveaux, Révolte Yayınları, Paris, 1894.

meye devam eden, ışıın saçan gökcismine her şeyi borçludur: Hareketlerinin ritmi, ustaca aralıklar verilmiş yörüngeleri, onları canlandırır ve yüzeylerini süsleyen yaşam, her şey onun sayesinde. Herhangi bir düzensizlik onların ilerleyişini aksattığında ve onları yörüngelerinden çıkardığında, merkezî gökcismi sistem içindeki düzeni yeniden tesis eder; düzeni sağlar, düzenin varlığı sürer.

Bu kavrayış da önceki gibi yok olup gider. Tüm dikkatini Güneş'e ve büyük gezegenlere çevirmiş olan astronom, evreni dolduran son derece küçük gezegenleri incelemeye koyulur. Ve gezegenler arası, yıldızlar arası uzayın, ayrı ayrı ele alındıklarında son derece küçük, gözle görülmez, ama sayıları itibarıyla sonsuz güçlü olan, küçük madde yığınlarıyla dolu olduğunu ve bunların hayal edilebilecek her yönde vızır vızır gidip geldiklerini keşfeder. Bu kütlelerin kimileri, daha geçenlerde İspanya'ya korku salmış şu göktaşı gibi, hâlâ oldukça büyüktür; kimileri de olsa olsa birkaç gram ya da santigram ağırlığındadır, bunların etrafında da neredeyse mikroskobik büyüklükte tozlar, uzayı doldurarak dolaşmaya devam eder.

Astronom, günümüzde, hem bizim sistemin, Güneş'in, gezegenlerin ve uyduların kökenini, hem de farklı parçaları canlandıran hareketleri ve bütünü uyumunu açıklamak için, baş döndürücü hızlarıyla uzamı her yönde dolaşan, her yerde ve her zaman birbirleriyle çarpışan, bir araya toplanan ve dağılan bu tozlara, bu son derece küçük maddelere başvurmaktadır. Bir adım daha atarsak, bir süre sonra, evrensel çekim bile tüm bu dağınık ve bağlantısız hareketlerin, bu zerreciklerin -olası her yönde meydana gelen atom salınımlarının- bileşkesinden başka bir şey olmayacaktır.

Böylece, Yeryüzü'nden Güneş'e taşınmış olan merkez, güç kaynağı, şimdi, dağılmış, saçılmıştır: Her yerde ve hiçbir yerdedir. Astronomla birlikte biz de fark ederiz ki, güneş sistemleri son derece küçük maddelerin yarattığı bir şeydir, sistemi yönettiği sanılan güç, belki de, bu sonsuz küçük maddelerin çarpışmasının bileşkesinden başka bir şey değildir; yıldız sis-

temlerinin uyumu, birbirlerine eklenen, birbirlerini tamamlayan, dengeleyen tüm bu hareketlerin bileşkesi, uyarlanışı olduğu için uyumdur.

Bu yeni kavrayışla birlikte evrenin tüm görünümü değişir. Dünyayı yöneten güç fikri, değişmez yasa fikri, önceden düşünülüp tasarlanmış uyum fikri, Fourier'in günün birinde hayal meyal sezdiği ve her biri kendi doğrultusunda ilerleyen ve karşılıklı olarak dengede duran sayısız madde yığınının bileşkesinden başka bir şey olmayan bu uyuma yer açmak için yok olur.

Bu değişimi yalnızca astronomi mi geçirdi? Hayır! Aynı dönüşüm istisnasız tüm bilimlerin, doğayı ele alan bilimlerin olduğu kadar insan ilişkilerini ele alan bilimlerin de felsefesinde meydana gelmektedir.

Fiziki bilimlerde kendi başına birer varlık olarak düşünülen ısı, manyetizma, elektrik yok olmaktadır. Günümüzde fizikçi, ısıtılmış ya da elektrikleştirilmiş bir cisimden söz ettiğinde onun gördüğü şey, içine meçhul bir güç giren cansız madde değildir artık. Her yönde ilerleyen, titreşen, kımıldayan, yaşayan ve titreşimleriyle, çarpışmalarıyla, yaşamlarıyla ısıyı, ışığı, manyetizmayı ya da elektriği meydana getiren son derece küçük atomların titreşimini, yürüyüşünü, bu cismin ve onu çevreleyen uzayın içinde fark etmeye çalışmaktadır.

Organik yaşamı ele alan bilimlerde, tür ve tür değişimleri kavramı silinmekte ve onun yerine örnek ["tek tek, birey" anlamında; ç.n.] kavramı geçmektedir. Botanikçi ve zoolog, örneği-örneğin yaşamını, çevreye uyumunu- incelemektedir. Kuraklığa ya da neme, sıcağa ya da soğuğa, besin bolluğuna ya da yokluğuna ve dış çevrenin etkilerine az ya da çok duyarlı olmasına bağlı olarak örnekte meydana gelen değişimlerden doğacaktır türler; ve türün geçirdiği değişimler, biyoloğa göre, bileşkelerden başka bir şey değildir artık -ayrı ayrı her bir

örnekte meydana gelen değişiklikler toplamıdır. Örnekler, yaşadıkları ortamların sayısız etkilerine tek tek maruz kalarak ve her biri bu etkilere kendi tarzında yanıt vererek nasıl bir değişim geçiriyorsa, tür de o değişimi geçirecektir.

Fizyolog, bir bitkinin ya da bir hayvanın yaşamından söz ettiğinde, burada gördüğü şey, tek ve bölünmez bir karakterden çok, bir yığılma, ayrı ayrı milyonlarca örnekten oluşan bir kolonidir. Kendi aralarında birbirlerine sıkıca bağlı, birbirlerinin iyiliğinden ya da kötülüğünden etkilenen, ama her biri kendi hayatını yaşayan sindirim organlarının, duysal, sinirsel organların, vs. federasyonundan söz eder size. Her organ, her organ parçası, gerektiğinde, yaşamlarına elverişsiz olan koşullara karşı mücadele etmek için bir araya gelen bağımsız hücrelerden oluşur. Birey, federasyonlar dünyasıdır, kendi başına bir kozmostur o!

Fizyolog bu dünyada özerk kan hücrelerini, dokuları, sinir merkezlerini görür; işgalcilerle mücadele etmek için vücudun mikrop kapmış bölgelerine doğru yönelen milyarlarca beyaz zerreciği -fagositleri- fark eder. Dahası da var: Günümüzde, fizyolog, her biri kendi hayatını yaşayan, kendisi için mutluluk arayan ve kendi dışındakilerle gruplaşma, işbirliği yoluyla buna erişen özerk elementlerden oluşan bir dünyayı her mikroskobik hücrede keşfetmektedir. Kısacası, her örnek/birey organlar kozmosudur, her organ hücreler kozmosudur, her hücre son derece küçük zerreciklerin kozmosudur; ve bu karmaşık dünyada, bütünün mutluluğu, örgütlü maddenin en küçük mikroskobik parçalarının tek tek yararlandığı mutluluk toplamına tümüyle bağlıdır.

Böylece, yaşamın felsefesinde gerçek bir devrim meydana geliyor.

Fakat bu devrim en uzun erimli sonuçlarına psikolojide erişmektedir.

Psikoloğun, insanı bütünlüklü, tek ve bölünmez bir varlık olarak görmesinin üzerinden pek uzun zaman geçmedi. Dini geleneğe bağlı kalan psikolog, insanları iyi ve kötü, zeki ve aptal, bencil ve fedakâr diye sınıflandırmayı seviyordu. On sekizinci yüzyıl materyalistlerinde bile ruh fikri, bölünmez kendilik fikri varlığını sürdürmeye devam ediyordu.

Fakat bugün hâlâ bu dili konuşan bir psikolog hakkında ne düşünüyoruz? Günümüzün psikoloğunun insanda gördüğü şey, her biri bağımsız olarak işleyen, dengeleri sürekli olarak kurup bozan, birbirinden ayrı sayısız yetenek, kendi aralarında eşit, özerk eğilimdir. Bu psikoloğa göre, bütün olarak ele alındığında insan, tüm bu çeşitli yeteneklerin, beyin hücreleriyle sinir merkezlerinin tüm bu özerk eğilimlerinin sürekli değişen bileşkesinden başka bir şey değildir. Bunların her biri, diğerlerini etkileyecek kadar birbirlerine bağlıdır, fakat merkezî bir organa -ruha- bağımlı olmadan kendi hayatlarını yaşarlar.

İçinde bulunduğumuz dönemde tüm doğa bilimlerinde de rin bir dönüşümün meydana gelmekte olduğunu, daha geniş ayrıntılara girmeme gerek kalmadan görebiliyorsunuz. Bu dönüşüm, doğa bilimlerinin analizlerini, önceleri ihmal edilmiş ayrıntılara yöneltmelerinden kaynaklanmıyor. Hayır! Bunlar hiç de yeni olgular değil, bu olguları kavrayış tarzı evrim geçirmektedir. Bu eğilimi birkaç kelimeyle ifade etmek gerekirse, bilimin geçmişte büyük sonuçları ve -bir matematikçinin entegraller dediği- büyük toplamaları incelemekle uğraştığı; günümüzde ise, özellikle son derece küçük olanları, bu toplamaları oluşturan örnekleri incelediği, bu örneklerin hem bağımsızlığını ve bireyselliğini hem de birbirlerine en yakın olacak şekilde toplaşmalarını artık kabul etmek zorunda kaldığı söylenebilir.

İnsan zihninin doğada keşfettiği ve özünde olguların belli

bir istikrar durumundan başka bir şey olmayan uyuma gelince, modern bilgin bunu günümüzde kuşkusuz önceden hiç bilmediği kadar iyi bilir. Fakat bunu, belli bir plana göre tasarlamış, zeki bir iradenin önceden oluşturduğu yasaların eylemiyle açıklamaya çalışmaz.

“Doğa yasası” olarak adlandırılan şey, bizim hayal meyal sezdiğimiz bazı olgular arasındaki ilişkiden başka bir şey değildir ve her doğa “yasası”nın koşullu bir nedensellik karakteri vardır; yani: Bir olgu belirli koşullarda meydana geliyorsa eğer, ardından başka bir olgu gelecektir. Hiçbir yasa olgunun dışında değildir: Her olgu ardından geleni yönetir, yasa değil.

Doğanın uyumu dediğimiz şeyde, önceden tasarlanmış hiçbir şey yoktur. Çarpışmaların ve rastlantıların cilvesi, bu uyumu yaratmaya yetmiştir. Falanca olgu yüzyıllar sürecektir, çünkü temsil ettiği adaptasyonun, dengenin yerleşmesi yüzyıllar almıştır; oysa ki anlık bir denge durumu bir anda doğduğundan, diğeri de bir an sürecektir. Güneş sistemimizi oluşturan gezegenler çarpışmıyor ve birbirlerini her gün yok etmiyorlarsa, milyonlarca yüzyıl varlıklarını sürdürüyorlarsa, bunun nedeni, birbirlerinden habersiz milyonlarca gücün bileşkesi olarak, milyonlarca yüzyıl sonunda oluşmuş bir dengeyi temsil ediyor olmalarıdır. Volkanik sarsıntılar kıtaları sürekli yok etmiyorsa, bunun nedeni, molekül molekül oluşmaları ve bugünkü biçimlerini almaları binlerce ve binlerce yıl sürdüğü içindir. Ama şimşek bir an sürer, çünkü dengenin anlık olarak bozulmasını, güçlerin ani bir biçimde yeniden dağılmasını temsil eder.

Böylece uyum, tüm güçler arasında oluşmuş geçici denge olarak, eğreti bir adaptasyon olarak kendini gösterir. Bu denge tek bir koşulla sürecektir: Sürekli olarak dönüşme, tüm karşıt eylemlerin bileşkesi olmayı her an sürdürme. Bu güçlerden birinin bile hareketi bir süre için engellense uyum yok olur. Güç, etkisini biriktirir, güç ortaya çıkmak zorundadır, eylemini uygulamak zorundadır, başka güçler onun ortaya

çıkmasını engelliyor diye yok olacak değildir, ama dengeyi bozar, uyumu parçalar, yeni bir denge konumu ve yeni bir adaptasyon yaratmaya çabalar. Tıpkı bir volkanın patlaması gibi; hapsedilmiş güç, akkor halindeki gazın, lavın ve küllelerin püskürmesini engelleyen taşlaşmış lavları sonunda parçalar. Tıpkı devrimler gibi.

Benzer bir dönüşüm, insanı konu alan bilimlerde de görülür.

Örneğin, krallıkların tarihi olmuş olan tarihin, halkların tarihi olmaya doğru evrildiğini, ardından da bireylerin incelemeye alınacağını görüyoruz. Tarihçi, herhangi bir milletin üyelerinin falanca dönemde nasıl yaşadıklarını, inançlarının, yaşam yollarının neler olduğunu, önlerine koydukları toplumsal idealin ne olduğunu ve bu ideale doğru ilerlemek için hangi araçlara sahip olduklarını bilmek ister. Eskiden ihmal edilen tüm bu güçlerin eylemi sayesinde büyük olguları yorumlayacaktır.

Aynı şekilde, hukuk ilmini inceleyen bilgin de artık herhangi bir yasayı incelemekle yetinmemektedir. Etnolog da böyledir, o da art arda gelen kurumların nasıl doğduğunu bilmek istemektedir; bu kurumların çağlar boyunca geçirdiği evrimi izlemekte ve bu incelemeyi yaparken de, yazılı yasa-dan çok meçhul kitlelerin yapıcı dehasının her dönemde ifadesini bulduğu yerel geleneklere, “gelenek ve görenek hukuku”na yönelmektedir. Bu doğrultuda yepyeni bir bilim hazırlanmaktadır. Bu bilim, doğa bilimlerinin Doğa olaylarını yorumlayış tarzıyla tarihi yorumlamayı başararak, okulda öğrendiğimiz yerleşik kavramları altüst edeceğe benzemektedir.

Başlangıçta milletlerin zenginliğini inceleyen ekonomi politik, günümüzde, bireylerin zenginliğini inceler hale gelmiştir. Herhangi bir milletin önemli ölçüde bir dış ticaret yapıp

yapmadığını bilmek üzerinde daha az durmaktadır; köylünün ve işçinin kulübesinde ekmeğin eksik olmadığından emin olmak istemektedir. Bütün kapıları çalar -sarayın kapısını da yoksul evinin kapısını da- ve hem zengine hem de yoksula sorar: "Zaruri ihtiyaçlarınızı ve lüks ihtiyaçlarınızı hangi noktaya kadar tatmin edebiliyorsunuz?" Ve, en hayati refah ihtiyaçlarının insanların onda dokuzunda bulunmadığını saptadığında, bir bitki ya da bir hayvan karşısındaki fizyolojistin kendine soracağı soruyu sorar: - "Herkesin ihtiyaçlarını, asgari güç harcayarak tatmin etmenin yolu nedir? Bir toplum herkesin, dolayısıyla tek tek her bir kişinin en büyük miktarda tatmin ve mutluluk sağlamasını nasıl garanti edebilir?" İktisat biliminin geçirdiği dönüşüm bu yöndedir; uzun süre boyunca zengin azınlıkların çıkarları yönünde yorumlanmış olguların basitçe saptanması olduktan sonra, sözcüğün gerçek anlamında bir bilim -insan toplumlarının fizyolojisi- olmaya (daha doğrusu, bilim olmak için unsurlar hazırlamaya) yönelmektedir.

Bilimlerde yeni bir bütünsel bakışın yanı sıra, yeni bir felsefe de oluşmaktadır. Günümüze kadar egemen olmuş toplum kavrayışından tamamen farklı yeni bir toplum kavrayışının da oluşmakta olduğunu görmekteyiz. Anarşi adı altında, toplumların geçmiş ve şimdiki yaşamlarının yeni bir yorumu ortaya çıkarken, aynı zamanda, geleceklerini içeren bir öngörü de oluşmaktadır; her ikisi de, sözünü ettiğim doğa kavrayışıyla aynı anlayış içerisinde tasarlanmaktadır. Böylece anarşi, yeni felsefenin bütünüleyici bir parçası olarak ortaya çıktığından, anarşist de çağımızın en önemli düşünür ve şairleriyle çok fazla noktada buluşmaktadır.

Gerçekten de, insan beyni papazlardan, askeri şeflerden, bunların tahakkümünü tesis etmeye çalışan yargıçlardan ve bu tahakkümü sürdürmek için para alan bilginlerden oluşan

azınlıkların beynimize kazıdığı fikirlerden kurtuldukça, bu tahakkümcü azınlıklara yer olmayan bir toplum kavrayışının doğduğu açıktır. Önceki kuşakların emeğiyle birikmiş tüm toplumsal sermayeye sahip olan bu toplum, bu kârlı sermayeyi herkesin çıkarına uygun kılmak için örgütlenir ve azınlıkların iktidarını yeniden tesis etmeden kendi kendini oluşturur. Bu toplumun bağrında sayısız çeşitlilikte kişisel kapasite, huy ve enerji bulunur: Kimse dışlanmaz. Mücadeleyi, çatışmayı bile gerekli kılar; çünkü, kurumlaşmış bir otoritenin ağırlığının terazinin bir kefesine konulmadığı, serbestçe tartışılan çatışma dönemlerinin, insan dehasının en büyük gelişme gösterdiği dönemler olduğunu bilir. Geçmişin biriktirdiği servetlerin tümünde toplum üyelerinin aslında eşit hakkı olduğunu kabul ederek, sömürenlerle sömürülenler, yönetenlerle yönetilenler, ezilenlerle ezenler arasındaki ayrımı reddeder ve kendi bağrında belli bir uyumlu bağdaşma oluşturmaya çalışır. Bunu, varsayımsal olarak toplumu temsil etme iddiasındaki bir otoriteye tüm üyelerinin boyun eğmesini sağlayarak değil, tektiplilik oluşturmaya çalışarak değil, tüm insanları serbest gelişmeye, serbest inisiyatif, serbest eyleme ve serbest işbirliğine davet ederek yapar.

Bireyselliğin en eksiksiz gelişimini amaçlarken, bunu da, hayal edilebilecek her amaç için, mümkün olan her düzeyde, her görünüm altındaki gönüllü işbirliğinin en yüksek gelişimiyle birlikte düşünür: Sürekli değişen ortaklık; bu ortaklığın süresini kendi içindeki unsurlar belirlerken, her an biçim değiştirerek herkesin sayısız özlemlerine en iyi şekilde cevap verir. Kısacası, yasada somutlaşan, önceden tasarlanmış biçimlerden tiksinen bir toplum; sayısız çeşitlilikte güçle, sayısız etki arasında sürekli değişen ve geçici denge içinde uyum arayan bir toplum; bu güçlerin kendi akışlarını izlediği ve özellikle açıkça meydana gelme ve karşı güçlerle dengelenme özgürlüğü sayesinde, gelişme yönünde ilerledikleri zaman kendilerine uygun enerjilerin ortaya çıkmasını teşvik edebildikleri bir toplum.

Bu toplum kavrayışı ve ideali elbette yeni değildir. Tersine, halka özgü kurumların -klan, komün, kov, medek birliği, "lonca" ve hatta ilk dönemlerdeki Ortaçağ yelur komunu- tarihini analiz ettiğimizde, toplumu bu fikir doğrultusunda oluşturan halkın bu eğilimiyle karşılaşırız. Egemen azınlıklar bu eğilimi her zaman engellemeye çalışmıştır. Tüm halk hareketleri bu damgayı az çok taşıyor. Bapırlar ve öncülerinde, o dönemde kullandıkları dini jargona rağmen, bu fikirleri açıkça ifade edilmiş olarak buluruz. Ne yazık ki, teokratik anlayış bu ideali geçen yüzyılın sonuna kadar tekelemeye devam etti ve ancak günümüzde, toplumsal olguların gözlenmesinden çıkarılmış bir toplum kavramı olarak dini kundağından kurtulmuş gözükmektedir.

Herkesin yalnızca kendi iradesiyle kendini yönettiği (bu irade, elbette, her bir kişinin maruz kaldığı toplumsal etkilerin sonucudur) toplum ideali, iktisadi, siyasi ve ahlâki yapıyla ancak günümüzde ortaya çıkmaktadır; ve bugünkü üretimimizin yüksek düzeyde toplumsal karakteri dolayısıyla bizim modern toplumlarımıza dayatılan komünizmin gerekliliğine dayanarak, yine ancak günümüzde kendini göstermektedir.

Gerçekten de, iktisadi kölelik var oldukça özgürlükten söz etmenin nafiye olduğunu günümüzde çok iyi bilmekteyiz.

"Özgürlükten söz etme -yoksulluk köleliktir!" sözü boş bir söz değildir. Bu söz geniş işçi kitlelerinin fikirlerinde yer etmiştir, dönemin tüm edebiyatına sinmiştir, başkalarının yoksulluğuyla yaşayanları bile peşinden sürükler ve geçmişte, sömürüye hakları olduğunu ortaya koyuşlarındaki kibri geri alır onlardan.

Toplumsal sermaye edinmenin bugünkü biçiminin sürmemesi konusunda iki dünyadaki milyonlarca sosyalist zaten hemfikirdir. Kapitalistler de bu biçimin süremeyeceğinin

farkındadırlar ve geçmişteki kendine güvenleriyle bu sömürüyü savunamamaktadırlar artık. Tek savunmaları özünde bize şunu demekten ibarettir: "Siz daha iyi bir şey keşfedemediniz ki!" Mülkiyetin bugünkü biçimlerinin içerdiği ölümcül sonuçları yadsımaya ve kendi mülkiyet haklarını olumlamaya gelince, bunu yapamıyorlar. Onlara serbestlik tanındıkça bu hakkı kullanmaya devam ediyorlar, ama bir fikre dayanmaya çalışmıyorlar. Bu anlaşılır bir şeydir.

Örneğin bakın şu Paris şehrine! Yüzyılların yaratısı, tüm bir milletin dehasının ürünü, yirmi otuz kuşağın emeğinin sonucu! Bu şehri güzelleştirmek, temizlemek, beslemek, insan dehasının ürünü başyapıtlarla donatmak, burayı bir düşünce ve sanat merkezi haline getirmek için hergün çalışan bu şehrin sakini karşısında; tüm bunları yaratmış olan bu insanlar karşısında, -buraları değerli kılan biz hepimizken, biz olmadan buralar birer hiçken- Paris sokaklarını süsleyen sarayların bugünkü yasal mülk sahiplerinin hakkı olduğunu nasıl savunabiliriz?

Böyle bir yalan halkı eğitenlerin maharetiyle bir süre daha sürebilir. Geniş işçi yığınları bunun üzerinde düşünmeyebilir bile. Fakat bir avuç düşünen insan bu soruyu kurcaladıklarında ve tek tek herkese sorduklarında, alacakları cevap kuşkuya yer bırakmaz. Halkın sağduyusu şöyle der: "Onlar zenginliklere çalıp çırparak sahip oluyorlar!"

Çepeçevre on fersah mesafedeki her toprak parçasının hikâyesini bize anlatabilecek olan kişi köylünün ta kendisiyken, bu senyörlük toprağının ya da burjuvaya ait şu toprağın meşru hak olarak mülk sahibine ait olduğuna nasıl inandırabiliriz o köylüyü? Hele ki, civardaki köylülerin çoğunun tek talebi toprakları işletmekken, falanca beyefendinin bu toprağı kendi özel arazisi olarak korumasının milli yarar adına olduğuna nasıl inandırabiliriz onları?

Falanca fabrikanın işçisi ya da filanca maden ocağının madencisi, ticari ve sanayi büyük mülkiyetin üzerinde yükseldiği Panamaları, şarap kadehlerini, Fransız ve Türk de-

miryollarını, devlet talanını ve yasal hırsızlığı açıkça görmeye başlamışken, bu işçiyi ya da madenciye fabrikanın ve maden ocağının şu anki sahiplerine hakkaniyetle ait olduğuna nasıl inandırabiliriz?

Ashında, kitleler, sömürülenlerin inancını değiştirmekten ziyade sömürücülerin sömürme haklarını onaylamak için ekonomistlerin yaydığı safsatalara asla inanmadılar! Varlıklı sınıflardan hiç destek bulamayan, sefalet içinde ezilen işçi ve köylüler, zaman zaman isyanlarla hak talep etmiş olsalar da, kendilerine her şeyin yapılmasına izin verdiler. Şehirlerdeki herhangi bir işçi, kişisel mülkiyetteki sermayenin bir servet fonu yaratarak bir gün herkese pay edileceğine ve herkesin bundan yararlandırılacağına bir an inansa bile bu yapılsama da diğer sayısız yapılsama gibi yok olacaktır. İşçi yoksul olduğunu, yoksul kalacağını fark eder; kendi çabalarıyla oluşmuş zenginliklerin en ufak bir bölümünü bile efendilerinden koparmak için ya isyana ya da greve başvurmalıdır, yani aç kalma korkusunu kabullenmeli ve imparatorluğun, krallığın ya da cumhuriyetçilerin yaygın ateşine maruz kalmazsa eğer hapse atılmayı göğüslemelidir.

Fakat, bugünkü sistemin derinliklerinden gelen bir başka kötülük de giderek su yüzüne çıkmaktadır. Özel mülkiyet düzeninde, yaşamaya ve üretmeye yarayan her şey -toprak, konut, besin ve çalışma araçları- birkaç kişinin eline bir kez geçtiğinde, bunlar, refahı herkese dağıtmak için gerekli olan şeyi üretmeyi sürekli olarak engellerler. Emekçi, bugünkü teknik gücümüzün herkese yetecek bir refah sağlayabileceğini belli belirsiz de olsa hisseder, fakat kapitalist sistemin ve devletin bu refahı ele geçirmeyi nasıl dört bir yandan engellediğinin de farkındadır.

Maddi zenginliği sağlamak için gerekli olandan fazlasını üretmekten uzak olduğumuz gibi, yeterli olanı bile üretmiyoruz. Köylü, yargıcın ve jandarmanın koruyuculuğundaki sanayi korsanlarının, panamistlerin park ve bahçelerine göz diktiğinde bunu anlar, çünkü o, kötü şaraba bandırılmış

ekmekle beslenen köylere bolluk getirecek olan -ki o bunun farkındadır- ürünler yetiştirmeyi hayal etmektedir buralarda.

Madenci, haftanın üç günü, elini kolunu sallayarak dolaşmak zorunda kaldığında, yerin altından çıkarabileceği ve her taraftaki yoksul evlerinde ihtiyaç duyulan tonlarca kömürü düşünür.

Emekçi, fabrikası kapandığında ve iş arayarak sokaklarda koşuşturduğunda, Paris nüfusunun beşte biri sağlıksız, kümes gibi evlerde yaşarken, kendi gibi işsiz duvarcı ustalarını görür; yığınla insanın ayağında giyecek ayakkabısı yokken işsizlikten yakınan kunduracıları görür. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Gerçekten de, bazı ekonomistler aşırı-üretim üzerine kitaplar yazmaktan zevk alsalar da ve her sanayi krizini bu nedene dayanarak açıklasalar da, Fransa'nın tüm nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için gerekenden çok daha büyük miktarlarda ürettiği tek bir malın adını anmaları istendiğinde yine de zor durumda kahrılar. Bu mal elbette buğday değildir: Ülke bunu ithal etmek zorundadır. Şarap da değildir: Köylüler pek az şarap içmekte ve onun yerine ispirto gibi bir şeyi tüketmektedirler, şehir nüfusu, içine yabancı madde karıştırılmış ürünlerle yetinmek zorundadır. Ev de değildir bu mal: Milyonlarca kişi pencere yerine bir iki oyuk bulunan derme çatma kulübelerde yaşamaktadır hâlâ. İster iyi olsun, ister kötü, köy için hâlâ lüks bir nesne olan kitaplar hiç değildir. Gerektiğinden daha çok miktarlarda üretilen tek bir mal vardır: Devlet bütçesinden geçinenler. Ama ekonomi politik derslerinde bu metanın adı anılmaz, oysa ki metanın tüm özelliklerine fazlasıyla sahiptir, çünkü bunlar en fazla verene satarlar kendilerini.

Dolayısıyla, ekonomistin aşırı-üretim diye adlandırdığı şey, sermayenin ve devletin yoksulluğa mahkûm ettiği emekçilerin alım gücünü aşan bir üretimden başka bir şey değildir. İmdi, bu tür aşırı-üretim günümüz kapitalist üretiminin kaçınılmaz karakteristiğidir, çünkü -Proudhon'un da gayet i-

yi ifade ettiği gibi- emekçiler ücretleriyle kendi ürettikleri şeyi satın alamazlarken, omuzlarına basarak yaşayan aylıklar sürüsünü cömertçe beslerler.

Günümüz ekonomik sisteminin özü, işçinin üretmiş olduğu refahtan asla yararlanamaması ve ona zarar vererek yaşayanların sayısının sürekli artmaya devam edeceğidir. Bir ülke sanayide ne kadar ileriye bu sayı o kadar büyüktür. Sanayi, ister istemez, herkesin ihtiyaçlarını gidermeye değil, belirli bir dönemde, birilerine dönemsel olarak en büyük kârları getiren şeye doğru yönelmiştir ve yönelmek zorundadır. Mecburen, bazılarının bolluk içinde yüzmesi başkalarının yoksulluğu üzerinde temellenecektir ve üretebildiklerinin yalnızca bir bölümü karşılığında satacakları emekleri olsun diye, çok sayıda insanın ne pahasına olursa olsun sıkıntı çekmesi gereklidir; yoksa, özel sermaye birikimi asla olamaz!

Ekonomik sistemimizin bu karakteristik özellikleri sistemin özünü oluşturur. Bu özellikler olmadan sistem var olamaz; çünkü, açlık tehdidiyle zorlanmadıkça, kim işgücünü alabileceğinden daha azı için satar? Ve sistemin bu temel özellikleri, aynı zamanda, onun mahkûmiyetine yol açan en belirleyici özelliklerdir.

İngiltere ve Fransa, teknik gelişme bakımından geri kalmış ulusların ortasında sanayinin öncüleri olarak kaldıkları sürece; yünü, pamuklu ve ipeklerini, demirlerini, makineleri ve bir dizi lüks eşyayı, kendi zenginliklerini sağlayacak fiyatlarla, müşterilerinin zararına, komşularına satabildikleri sürece; emekçi, ganimetten giderek büyüyen bir pay alabileceği umudu içinde tutulabilir. Ama bu koşullar ortadan kalkıyor. Otuz yıl öncenin geri kalmış ulusları da pamukluların, yünülerin, ipeklerin, makinelerin ve lüks malların önemli üreticileri olmaya başlamışlardır. Hatta sanayinin bazı dallarında öne bile geçmişlerdir ve büyük biraderleriyle mücadele et-

tikleri geçmişte kalmış ticaret bir yana, kendi pazarlarında bile onlarla rekabet etmeye başlamışlardır. Almanya, İsviçre, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya ve Japonya birkaç yıl içerisinde önemli sanayi ülkeleri haline geldiler. Meksika, Hindistan, hatta Sırbistan çok yakın mesafeye birbirlerinin peşi sıra yürümektedirler. Peki, Çinli de dünya pazarı için üreterek Japon'u taklit etmeye başladığında ne olacaktır?

Bundan çıkan sonuç, sıklığı ve süresi giderek artan sanayi krizlerinin birçok sanayi kolunda kronik hale geldiğidir. Şark'taki ve Afrika'daki pazarlar için mücadele de birkaç yıldan bu yana gündemdedir; Avrupa savaşının kılıcı yirmi beş yıldır Avrupa devletlerinin üzerinde sallanmaktadır. Ve bu savaş henüz patlak vermemişse eğer, bunun nedeni, belki de, devletlerin giderek daha çok borçlanmasını büyük finans gruplarının daha yararlı buluyor olmasıdır. Fakat, büyük banka kendi çıkarını savaşın patlak vermesinde gördüğü gün, insan grupları başka gruplara saldıracak ve evrenin finans efendilerinin işlerini yoluna koymak için kavgaya tutuşacaklardır.

Mevcut ekonomik sistemdeki her şey birbirine bağlıdır, her şey birbirine tutunuyor ve içinde yaşadığımız sanayi ve ticaret sisteminin çöküşünü kaçınılmaz kılmak için her şey birbiriyle yarışıyor. Bu çöküşün süresi, yüzyıllarla değil, birkaç yılla hesaplanabilecek bir zaman sorunundan başka bir şey değil artık. Bir zaman sorunu -bizim açımızdan ise saldıracak enerjiyi bulma sorunu! Tembeller tarih yapamaz: Tarih he boyun eğerler!

Tüm uygar ulusların bağrında çok güçlü azınlıkların ortaya çıkıyor olmasının ve geçmiş kuşakların emeğiyle birikmiş tüm zenginliklerin topluluğa geri dönüşünü yüksek sesle talep ediyor olmalarının nedeni budur. Toprağın, madenlerin, fabrikaların, oturlan evlerin ve ulaşım araçlarının ortaklaş-

tırılması bu saygın kesimlerin çoktan sloganı haline gelmiştir. Baskı -zenginlerin ve güçlülerin bu gözde silahı- isyan etmiş ruhların muzaffer yürüyüşünü durdurmak için hiçbir şey yapamaz. Milyonlarca emekçi, toprağı ve fabrikayı gaspçılarından can havliyle söküp almak için hâlâ kollarını sıvamıyorlarsa, emin olun ki, bunu istemedikleri için değildir. Yalnızca, bunu yapmak için uygun koşulları bekliyorlar -enternasyonal bir hareketten destek görecekları umuduyla, mevcut rejimi yıkmak için harekete geçebilecekleri, 1848'dekine benzer bir moment bekliyorlar.

Bu moment gecikmeyecek, çünkü Enternasyonal, 1872 yılında yönetenler tarafından ezilmesinden bu yana -özellikle o andan itibaren- en ateşli yandaşları genellikle önemini kavrayamamışlar da, dev adımlar attı. Fikirlerde, duygularda, kalıcı ilişkilerde fiilen yer ederek inşa oldu. Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman plütokrasisinin Enternasyonal'e hâlâ düşman oldukları doğrudur. Onlar, halkları her an birbirlerine saldırtabilirler. Yine de, şundan emin olun ki, komünal ve toplumsal devrim Fransa'da gerçekleştiği gün, Fransa, Alman, İtalyan ve İngiliz halkları da dahil tüm dünya halklarının eski sevgisini yeniden kazanacaktır. Ve Almanya, bu arada belirtmeliyim ki bir devrime sanıldığından daha yakındır, evet, Almanya, bu devrimin -ne yazık ki Jakobin bir devrimdir bu- bayrağını diktiğinde, içinde bulunacağı bu yükseliş döneminin ve gençliğin tüm coşkusıyla bu devrime atıldığında, Ren'in diğer yakasında, cesur devrimcileri seven ve plütokrasinin kibrinden nefret eden bir halkın tüm sevgi ve desteğini bulacaktır.

Bu kaçınılmaz devrimin patlak vermesini şimdiye kadar geciktirmiş çeşitli nedenler vardır. Uluslararası ilişkilerin belirsizliği elbette önemlidir. Fakat, bence, tüm dikkatinizi üstüne çekmek istediğim daha derin bir başka neden vardır.

Genel olarak bilimlerden söz ederken bu konferansın başında kabataslak belirttiğime benzer derin bir dönüşüm bizzat sosyalistlerin fikirlerinde meydana geliyor -buna inanmamızı sağlayacak birçok işaret var. Sosyalistlerin, arzuladıkları toplum örgütlenmesine dair belirsizlikleri, enerjilerini belli ölçülerde felç ediyor. Başlangıçta, kırk yılarda, sosyalizm komünizm olarak sunulmuştu, tek ve bölünmez cumhuriyet olarak, iktisadi alana uygulanan diktatörlük ve idari Jakobinizm olarak sunulmuştu. Dönemin ideali buydu. O dönemin sosyalisti, ister dindar olsun ister serbest düşünceli, herhangi bir güçlü hükümete, hatta imparatorluğa boyun eğmeye hazır, yeter ki bu hükümet iktisadi ilişkileri emekçiden yana yeniden düzenlesin.

O dönemden bu yana derin bir dönüşüm meydana geldi, özellikle Latin halklarında ve İngiltere'de. İdari komünizm, tıpkı teokratik komünizm gibi, emekçinin midasını bulandırmaktadır. Ve bu iğrenme, Enternasyonal'de, kolektivizm adı altındaki yeni bir kavrayış ya da doktrinle kendini gösterdi. Bu doktrin, başlangıçta, şu anlama geliyordu: Üretim araçlarının (yaşamak için gerekli olanlar hariç) kolektif mülkiyeti ve her grubun, kendi üyeleri için, arzuladığı ücretlendirme türünü -komünist ya da bireysel- kabul etme hakkı. Ne var ki, bu sistem yavaş yavaş bireysel ücretlendirme ile komünizm arasında bir tür orta yola dönüştü. Günümüzde, kolektivist, üretime yarayan her şeyin ortak mülkiyet olmasını, ama her bir kişinin, üretime vermiş olduğu saat sayısına göre, çalışma vesikası karşılığında kişisel olarak ücretlendirilmesini ister. Bu vesikalar sayesinde toplumsal mağazalarda bulunan tüm malları, yine çalışma saatine göre değerlendirilecek olan maliyet fiyatından alabileceklerdir.

Fakat, bu fikri iyi analiz ederseniz, bunun özünün, bir dostumuzun özetlediği gibi, şuna indirgendiğine ikna olursunuz:

Çalışma ve eğitim araçlarının mülkiyetinde kısmi komü-

nizm; ekmek, konut, giysi için bireyler ve gruplar arasında rekabet;

Düşünce ve sanat eserleri için bireycilik;

Çocuklar, hastalar, yaşlılar için toplumsal yardımlaşma.

Tek kelimeyle, yaşamsal araçlar için mücadele, ama yardımseverliğin yumuşattığı mücadele. Yine Hristiyan özdeyişle karşı karşıyayız: "Tedavi etmek için, önce yaralayın!" Ve sizin, serbestçe mücadele etmesine izin verilecek biri mi yoksa saygıdeğer devletin kurtarması gereken biri mi olduğunuzu öğrenmek için engizisyona her zaman kapı açıktır.

Bildiğiniz gibi fikir eskidir. Robert Owen'a kadar uzanır. Proudhon bunu 1848'de savundu; günümüzde ise "bilimsel sosyalizm" halini aldı.

Bununla birlikte, bu sistemin kitlelerin ruhu üzerinde pek etkisi olmadığını da söylemek gerekir: Kitlelerin, bu sistemin imkânsızlığını diyemesek de, sakıncalarını hissettiklerini söyleyebiliriz.

Birinci olarak, herhangi bir işe ayrılan zaman süresi gerçekleştirilen işin toplumsal yararlılığının ölçüsü olamaz. Adam Smith'ten Marx'a kadar, yalnızca emek süresiyle değerlendirilen üretim maliyetine dayanmak istenmiş değer teorileri, değer sorununu çözemediler. Mücadele var olduğu sürece, bir metanın değeri karmaşık bir nicelik halini alır; bu nicelik, özellikle, ihtiyaçları -eskiden bazı ekonomistlerin söylediği gibi, bireyin değil, bütünlüğü içinde ele alınan tüm toplumun ihtiyaçlarını- ne ölçüde giderdiğine bağlıdır. Değer, toplumsal bir olgudur. Bir mübadelenin sonucu olan değer iki yanı vardır: Zahmet yanı ve tatmin yanı; her ikisi de bireysel değil, toplumsal yanlarıyla tasarlanmıştır.

Diğer taraftan, mevcut iktisadi rejimin kötülükleri analiz edildiğinde, bu kötülüklerin özünde, emekçinin iş gücünü zorla satma gerekliliğinin yattığı fark edilir; emekçi de bunu gayet iyi bilmektedir. Önündeki on beş gün boyunca yiyecek bir şeyi olmayan, gücünü herhangi bir kişiye satmaksızın ondan yararlanma imkânı devlet tarafından elinden alınmış o-

lan emekçi, kim iş vermeyi vaat ederse emeğini ona satar; emeğinin getirebileceği yararlardan vazgeçer, üreteceği ürünlerin aslan payını patrona terk eder, özgürlüğünden bile feragat eder, üreteceği şeyin yararı ve bunu üretme tarzı üzerine görüş belirtme hakkını kullanmaz.

Dolayısıyla, sermaye birikimi, sermayenin artı-değeri emme yeteneğinden değil, emekçinin içinde bulunduğu zorunluluktan, iş gücünü satma zorunluluğundan kaynaklanır -iş gücünü satan kişi, bu gücün ürettiği hiçbir şeyi geri alamayacağından, çıkarlarının zarar göreceğinden, alıcıdan daha aşağı konumda olacağından önceden emindir. Böyle olmasaydı, kapitalist asla onu satın almaya çalışmazdı. Bu nedenle, bu sistemi değiştirmek için, onun özüne, -satış ve alış- nedeğine saldırmak gerekir. Sonuçlarına, yani kapitalizme değil.

Emekçiler bu durumun az çok fakındadırlar. Toplumsal devrimin, ürünlerin dağıtımından işe başlamazsa, yaşamak için gerekli olan şeyleri -yani, konut, besin, giysi- herkese garanti etmezse gerçekte hiçbir şey olmayacağını giderek daha sık telaffuz etmektedirler. Ve tüm bunların, sahip olduğumuz güçlü üretim araçlarıyla tamamen mümkün olduğu bilinmektedir. Emekçi, ücret sistemine tabi kaldıkça, iş gücünü satmak zorunda olduğu kişinin kölesi olarak kalır -bu alıcı ister özel şahıs olsun, ister devlet.

Halkın zihniyeti -insanların beyinlerinden geçen binlerce görüşün toplamı- şunu da hissetmektedir ki, eğer patronun işgücünü satın alma ve denetleme rolünü devlet üstlenmek zorunda kalırsa, bu da iğrenç bir zorbalıktan başka bir şey olmayacaktır. Halk insanı soyutlamalarla akıl yürütmez, somut terimlerle düşünür, bu nedenle, "devlet" soyutlamasının, fabrikadaki ya da atölyedeki dostları arasından devşirilen çok sayıda memur biçimini alacağını hisseder ve bu durumun onların erdemleri üzerindeki etkisini bilir; bugün mü-kemmel arkadaşken, yarın katlanılmaz idareciler olurlar. Ve, yeni kötülükler yaratmadan mevcut kötülükleri ortadan kaldıran bir toplumsal yapı kurmak ister.

Bu nedenle, kolektivizm kitleleri asla heyecanlandırmadı, kitleler sürekli olarak komünizme geri döndüler; fakat, kırklı yılların Jakoben otoritarizminden ve teokrasısından gidecek daha çok kurtulan bir komünizme, özgür, anarşist komünizme.

Daha fazlasını söyleyeceğim. Bu çeyrek yüzyılda Avrupa sosyalist hareketinde karşılaştığımız olaylar üzerine fikir yürüte yürüte, modern sosyalizmin liberter komünizme doğru adım atmaya mecbur kaldığını; ve bu adım atılmadıkça, halkın ruhundaki işaret ettiğim belirsizliğin, sosyalist propaganda çabalarını felç edeceğine ister istemez inanıyorum.

Sosyalistlerin, tüm topluluk üyelerine maddi yaşam garantisi sağlamanın toplumsal devrimin ilk eylemi olması gerektiğini, olayların zorlamasıyla artık kabul ettikleri kanısındayım.

Fakat, sosyalistler bir adım daha atmak zorundalar. Bu garantinin devlet tarafından değil, tamamen devletin dışında ve onun müdahalesi olmaksızın sağlanması gerektiğini de kabul etmek zorundadırlar.

Biriktirdiği tüm zenginliklere sahip çıkan bir toplum, üretim alanında günde dört ya da beş saat fiili kol emeği karşılığında, herkese yeterli bolluğu rahat rahat sağlayabilir. Bu sorun üzerinde düşünmüş olanlar, bizi zaten oybirliğiyle desteklemektedirler. Eğer herkes, yediği ekmeğin, oturduğu evin, okuduğu kitabın, vs. nereden geldiğini çocukluğundan itibaren öğrenmeye çabalarsa ve eğer herkes kafa emeğini kol emeğine dayalı üretimin herhangi bir dalında çalışarak tamamlamaya alışırsa, az çok yakın bir geleceğin bize sağlayacağı üretim kolaylıklarına bile bel bağlamadan, toplum kolaylıkla bunun üstesinden gelebilir.

Uygarlaşmış bir toplumda, her bir kişinin ne kadar az çalışarak üretebileceğini ve bugün lafı bile edilemeyecek hangi

devasa eserlere girişebileceğini düşünmek için, gerçekten de günümüzde insan iş gücünün akla hayale sığmaz gaspını bir an düşünmek yeter. Ne yazık ki, ekonomi politik denen metafizik, kendi özünü oluşturması gereken şeyle asla meşgul olmadı: Güçlerin ekonomisi.

Şu an sahip olduğumuz araç gereçlere sahip bir komünist toplumda zenginliğin olabilirliğinden hiç kuşku yoktur. Kuşku kuların ortaya çıktığı noktalar şunlardır: İnsanın tüm davranışları devlet kontrolüne tabi olmadığında böyle bir toplum var olabilir mi? Avrupa toplumlarının, bunca fedakârlık pahasına bu yüzyılda elde edebildikleri azıcık kişisel özgürlüğü de refaha erişmek için feda etmek gerekmecek mi?

Bir kısım sosyalist, devletin sunağında özgürlüğü kurban etmeden böyle bir sonuca varmanın olanaksız olduğu kanısındadır. Bizim de dahil olduğumuz diğer bölümü ise, tersine, ancak ve ancak devletin ortadan kaldırılmasıyla, bireyin tüm özgürlüğünün elde edilmesiyle, özgür birleşmeyle, mutlak anlamda özgür ortaklık ve federasyonla komünizme -toplumsal mirasımızın ortak mülkiyetine ve tüm zenginliklerin ortak üretimine- varabileceğimiz kanısındadır.

Bu dönemde tüm diğerlerine baskın gelen ve sosyalizmin çözmeye yöneldiği sorun budur. Bu sorun çözülmediği takdirde tüm çabalar heba olabilir, ileriki gelişim tümüyle felç olabilir.

O halde bu sorunu, gereken tüm dikkatle analiz edelim.

Bir sosyalist, geçmiş anılarına uzandığında, kapitalist sistemin ortadan kalkmasının, toprağın ve sermayelerin özel mülkiyetinin ortadan kalkmasının tarihsel bir gereklilik olduğunu düşünmeye ilk başladığında içinde uyanan önyargılar yığınına kuşkusuz hatırlar.

Devletin, yasalarının, tüm idari sisteminin, yönetmenin ve merkezileşmenin ortadan kaldırılmasının tarihsel bir zo-

runluluk olduğunu; biri ortadan kaldırılmadan diğerinin ortadan kaldırılmasının maddi olarak imkânsız olduğunu günümüzde ilk kez işiten kişide de aynı şey meydana gelir. Tüm eğitimimiz -dikkat edin! Kilisenin ve devletin ortak çıkarları için verdiği eğitim- bu düşünceye isyan eder.

Aldığımız eğitim buna isyan ediyor diye bu düşünce daha mı az doğrudur? Kendi özgürlüğümüz için bunca önyargıdan fedakârlık yapmışken devlet önyargısı ayakta mı kalmalıdır?

Defalarca yapılmış olan devlet eleştirisini burada tekrarlamayacağım, devletin tarihsel rolünü analiz etmeyi bir başka konferansa bırakıyorum. Genel anlamdaki birkaç saptama bize yeter.

Öncelikle şunu söyleyelim, insan, başlangıçtan itibaren her zaman toplum halinde yaşamış olsa da, devlet, biz Avrupalı toplumlar için hâlâ çok yeni olan bir toplumsal yaşam biçimidir. İlk devletler kurulmadan önce insan binlerce yıl yaşadı, Makedonya ve Roma İmparatorluklarına varmadan önce, Yunan ve Roma yüzyıllarca var oldu ve biz modern Avrupalılar için devletlerin tarihi ancak on altıncı yüzyıla uzanır. Özgür komünlerin yenilgisi ancak o dönemde tamamlandı ve “devlet” adı verilen, askeri, adli işlevlere sahip senyörlük ve kapitalist otorite arasındaki bu karşılıklı güven o dönemde oluştu.

Günümüzde devletin gasp ettiği tüm işlevlere sahip olan başına buyruk gruplar arasındaki yerel bağımsızlık, özgür birlik ve örgütlenme fikirlerine, her düzeyde federasyon fikrine öldürücü darbe ancak on altıncı yüzyılda indirildi. Dokuzuncu yüzyıldan on beşinci yüzyıla kadar var olmuş ve Avrupa’da büyük bir dönem olan Ortaçağ’ın özgür siteleri dönemini yaratmış olan, günümüzde ne yazık ki pek az okunan Sismondi ve Augustin Thierry’nin özelliklerini gayet doğru keşfettikleri, federatif ilkeye dayalı bu örgütlenmeye, krallı-

ğın doğmakta olan iktidarı ile kilise arasındaki ittifak, bu dönemde son verdi.

Senyör, rahip, tüccar, yargıç, asker ve kral arasındaki bu işbirliğinin tahakkümünü hangi araçlara dayandırıldığını biliyoruz. Bu işbirliği tüm özgür sözleşmelerin -köy cemaatleri, loncalar, işçi dernekleri, kardeşlikler ve Ortaçağ birliklerinin- ortadan kaldırılmasıyla sağlandı. Kilise ve devlet tahakkümlerini, komün topraklarının ve lonca servetlerinin gasp edilmesiyle; insanlar arasındaki her çeşit özgür anlaşmanın mutlak ve vahşice yasaklanmasıyla; katliam, çark işkencesi, dar ağacı, aforoz ve odun ateşiyle kurdular. Kendi aralarında hiçbir doğrudan bağı kalmayan, bağıntısız teba yığını üzerinde bundan böyle egemen olmayı bu şekilde başardılar.

Tüm Ortaçağ boyunca toprağı işleyenlerin, zanaatkârların özgürce uygulamış oldukları ortaklık hakkının ilk adımlarını, ancak bugün, yaklaşık yirmi yıldan sonra, mücadeleye, isyanla yeniden elde etmeye başlıyoruz.

Uygar milletlerin yaşamında şimdiden hakim olan eğilim nedir? Bu eğilim, uygar insanın sayısız ihtiyaçlarını tatmin etmek için binlerce ve binlerce özgür topluluk inşa etmek, bir araya gelmek, birleşmek değil midir?

Gerçekten de, Avrupa, inceleme için, eğitim için, sanayi ve ticaret için, bilim, sanat ve edebiyat için, sömürü için ve sömürüye direnmek için, eğlence için ve ciddi çalışma için, zevk için ve fedakârlık için, faal ve düşünen varlığın yaşamını oluşturan her şey için gönüllü ortaklıklarla doludur. Siyasal, iktisadi, sanatsal, entelektüel, her bir alanın en ücra köşesinden bu toplulukların doğduğunu görüyoruz. Kimilerinin ömrü gülün ömrü kadar kısa sürüyor, kimileri on yıllarca sürdürüyorlar varlıklarını ve tümü de, her bir grubun, çevrenin, dalın ya da seksiyonun bağımsızlığını koruyarak, federeleşmeye, tek tek milletlerin içinde olduğu kadar sınırların öte-

sinde de birleşmeye ve uygar insanın yaşamını, ilmekleri birbirine geçen ve dolaşan bir ağla kapsamaya çalışıyorlar. Bunların sayıları şimdiden on binlerle ölçülüyor, milyonlarca üyeyi kucaklıyorlar; fakat, devletin ve kilisenin bu ortaklıkların birkaçına -ancak birkaçına- hoşgörü göstermeye başlamasından bu yana elli yıl bile geçtiği söylenemez.

Bu topluluklar her yerde devletin işlevlerine el koyuyorlar ve merkezî devletin eyleminin yerine gönüllülerin özgür eylemini koymaya çalışıyorlar. İngiltere’de hırsızlığa karşı güvenlik birliklerinin doğduğunu görüyoruz; devletin elbette kendi kanatları altında tutmak ve kendi tahakküm aygıtları haline getirmek istediği, fakat ana fikri devletten vazgeçmek olan, toprak güvenliğini amaçlayan gönüllü topluluklarının, kıyıların savunmasını amaçlayan toplulukların doğduğunu görüyoruz. Ne kiliseyle ne de devletle bağı olan özgür topluluklar, eğitimin geniş bir alanını gönüllü eser yaratmak için şimdiden ele geçirdiler. Ve tüm güçlülere rağmen, bu alanı istila etmeye başladılar, etkilerini şimdiden hissettiriyorlar.

Ve, son üç yüzyıl boyunca elde ettiği üstünlüğü korumaya çalışan devlete rağmen ve devlete karşı bu yönde ilerlemelelerin gerçekleştiği saptandığında; gönüllü topluluğun nasıl her şeyi istila ettiği ve gelişiminin ancak devlet gücüyle durdurulduğu görüldüğünde; modern toplumun güçlü bir eğilimini, gizil bir gücünü kabul etmek zorunlu hale gelmiştir. Şu soruyu sorma hakkı doğmuştur artık: “Eğer beş, on ya da yirmi yıl içinde -önemi yok!- isyan edecek emekçiler, mülk sahipleri, bankerler, rahipler, yargıçlar ve askerler arasındaki söz konusu karşılıklı dayanışma topluluğunu parçalamayı başarırlarsa; halk, birkaç ay için kendi kaderinin sahibi olursa, kendi yarattığı ve hukuken sahip olduğu zenginliklere kendisi el koyarsa, devlet denen bu ahtapotu gerçekten yeniden yaratmak isteyecek midir? Yoksa, bu zenginliklere sahip olmayı garanti etmek için, yaşamı karşılıklı olarak garanti etmek için ve yaşam için gerekli olacak şeyi üretmek için, her mahallin son derece çeşitli ve her zaman değişen ihtiyaçları-

na ve karşılıklı anlaşmaya uygun olarak, basitten karmaşığa doğru örgütlenmeyi mi deneyecektir?”

Halk yüzyılın egemen eğilimini mi izleyecektir, yoksa bu eğilime karşı durarak, çökmüş otoriteyi yeniden kurmaya mı çalışacaktır?

Eğitimli insan -Fourier’nin küçümseyici deyişiyle, “uygar insan”- toplumun günün birinde yargıcsız, jandarmasız, gardiyansız kalıvermesi fikrinden korkar...

Fakat, açık yüreklilikle -bunun kitaplarda, yazılı kitaplarda size söylenmiş olmasına ihtiyaç duyuyor musunuz?- şuna dikkat edin, bilgili insanlar, yazılı olan şeyleri genellikle başkalarından önce ve onlardan daha iyi bilirlerse de halkı ve halkın yaşamını kesinlikle bilmezler.

Polislerin kaynadığı Paris sokaklarında değil yalnızca, tek tük insanın geçtiği kır patikalarında da endişe duymadan gezebiliyorsak, bu güvenliği polise mi borçluyuz? Yoksa, daha ziyade, bizi gebertmek ya da soyamak isteyen kimse olmamasına mı? Elbette, cebinde milyonlar olandan bahsetmiyorum. O adamı -kısa süre önceki bir dava haberinden öğreniyoruz bunu- el çabukluğuyla soydular, hem de tercihen sokak lambası sayısı kadar polisin de olduğu sokaklarda soydular. Hayır, ben kötü yoldan kazanılmış paralarla dolu kesesi için değil, canı için endişe duyan insandan söz ediyorum. Onun endişeleri yerinde midir?

Ayrıca, Karındeşen Jacques’ın marifetlerini Londra polisinin -hâlâ en faal polislerden biridir- gözleri önünde işlediği, ancak Whitechapel halkı bizzat peşine düştüğünde cinayetlerine son verdiği, kısa süre önce, tecrübeyle sabitlenmedi mi?

Yurttaşlarımızla gündelik ilişkilerimizde, toplum karşıtı davranışların artmasını engelleyen gerçekten de yargıçlar, gardiyanlar ve jandarmalar olduğuna inanıyor musunuz? Yasa manyağı olduğundan her zaman acımasız olan yargıç,

hafiye, muhbir, polis; adalet sarayı denen -şaka yollu böyle denir- binaların çevresinde düşe kalka hayatlarını sürdüren tüm bu karanlık işler çevirenler güruhu, topluma bol bol ah-lâksızlık saçmıyor mu? Okuyun mahkeme haberlerini, perde arkasına şöyle bir göz atın, analizi dış görünüşün ötesine yöneltin, mideniz bulanacaktır.

İnsanın tüm iradesini ve karakter gücünü öldüren, geze-genin hiçbir yerinde rastlanmayacak kadar çok erdemsizliği duvarları içine kapatan hapishane, her zaman için bir suç üniversitesi olmamış mıdır? Mahkeme salonu bir acımasızlık okulu değil midir? Bu sorular çoğaltılabilir.

Devletin ve tüm organlarının ortadan kaldırılmasını talep ettiğimizde, gerçekte olmadıkları kadar mükemmel insanlardan oluşan bir toplum hayal ettiğimiz söyleniyor bize. - Hayır, bin kere hayır! Tek istediğimiz, bu tür kurumların, insanları gerçekte olduklarından daha kötü kılmasıdır!

Çok ünlü bir Alman hukukçu olan Ihering, günün birinde, yaşamının bilimsel eserini kısaca ifade etmek amacıyla, toplum içinde toplumsal yaşamın sürmesini sağlayan etkenleri analiz etmeyi önüne koyduğu bir risale kaleme almak istedi. *Der Zweck im Rechte* (Hukukta Hedef); haklı bir üne kavuşan eserin adı buydu.

Bu risalenin kapsamlı bir planını hazırladı ve çok derin bilgisiyle iki zorlayıcı etkeni tartıştı: Ücretli çalışma ve yasa-da belirtilmiş diğer zorlayıcı biçimler. Eserinin sonunda, zorlayıcı olmayan iki etkeni -görev duygusu ve sevgi duygusunu-belirtmeye iki paragraf ayırdı ve bunlara, bir hukukçu açısından haklı nedenlerle pek önem vermedi.

Ama, ne oldu? Zorlayıcı etkenleri analiz ettikçe bunların yetersizliklerini fark etti. Bunlara, özlü analizlerden oluşan tüm bir cildi ayırdı ve sonuç... bu etkenlerin önemini azaltmak zorunda kaldı. Son iki paragrafa geldiğinde, toplumun

zorlayıcı olmayan etkenleri üzerinde düşünmeye başladığında, bunların baskın, devasa önemini fark etti; kişisel sevgilerden kaynaklanan iki etken olan gönüllü kısıtlama ve karşılıklı yardımlaşma üzerine birinci cildin iki misli kalınlıkta ikinci bir cilt yazmak zorunda hissetti kendini ve toplumsal kurumlardan kaynaklanan özgür anlaşılmaya kısmen değindi.

Öyleyse, okulda öğrendiğiniz formülleri tekrarlamaya son verin, bu fikirleri düşünün, Ihering'in başına gelen şey sizin de başınıza gelecektir: Toplumda, gönüllü onamayla karşılaştırıldığında, zorlamanın taşıdığı asgari önemi fark edeceksiniz.

Diğer yandan, Bentham'ın verdiği eski bir öğüde uyarak, yasal zorlamanın -doğrudan ve özellikle dolaylı- kötü sonuçlarını düşünmeye koyulursanız, o zaman, Tolstoy gibi, bizim gibi, bu güç kullanımından nefret edersiniz ve toplum karşıtı davranışları engellemek için toplumun daha etkili binlerce başka yola sahip olduğunu söylemeye varırsınız; günümüzde toplum bu diğer yolları ihmal ediyorsa, bunun nedeni, kilisenin ve devletin verdiği eğitimin, korkaklığının, ruh tembelliğinin bu sorunları açıkça görmeyi engelliyor olmasıdır. Bir çocuk kabahat işlediğinde onu cezalandırmak çok kolaydır; bu tavır her türlü tartışmayı ortadan kaldırır! Bir insanın kafasını giyotinle uçurmak çok kolaydır değil mi? Özellikle, parası yıllık olarak ödenmiş bir Deibler varsa. Bu bizi suçun nedenlerini düşünme zahmetinden kurtarır.

Anarşistlerin geleceğe dair bir düş dünyasında yaşadıkları ve bugünün dünyasına gözlerini kapadıkları sık söylenen bir şeydir. Belki de, bugünün dünyasını fazlasıyla görüyoruz, gerçek renkleriyle hem de, yakamızı bırakmayan bu otoriter önyargılar ormanında baltayla dolaşmamızın nedeni budur.

Bizler ne hayal âleminde yaşıyoruz, ne de insanları olduklarından daha iyi hayal ediyoruz, onları oldukları gibi görü-

yoruz. Bu nedenle, insanların en iyisinin bile otoritenin uygulamalarıyla özde kötü kılındığını; “güçler dengesi” ve “yetkililerin denetimi” teorisinin, iktidara sahip olanların, aşağıladıkları “egemen halk”ı, yönetenin kendileri olduğuna inandırmak için ürettikleri ikiyüzlü bir formül olduğunu ileri sürüyoruz. Biz insanları tanıdığımız için, yokluklarında insanların birbirlerini boğazlayacaklarını düşünenlere şöyle sesleniyoruz: “Sınırdışı edilirken, ‘yoksul tebam bensiz ne yapar!’ diye haykıran kral gibi düşünüyorsunuz.”

Ah, keşke insanlar otorite ütopycılarının bize söz etmekten hoşlandıkları şu yüce varlıklar olsalardı, o zaman, gözlelimizi gerçekliğe kapayabilir ve onlar gibi, iktidara çağrılmış olduklarına inananların üstünlüğüne dayanan bir hayal âleminde yaşayabilirdik. Belki de onlar gibi yapabilir ve yöneticilerin erdemine inanabilirdik.

Erdemli efendiler varken, köleliğin tehlikesi ne olabilir? Yaklaşık otuz yıl önce sık sık sözü edilen o köle sahibini hatırlıyor musunuz? Köleleriyle bir baba şefkatiyle ilgilenmiyor muydu o? Kendi malı olan tembellerin, uyuşukların, basiretsiz çocukların aklıktan ölmesini yalnızca o engelleyebilir. O, kölelerini isterse çalıştırma çalıştırma gebertebilir, isterse döve döve sakatlayabilir! Asıl çıkarı iyi beslemekte, iyi bakmakta, onlara kendi çocukları gibi davranmakta yatarken bunu nasıl yapabilir! Dahası, “yasa” görevlerini unutan bir efendinin doğru yoldan ufacak bir sapmasını bile cezalandırmak için başımızda beklemiyor mu? Ah, kaç kez söylendi bunlar bize! Fakat, gerçekler öyledir ki, Brezilya’ya yaptığı yolculuktan dönen Darwin, kolu bacağı kırılan kölelerin ısırap dolu çığlıklarını, inilleyen kadınların hıçkırıklarını, kelepçelerle sıkıştırılan parmaklarını ömür boyu unutamadı.

Eğer iktidara çöreklenmiş bu beyler, kendini halkın davasına adanmış, gerçekten zeki varlıklar olsalardı, -ki otoriteye övgü yağdıranlar bizi buna inandırmaktan hoşlanırlar- patronlara özgü idari ütopycaların en güzelini bile kurabilirlerdi! Bu ütopycada patron asla işçiyi ezen bir zorba olmaz, işçi ba-

bası olurdu! Fabrika zevk alınan bir yer olur, emekçi kitleler de asla fiziksel çöküntüye maruz kalmazdı. Devlet, beyaz fosfordan kibritler üreterek kendi işçilerini zehirlemez, onun yerine kolaylıkla kırmızı fosforu koyardı. Yargıç, hapse attığı kişinin karısını ve çocuklarını yıllarca açlık ve sefalet-ten acı çekmeye ve günün birinde anemiden ölmeye mahkûm etme caniliğini göstermezdi; savcı hitabet yeteneklerinin takdir görmesinden haz alıyor diye asla suçlunun kellesini istemezdi; ve yargıçların uygulamaya cesaret edemedikleri hükümleri infaz edecek bir zindancı ya da bir Deibler hiçbir yerde bulunamazdı. İnanabiliyor musunuz! Ceplerindeki çeklerden içeren mebusların erdemlerini anlatmaya Plutarkhos’lar yetmezdi! İnzibat kıtası ağırbaşlı bir erdem yuvası olurdu, yurttaşlar düzenli orduların varlığından sevinç duyardı, çünkü askerler yalnızca çocuk bakıcılarının önünde gösteriş yapmak için ve süngülerinin ucuna çiçek demetleri takmak için tüfeklerini ellerine alırlardı!

Ey güzel ütopya! Yöneticilerin, sıradan ölümlülerin zayıflıklarını neredeyse hiç tanımayan yüce bir kast oluşturduklarını kabul eder etmez kurulan sevimli Noel düşü! Bu durumda, onların birbirlerini hiyerarşik olarak denetlemelerini sağlamak yeterli olurdu; rüzgârın devirdiği bir ağaç anayolu tıkadığında çeşitli idareciler arasında en fazla elli kadar yazışma yapılmasına izin vermek yeterli olurdu. Ya da, birbirleriyle ilişkilerinde her türlü zayıflığı gösteren ama efendileri seçmek gerektiğinde bilge kesilen bu fani kitlenin bu idarecileri takdir etmesi yeterdi.

Yöneticilerin bizzat hayalini kurdukları tüm bu yönetim bilimi bu tür ütopycalarla doludur. Fakat, bu tür düşler kuramayacak kadar tanıyoruz insanları. Yönetilenlerin ve yönetenlerin erdemlerini ölçmek için iki ayrı ağırlığımız, iki ayrı ölçümüz yoktur; biz, kendimizin de hatasız olmadığını ve içimizdeki en iyilerin iktidar uyguladıklarında hızla çürüdüklerini biliyoruz. İnsanları oldukları gibi kabul ediyoruz -insanın insanı yönetmesinden bu nedenle nefret ediyoruz ve bu-

na son vermek için, yeterli olmasa da, tüm gücümüzle çalışıyoruz.

Ne var ki, yıkmak yeterli değildir. İnşa etmeyi de bilmek gerekir. Halkın, kendi yaptığı devrimlerinin tümünde hep aldatılmış olması, bunun üzerinde yeterince düşünülmemiş olmasından kaynaklanır. Halk, yıktıktan sonra, yeniden inşa görevini, gerçekleştirmek istediği şeye dair az çok net bir kavrayışa sahip olan ve söz konusu durumda da otoriteyi kendi yararına yeniden tesis eden burjuvaziye bırakıyordu.

Bu nedenle anarşi, otoriteyi her cephesiyle yok etmeye çalıştığında; yasaların yürürlükten kaldırılmasını ve bu yasaları dayatmaya yarayan mekanizmanın yıkılmasını talep ettiğinde; tüm hiyerarşik örgütlenmeyi reddettiğinde ve özgür anlaşılmayı savunduğunda; aynı zamanda, toplumsal geleneklerin değerli çekirdeğini de korumaya ve genişletmeye çalışır, bu çekirdek yoksa hiçbir insan ya da hayvan topluluğu varlığını bile sürdüremez. Ne var ki, anarşi, bu toplumsal geleneklerin sürdürülmesini, birkaç kişinin otoritesinden değil, herkesin sürekli eyleminden talep eder.

Komünist kurum ve gelenekler topluma, yalnızca iktisadi güçlüklerin çözümü olarak değil, insanları birbirleriyle ilişkiye geçiren, her bir kişinin çıkarını herkesin çıkarı yapan ve onları bölmek yerine birleştiren ilişkileri kendi aralarında kurarak, toplumsal gelenekleri sürdürmek ve geliştirmek için de uygulanır.

Gerçekten de, bir insan ya da hayvan topluluğunda belli bir ahlâk düzeyinin hangi araçlarla sürdürüleceği sorusunu sorduğumuzda, üç şeyi fark ederiz: Toplum karşıtı davranışların bastırılması, ahlâki eğitim ve karşılıklı yardımlaşma

uygulanması. Bu üçü de uygulanmış olduğuna göre, bunları sonuçlarıyla değerlendirebiliriz.

Baskının güçsüzlüğüne gelince, mevcut toplumdaki karğaşa ve bizim arzuladığımız, hepimizin kaçınılmazlığını hissettirdiği devrimin gerekliliği bunu yeterince kanıtlamıştır. İktisadi alanda zorlayıcılık bizi sanayi zindanına sürükledi; siyaset alanında devlete yol açtı, yani, tüm ilişkilerinde merkezî otoriteye tabi olan öznelerin bağlantısız bir kütlesi haline gelsin diye, eskiden yurttaşlar arasında var olan tüm bağlar imha edildi (1793 Jakobenleri, monarşik devlete direnmiş olan bağları bile kırdılar).

Zorlayıcı rejim yalnızca mevcut iktisadi, siyasal ve toplumsal sistemin kötülüklerini yaratmakla kalmadı, toplumların ahlâki düzeyini yükseltme konusunda tam bir acz içinde olduğunu da kanıtladı; toplumları erişmiş oldukları düzeyde tutmayı bile başaramadı. Çünkü, uygar bir toplumda her an, her gün işlenen, yasaların ve yüksek mevkilerin koruması altında faili meçhul kalan cinayetleri, iyiliksever bir peri herkese açıkça gösterirse eğer, toplum korkudan tir tir titrer. “2 Arahk” ya da “Kanlı Hafta” gibi en önemli siyasal cinayetler çözülemedi, şairin dediği gibi, “büyüklerin tatmin olması için küçük zindıklara vuruluyor”. Daha fazlası söylebilir. Otorite, “suçluların cezalandırılması” yoluyla toplumu ahlâklık kılmakla kendini görevlendirmiş olsa da, yeni suçlar biriktirmekten başka bir şey yapmıyor!

Yüzyıllardan beri uygulanan baskı öyle kötü bir başarı kazandı ki, artık bir açmazdayız; bu açmazdan, otoriter geçmişimizin kurumlarında meşale ve balta taşıyarak çıkabiliriz.

İkinci etkene, ahlâki eğitime önem vermemek bizim için mümkün değildir -bu eğitim, özellikle toplum içinde bilinçsizce aktarılan ve gündelik yaşamın olgularına ve olay-

larına ilişkin, her birimizin yaydığı fikir ve değerlendirme bütününe varan bir eğitimidir. Fakat bu güç, toplum üzerinde tek bir koşulla etkili olabilir: Kurumların uygulamalarından kaynaklanan ahlâksız öğretiler toplamının engel oluşturmaması koşuluyla.

Engelin varlığı durumunda, ahlâki eğitimin etkisi hiçtir, hatta zararlıdır bile. Hristiyan ahlâkını ele alın: Çarmıha gerilmiş bir Tanrı adına konuşan, onun tüm mistik gücüyle, şehitliğin içli güzelliğiyle, cellatları affetmenin büyüklüğüyle hareket edebilen bir öğretiden hangi öğreti daha etkili olabilir ruhlar üzerinde? Yine de, bu dinden daha güçlü çıkan kurum oldu: Kısa süre içinde -İmparatorluk Roması'na isyan eden- Hristiyanlık bu Roma tarafından fethedildi: Onun öz-değişlerini, geleneklerini ve dilini benimsedi. Hristiyan kili-sesi Roma hukuku oldu ve bu haliyle, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde çağrı yaptığı yarı-komünist kurumların azgın düş-manı olan devletle zaman içinde ittifak yaptı.

Maarif bakanlığı genelgelerinin desteğindeki ahlâk eğiti-minin Hristiyanlığın sahip olamadığı yaratıcı güce sahip ol-duğuna bir an bile inanabilir miyiz? Peki ya, gerçekten toplumsal insanların öğretisi toplum karşıtı geleneklerden türe-yen öğreti toplamı karşısında ne yapabilir?

Geriye üçüncü unsur kalıyor; kurumun kendisi [karşılıklı yardımlaşma kurumu kastediliyor, ç.n.]. Toplumsal davranışları alışkanlık, içgüdü düzeyine çıkaracak şekilde davranan kurumun kendisi. Kurum -tarih bize bunu kanıtlamak-tadır- hedefini asla unutmadı, asla iki ağzı keskin bir kılıç gi-bi davranmadı; ve kurum zayıf düştüğünde, yalnızca o za-man, dini dokunulmazlık edinmeye çalışarak hareketsizleş-meye, kireçlenmeye çalışan gelenek, bireyi emiyor, onu tüm eylem özgürlüğünden yoksun bırakıyor ve böylece onu ilerle-meyi engelleyen şeye karşı ayaklanmaya zorluyordu.

Gerçekten de, geçmişte ilerlemenin unsuru ya da insan soyunun ahlâki ve entelektüel mükemmelleşmesinin aracı o-lan her şey, karşılıklı yardımlaşma pratiğine, insanların eşit-liğini kabul eden ve insanları üretmek ve tüketmek için bir-birleriyle ittifak yapmaya, işbirliği yapmaya, savunmak için birleşmeye, federeleşmeye ve anlaşmazlıklarını çözmek için kendi bağrılarından çıkarttıkları hakemlerden başka yargıç tanımamaya yönelten geleneklere borçludur.

Halkın dehasından kaynaklanan bu kurumlar bir an için özgürlüklerini kazandıklarında, bu kurumların gelişme yö-nünde yeni bir adım attıkları her seferinde, toplumun tüm ahlâki düzeyi, maddi serveti, özgürlüğü, entelektüel gelişimi ve kişisel özgünlük iddiası yükseliş evresine giriyordu. Ve, tersine, tarihin akışı içinde, insanlar, ya bir yabancı fethin ardından ya da otoriter önyargıların gelişimi nedeniyle, yö-netenler yönetilenler, sömürenler sömürülenler olarak gide-rek bölündükçe, ahlâki düzey düşüyordu; büyük çoğunluğun serveti birkaç kişinin zenginliğini sağlamak için yok oluyor ve bir süre sonra, yüzyıl ruhsuzlaşıyordu.

Tarihin bize öğrettiği şey budur. Otorite uygulamasıyla düşmüş olan toplumların ahlâki düzeyini yükseltmek için, özgür komünizm kurumlarına olan inancımızı tarihten alıyo-ruz.

Günümüzde, birbirimizi hiç tanımadan bile yan yana ya-şıyoruz. Bir seçim günü mitinglerde rastlaşıyor, bir adayın sahte ya da hayal mahsulü inançlarını açıkladığını birlikte dinliyor ve evimize geri dönüyoruz. Devlet, kamu yararıyla ilgili tüm sorunları görev olarak üstlenmiştir; komşumuzun çıkarına zarar vermememizi sağlamak ve gerektiğinde bizi cezalandırarak zararı onarmak onun görevidir yalnızca.

Komşunuz aklıktan ölebilir ya da çocuklarını gebertebilir -bu sizi ilgilendirmez; polisin işidir bu. Birbirinizi kısmen ta-

nırsınız, hiçbir şey sizi birleştirmmez, her şey sizi birbirinize yabancılaştırmaya yöneliktir ve elinizden bir şey gelmediğinden, toplum karşıtı tutkuların ifrata varmasını engellemek için elinden geleni yapmasını Her Şeye Kadir Olan'dan istersiniz (eskiden bu bir Tanrı'ydı, şimdi devlettir).

Komünist bir toplumda, bu elbette böyle değildir. Komünizmin örgütlenmesi, adları ister parlamento olsun, ister belediye meclisi ya da komün meclisi olsun, yasama topluluklarına emanet edilemez. Bu örgütlenme herkesin eseri olmalıdır, büyük kitlenin yaratıcı dehasının ürünü olmalıdır; komünizm dayatılamaz, herkesin sürekli, gündelik çabası tarafından desteklenmedikçe yaşayamaz. Bir otorite atmosferi içine sokulursa boğulur.

Sonuç olarak, binlerce ve binlerce ortak iş için herkes arasında kahçı bir ilişki yaratmadan komünizm var olamaz; en küçük birimlerde -sokak, bitişik evler topluluğu, mahalle, komün- bağımsız, yerel yaşamı yaratmadan yaşayamaz. Lükse, incelemeye, yararlanmaya, eğlenmeye yönelik binlerce ihtiyacı tatmin etmek için toplumu binlerce topluluk ağıyla donatmazsa hedefine uygun davranmış olamaz -bu topluluklar yerel kalamaz, uluslararası olmak zorundadırlar (bilginler topluluğunun, bisikletçi birliklerinin, yardım kurumlarının, vs. zaten yaptığı gibi).

Komünizmin yaşamda zorunlu olarak yaratacağı toplumcu gelenekler -başlangıçta kısmi bile olsalar-, bu geleneklerin çekirdeğini sürdürmek ve geliştirmek için, tüm baskıcı aygıttan karşılaştırılmayacak biçimde daha etkili bir güç olurlar.

İşte, kilisenin ve devletin -fazlasıyla bildiğimiz berbat sonuçlarıyla- bize dayatma görevini üstlendikleri adil anlaşma ruhunun gelişimini biz bu biçimden -toplumcu kurum- talep ediyoruz. Şunu da belirtelim ki, bu düşünceler, Komünizm ile Anarşi'nin birlikte yürüyemeyeceğini ileri sürenlere bizim cevabımızdır. Gördüğünüz gibi, her ikisi de birbirlerinin zorunlu tamamlayıcısıdır.

Bireyselliğin, bireysel özgünlüğün en güçlü gelişebilme

koşulu -yoldaşlarımızdan biri bunu gayet iyi belirtmiştir- temel beslenme ve barınma ihtiyaçlarının tatmin edilmesi, doğa güçlerine karşı yaşam mücadelesinin basitleştirilmesi, gündelik geçim derdinin sıradan yanlarına zaman harcanmaması, zekânın, sanatsal zevkin, yaratıcı ruhun ve dehanın tümünün rahatça gelişebilmesidir.

Bireyciliğin en iyi temeli komünizmdir -bu bireycilik, herkesi herkese karşı mücadeleye yönelten ve bugüne kadar bilinen tek bireycilik değil, insanın tüm yetilerinin tam anlamıyla açılımını, insanda var olan özgünlüklerin yüksek düzeyde gelişimini, zekânın, duygunun ve iradenin en büyük verimliliğini temsil eden bireyciliktir.

İdealimiz bu olduktan sonra, bunun yakın ya da uzak bir gelecekte gerçekleşecek olmasının bizim için önemi yoktur!

Bizim görevimiz, toplumu analiz ederek, evriminin belli bir anında ona özgü olan eğilimleri açığa çıkarmak ve belirtmektir. İkinci olarak, bu eğilimleri bizim gibi düşünenlerle ilişkilerimiz içinde pratiğe geçirmektir. Son olarak da, bugünden itibaren, ama özellikle devrimci dönem boyunca, bu eğilimlerin gelişimine köstek olan kurum ve önyargıları yıkmaktır.

Hem barışçıl olarak hem de devrimci yollarla yapabileceğimiz tek şey budur; bu eğilimlerin gerçekleşmesine yardım ettiğimizde ilerleme için çalıştığımızı ve bu eğilimlere karşı yapılan her şeyin de ilerleme yönündeki yürüyüşü destekleyeceğini biliyoruz.

Bununla birlikte, evrelerden geçmekten sık sık söz edilir. Birinci evre olarak belirtilen evreye varmak için çalışmamız önerilir; elbette buraya varıldığında, yola devam edilecektir.

Fakat, bu şekilde akıl yürütmek, bana öyle geliyor ki, insanın ilerleyişinin gerçek karakterini tanımamak ve çok yanlış seçilmiş, askeri bir karşılaştırmayı kullanmaktır. İnsan-

lık, yuvarlanan bir top olmadığı gibi, nizami yürüyen bir birlik de değildir. O, daha ziyade, kendisini oluşturan milyonların çeşitliliği içinde evrilen bir bütündür ve eğer bir karşılaşma yapılmak istenirse, insanlığı, daha ziyade, hareket halindeki inorganik bir cismin yasalarıyla değil, evrimin yasalarıyla ele almak gerekir.

Gerçek şudur ki, bir toplumun gelişiminin her evresi o toplumu oluşturan zekâların tüm faaliyetlerinin bir bileşkesidir: Bu milyonlarca iradenin izini taşır. Böylece, yirminci yüzyıl karşımıza hangi gelişme evresini çıkarırsa çıkarsın, toplum bu dönemde ortaya çıkan liberter fikirlerin uyanışının damgasını taşıyacaktır. Ve bu hareketin derinliği, otoriter önyargılardan kopmuş zekâların sayısına, eski kurumlara saldırma enerjilerine, kitleler üzerinde bırakmış oldukları etkiye, özgürleşmiş bir toplumun kitlelerin ruhunda açıkça ortaya çıkıyor olmasına bağlı olacaktır. Fransa'da liberter fikirlerin uyanışının topluma şimdiden canlılık kazandırdığı söylenebilir, bir sonraki devrim Jakoben devrimi olmayacaktır; ama yirmi yıl önce patlak verseydi başka bir şey olamazdı.

Bu fikirler bir insanın ya da bir grubun icadı değil, dönemin toplam fikir hareketlerinin sonucu olduğundan, gelecekteki devrimin sonucunun, ne olursa olsun, kırklı yılların merkezileştirici ve diktatörce komünizmi olmayacağından, kısa süre önce katılmamız istenmiş olan ve şu anda ancak alçak sesle savunmaya cesaret edilen otoriter kolektivizm de olmayacağından emin olabiliriz.

Dolayısıyla, "birinci aşama", yaklaşık yirmi yıl önce bu şekilde adlandırılmış olan şey olmayacaktır -bu kesindir.

İçinde bulunduğumuz dönemde, sosyalist partinin tümü için önem taşıyan sorunun, toplum idealini kitlelerin ruhunda yeşeren liberter hareketle bağdaştırmak olduğunu, bunu gözleyerek saptayabileceğimizi, önceden belirtmiştim. Bir diğer önemli sorun da, önceki devrimlerde eksik olan halk inisiyatifi ruhunu özellikle kitlelerde uyandırmaktır.

Gerçekten de, tüm geçmiş devrimlerin başarısızlığa uğra-

masına yol açan engel, halk kitlelerinde örgütleyici inisiyatif yokluğu idi. Saldırıda hayran olunacak bir zekâ sergileyen halk, yeni yapının inşasında inisiyatif gösteremiyordu. Bu durumda, inşa görevini mecburen eğitilmiş sınıflara, kendi toplum ideali olan ve kargaşadan kendi yararına elde etmek istediği şeyi bilen burjuvaziye terk ediyordu.

Bir devrimde, yıkmak, devrimci görevin ancak bir bölümüdür. Yeniden inşa etmek gerekir ve yeniden inşa, ya kitaplardan öğrenilen geçmişin formüllerine göre yapılacak ve halka bu dayatılmaya çalışılacaktır; ya da her küçük köyde ve her şehir merkezinde, sosyalist toplumu inşa etmek için kendiliğinden işlemeye başlayan halkın dehasına göre yapılacaktır. Ama bunun için halkın bir ideali olması gerekir. Bu nedenle halkın bağrında inisiyatif sahibi insanların olması özellikle gereklidir.

Oysa, otoriter sosyalist parti de dahil tüm partilerin, parti disipliniyle, bilerek ya da bilmeyerek her zaman boğdukları şey, özellikle emekçilerin ve köylülerin inisiyatifidir. Her şeyi emreden komitelerdir, merkezdir, örgütlenmenin birliğini tehlikeye atmamak için yerel organların itaat etmekten başka yapacakları bir şey yoktur. Tüm öğreti, tüm yanlış tarih, tüm anlaşılabilir bilim bu amaçla hazırlandı.

Bu durumda, bu bayatlamış taktiği parçalamak için çalışacak olanlar, bireylerde ve gruplarda inisiyatif ruhunu uyandıracak olanlar, onların karşılıklı ilişkilerinde bu ilkelere dayanan bir eylem ve bir yaşam yaratmayı başaracak olanlar, çeşitliliğin, hatta çatışmanın yaşam olduğunu, tektipliliğin ise ölüm demek olduğunu anlayanlar yalnızca gelecek yüzyıllar için değil, ama açıkça gelecek devrim için çalışmış olacaklardır.

"Özgürlüğün tehlike ve sapmaları"ndan endişelenmemiz gerekmiyor. Yalnızca hiçbir şey yapmayanlar hata yapmaz.

İtaat etmekten başka bir şey bilmeyenlere gelince, onlar, ruhlarının ve toplumsal eğitimlerinin esinlediği yönde hareket etmeyi deneyerek kendi yollarını kendileri arayanlar kadar, hatta daha fazla hata işlerler. Yanlış anlaşılan ve özellikle yanlış uygulanan bireysel özgürlük fikirleri -dayanışma fikrinin kurumlar tarafından yeterince vurgulanmadığı bir ortamda- elbette insanlığın toplumsal duygularını ayağa kaldıran davranışlara yol açabilir. Bunun olabileceğini kabul edelim, ama bu, özgürlük ilkesini bir kenara atmamız için bir gerekçe midir? Özgür bir basın "sapma"larını engellemek amacıyla sansürü yeniden getiren, tektipliliği ve disiplini korumak için ilerici kesimleri giyotinle susturan efendilerin gerekçelerini kabul etmek için bir neden midir bu? Bu tavır, sonuçta, 1793'te gördüğümüz gibi, gericiliğin zaferini sağlamanın en iyi yoludur.

Bireyin özgürlüğü adına toplum karşıtı davranışların meydana geldiğini gördüğümüzde yapılması gereken tek şey, "herkes kendi için, devlet herkes için" ilkesini reddetmek ve bu davranışlar hakkında ne düşündüğümüzü yüzlerine karşı ve yüksek sesle söyleme cesaretini göstermektir. Bu, kuşkusuz, çatışmaya yol açacaktır; fakat çatışma yaşamın kendisidir. Ve, bu davranışların, yalnızca basmakalıp fikirlerin etkisiyle yapılabilecek olan değerlendirmelerden çok daha doğru bir değerlendirmesi çatışmadan doğacaktır.

Bir toplumun ahlâki düzeyi bugün olduğu noktaya düştüğünde, bu topluma karşı isyanın kimi zaman tüyler ürpertici biçimler alabileceğine önceden hazırlıklı olmalıyız; fakat bu nedene dayanarak isyanı baştan mahkûm etmeyelim. Kuşkusuz, mızrakların ucunda taşınan kelleler bizi iğrendirir; fakat eski rejimin çeşit çeşit darağaçları ve Victor Hugo'nun sözünü ettiği demir kafesler kanlı yürüyüşün nedeni değil miydi? 1871 yılında otuz beş bin Parisli'nin katliamının ve Thiers tarafından Paris'in bombardımana tutulmasının Fransız ulusu üzerinde çok büyük bir vahşet etkisi bırakmadan geçip gittiğini umalım; yakın dönemdeki çok sayıda

mahkemede ortaya çıkartılan üst düzeydeki dolandırıcıların utancının ulusun kalbini artık kemirmediğini umalım. Evet, bunu umalım, bunu ummaya yardım edelim! Fakat ya umutlarımız suya düşerse, bugünün güç sahiplerinin vahşeti hal-kın ruhunda iz bıraktı diye, tepedeki çamur en ücra yerlere bile sıçradı diye, siz, genç sosyalistler, isyan etmiş halka sırtımızı mı döneceksiniz?

Ruhlarda meydana gelen böylesine derin bir devrimin fikir alanında kapanıp kalamayacağı, olgu alanında ifade bulacağı açıktır. Kısa sürede hayattan kopartılmış şu genç filozofun -Marc Guyau- son otuz yılda yayımlanmış en iyi kitaplardan birinde² gayet iyi ifade ettiği gibi, düşünce ile eylem arasında bir uçurum yoktur; en azından modern safsataya alışık olmayanlar için yoktur. Düşünce, zaten bir eylem başlangıcıdır.

Yeni fikirler, tüm ülkelerde, olası tüm biçimler altında, çok sayıda isyan eylemi kışkırtmıştır: Sermayeye ve devlete karşı önce bireysel isyan, ardından kolektif isyan -grev ve işçi isyanı; her ikisi de, olgularda olduğu kadar ruhlarda da, kitlesel isyanı, devrimi hazırlar. Bu noktada, sosyalizm ve anarşizm, evrimi izlemekten başka bir şey yapmadılar, büyük halk ayaklanmaları yaklaşırken evrimi etkileyecek fikirler geldi her zaman.

Bu nedenle, isyan eylemlerinin tekeli Anarşi'ye atfetmek yanlış olur. Gerçekten de, son çeyrek yüzyılın isyan eylemlerini gözden geçirdiğimizde, bunların değişik taraflardan kaynaklanmış olduğunu görebiliriz.

Tüm Avrupa'da işçi ve köylü kitlelerinin sayısız ayaklanmasıyla karşılaşırız. Eskiden "eli boğründe kalanların savaşı" olan grev, günümüzde kolaylıkla bir isyan halini almakta-

2. La morale sans obligation ni sanction, M. Guyau.

dır ve kimi zaman -Amerika Birleşik Devletleri'nde, Belçika' da, Endülüs'te- geniş boyutlara ulaşmaktadır. İsyanı dönü-şen grevci ayaklanmalarının sayısı iki kıtada da düzinelerle ölçülür.

Diğer yandan, bireysel isyan hareketi de mümkün olan tüm özelliklerle ortaya çıkmaktadır, tüm ilerici partiler buna katkıda bulunmaktadır. Genç kadın isyancı, sosyalist Vera Zasuliç'i II. Aleksandr'ın bir satrabına ateş ederken görüyoruz; sosyal-demokrat Høedel ve cumhuriyetçi Nobiling'i Almanya imparatoruna ateş ederken görüyoruz; fıçı işçisi Otero'yu İspanya kralına ateş ederken, Mazzinici din adamı Pas-sanante'yi İtalya kralını vururken görüyoruz. Sosyalizmden ve anarşiden nefret eden İrlandalı milliyetçilerin İrlanda'nın kırsal kesiminde örgütledikleri cinayetleri ve Londra'daki patlamaları görüyoruz. II. Aleksandr'a karşı şiddetli bir savaş açmış olan ve mutlakiyet rejimine bu isyanlarını otuz beş idam ve sayısız sürgünle ödeyen tüm bir Rus gençleri kuşağını -sosyalistler, anayasacılar, Jakobenler- görüyoruz. Belçikalı, İngiliz ve Amerikan maden işçilerinin düzenlediği sayısız suikasti görüyoruz. Ve ancak bu uzun listenin sonuna doğru, İspanya ve Fransa'daki isyan eylemleriyle anarşistlerin ortaya çıktığını görüyoruz.

Bu dönem boyunca, yönetimlerin düzenlediği toplu katliamlar ve tek tek cinayetler mutlak akışını izlemektedir. Avrupa burjuvazisinin alkışları arasında Versaille Meclisi, çoğunluğu mağlup Komün'ün tutsakları olan otuz beş bin Parisli işçiye katletti. "Pinkerton eşkıyaları" -zengin Amerikan kapitalistlerinin bu ordusu- sanatlarının kurallarına uygun olarak grevci emekçileri katlediyorlar. Rahipler, kıt zekâlı bir adamı Louise Michel'e ateş etmeye kışkırtırlarken, Louise Michel de, gerçek bir anarşist olarak, bu adamı savunup yargıçların elinden kurtarıyor. Avrupa dışında, Kanada yerlileri katlediliyor, Riel boğazlanıyor, Matabelelerin kökü kazınıyor, İskenderiye bombalanıyor; Madagaskar'daki ve başka yerlerdeki savaş adı verilen kasaphıklardan söz bile et-

miyoruz. Nihayet, iki dünyanın isyancı emekçilerine, her yıl yüzlerce, kimi zaman binlerce yıllık hapis cezası dağıtılıyor, onların karıları ve çocukları en koyu sefaletle terk edilerek, babalarının sözüm ona suçları onlara ödetiliyor. Bu isyancılar Sibirya'ya, Tremiti, Liparia, Pantellaria Adalarına, Biri-bi'ye, Nouméa'ya ve Guyana'ya naklediliyor ve bu sürgün yerlerinde mahkûmlar en ufak bir itaatsizlik karşılığında kurşuna diziliyor...

Bu son çeyrek yüzyılda işçi sınıfının ve dostlarının çektiği ıstırapların bilançosunu çıkaran bir kitap ne müthiş bir kitap olur! Kamuoyundan gizlenen ve bu akşam size aktarırsam bir kâbus gibi peşinizi bırakmayacak ne kadar çok korkunç ayrıntı vardır! Büyük toplumsal devrimin öncülerinin verdiği kurbanların listesi, her bir sayfasıyla müthiş bir öfkeye yol açar! Biz bu kitabı yaşadık, her birimiz, en azından, onun kan ve koyu sefalet dolu sayfaları arasında dolaştık.

Bunca sefalet ve infaz karşısında, bu Guyanalar, Sibiryalar, Nouméas ve Biribiler karşısında, isyancı işçiye insan yaşamına saygı duymuyor diye itiraz edebilme cesaretini bulabilir miyiz?

Bugün yaşadığımız her şey insan yaşamına saygıyı yok etmiyor mu? Öldürme emri veren yargıç ve bıyık altından gülümseyen toplumun rütbesizlerini Madrid güneşi altında zincire vuran ya da Paris sisleri altında giyotinle idam eden vekili, cellat; Bac-leh katliamının sorumlusu general ve katillere boş övgüler yağdırmak için çabalayıp duran gazete muhabiri; "üstübeç yerine çinko kullanmanın maliyeti şu kadardır" diye cevap vererek, işçilerini üstübeçle zehirleyen patron; çığlıklarıyla düşman köyü uyandırmasın diye yaşlı bir kadını öldüren sözüm ona İngiliz coğrafyacı ve nikâhsız aldığı siyah kızı sadakatsizlik gerekçesiyle asan Alman coğrafyacı; tescilli katil oldukları yüzlerinden okunan Biribi'nin acımasız gardiyanlarına on beş gün hapsi yeterli gören savaş danışmanı... hepsi, hepsi, mevcut toplumdaki tüm bu insanlar insan yaşamından -pazarda beş para etmeyen bu tenden- mutlak nefre-

ti öğretiyorlar! Ve onlar; değerden düşmüş insan metasını boğazlayanlar, katledenler, öldürenler, kamu esenliği için boğazlamak, kurşuna dizmek ve öldürmek gerektiğini öğütleyen özdeyişi din bellemiş olanlar, insan yaşamına yeterince saygı gösterilmiyor diye şikâyet ediyorlar!

Hayır, bayan ve bay yurttaşlar, toplum kısasa kısas yasına başvurdukça, din ve yasa, kışla ve adalet sarayı, hapis-hane ve sanayi zindanı, basın ve okul, bireyin yaşamını azami oranda küçümsemeyi öğrettikçe, isyancıların bu topluma saygı göstermesini beklemeyin! Bu, toplumda asla rastlanmayan yumuşaklığı ve gönül yüceliğini onlardan beklemek olur.

Siz de bizim gibi, bireyin tam özgürlüğüne ve sonuç olarak yaşamına saygı gösterilmesini istiyorsanız, hangi biçim altında olursa olsun, insanın insan tarafından yönetilmesini mecburen reddetmek zorundasınız; uzun süre şiddetle karşı çıktığınız Anarşi'nin ilkelerini kabul etmek zorundasınız. Bu ideali en iyi gerçekleştirebilecek ve sizi isyan ettiren her türlü şiddete son verecek toplum biçimlerini siz de bizimle birlikte aramalısınız.

Anarşizm

Anarşizm (Yunanca *an-* ve *arche'*den; otoritenin yokluğu anlamında), toplumun yönetimsiz olarak tasarlandığı bir yaşam ve davranış teorisine ya da ilkesine verilen addır. Böyle bir toplumda uyum, itaat ya da yasa yoluyla değil, hem üretim ve tüketim amacıyla, hem de uygar insanın sonsuz çeşitlilikteki ihtiyaç ve özelemlerini tatmin amacıyla özgürce oluşturulmuş, bir toprak parçasına ya da mesleğe bağlı gruplar arasında akdedilen özgür anlaşmayla sağlanır. Bu özellikler temelinde gelişen bir toplumda, insan faaliyetinin tüm alanlarını şimdiden kaplamaya başlamış olan gönüllü birlikler, devletin tüm işlevlerini üstlenecek şekilde çok büyük bir yaygınlık gösterirler. Bu birlikler, mümkün olan her amaç için -üretim, tüketim, mübadele, iletişim, sağlık düzenlemeleri, eğitim, karşılıklı destek, toprak savunması, vs.; diğer yandan da, bilimsel, sanatsal, edebi ve toplumsal alanda giderek artan ihtiyaçların tatmini için- yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası -geçici ya da az çok kalıcı-, her boyut ve derecede, sonsuz çeşitlilikte grup ve federasyondan oluşan iç içe geçmiş bir ağı temsil ederler.

Dahası, böyle bir toplumda değişmez hiçbir şey olamaz. Tersine, -organik yaşamın tümünde görüldüğü gibi- uyum, çok sayıda güç ve etki arasındaki dengenin sürekli değişen biçimde yeniden düzenlenmesinden kaynaklanır (bu hedeflenir) ve bu güçlerin hiçbirinin devletin özel korumasından yararlanmadığı ölçüde bu düzenlemeyi sağlamak kolay olur.

Eğer, bu hedeflenmişse, toplum bu ilkeler temelinde örgütlenmişse, insan, üretici çalışmada kullandığı güçlerini dev-

letin desteklediği kapitalist bir tekelde serbestçe uygulamakla sınırlı kalmaz. Dahası, iradesini cezalandırılma korkusu içinde kullanmakla ya da bireysel veya metafizik varlıklara itaatle de sınırlamaz. Bu sınırlanmaların her ikisi de insanın inisiyatif kaybına ve zihin köleliğine yol açar. İnsanın eylemlerine kendi anlayışı rehberlik etmelidir; bu anlayış, kaçınılmaz olarak, insanın kendi benliği ile çevresinin etik anlayışları arasındaki serbest etki ve tepkinin izlenimini taşır. Dolayısıyla, insan, tekelciler için aşırı çalışmanın ya da çoğunluğun köleliği ve zihinsel ataletin engeliyle karşılaşmadan, entelektüel, sanatsal ve ahlâki tüm yeteneklerini kazanabilecek durumda olmalıdır. İnsan eksiksiz *bireyselleşmeye böylelikle* erişebilir, yoksa ne mevcut *bireycilik* sistemi koşullarında ne de *Volksstaat* (halk devleti) diye bilinen herhangi bir devlet sosyalizmi sisteminde bu mümkündür.

Dahası, Anarşist yazarlar, kendi kavrayışlarının bir Ütopya olmadığını kabul ederler, bu kavrayışı, arzuladıkları kimi şeyleri postulat olarak kabul ederek, *a priori* yöntemle inşa etmiş değillerdir. Her ne kadar Devletçi Sosyalizm anlayışı reformculardan geçici bir destek görüyor olsa da, Anarşistler kendi kavrayışlarının, halen geçerli olan *eğilimlerin analizi*'nden türediğini savunurlar. Tüm yaşamsal ihtiyaçların üretimini olağanüstü kolaylaştıran modern teknikteki ilerleme; bağımsızlık ruhunun gelişmesi ve her faaliyet alanında -eskiden kilisenin ve devletin elinde olarak kabul edilenler de dahil- özgür inisiyatifin ve özgür kavrayışın hızla yayılması, yönetimsizlik eğilimini kesin bir biçimde güçlendirmektedir.

Ekonomik kavrayışlarına gelince, Anarşistler, birlikte sol kanadı meydana getirdikleri tüm Sosyalistlerle ortak olarak, şu anda hüküm sürmekte olan toprak üzerindeki özel mülkiyet sisteminin ve kâr amaçlı kapitalist sistemimizin hem adalet ilkelerine hem de vicdani yararlılık buyruklarına karşı duran bir tekel oluşturduğu kanısındadırlar. Bu tekel, modern tekniklerin, genel refahı sağlayacak şekilde herkesin

hizmetine sunulma başarısını engelleyen belli başlı engeldir. Anarşistler, ücret sistemiyle birlikte kapitalist üretimi ilerlemenin engeli olarak görürler. Diğer yandan, az sayıda insanın toprağı tekeline almasını sağlamanın ve kapitalistlerin, üretim fazlasının yıl yıl biriken kısmını oldukça orantısız biçimde sahiplenmelerini sağlamanın esas aracının devlet olduğuna da dikkat çekerler. Sonuç olarak Anarşistler, kapitalizmle birlikte toprağın mevcut tekelleşmesiyle de mücadele ederlerken, sistemin ana destekçisi olarak devletle de aynı enerjiyle mücadele ederler. Devletin herhangi bir özel biçimiyle değil, bütün olarak devletle, ister monarşi olsun, isterse de referandum aracılığıyla yönetilen bir cumhuriyet olsun tüm devletlerle mücadele ederler.

Antik ve modern tarihte (Makedonya İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, özerk şehirlerin yıkıntısı üzerinde yükselmiş modern Avrupa devletleri), her zaman için yönetici azınlıkların yararına tekellerin kurulmasının aracı olmuş olan devlet örgütlenmesi, bu tekellerin yıkılması için çaba gösteremez. Anarşistler, zaten devletin elinde toplanmış olan faaliyetlere (eğitim, devlet destekli dinler, toprak savunması, vs.) ilaveten, iktisadi hayatın tüm temel kaynaklarını -toprak, madenler, demiryolları, bankalar, sigorta, vs.- olduğu kadar belli başlı sanayi dallarının tümünü de devlete bırakmanın yeni bir tiranlık aracı yaratmak anlamına geleceğini de bilirler. Devlet kapitalizmi, bürokrasinin ve kapitalizmin gücünü attırmaktan başka bir işe yaramaz. Hakiki gelişme, hem *toprakların* hem de *insan faaliyetlerinin* desantralizasyonu yönündedir; merkezden periferiye doğru uzanan mevcut hiyerarşi yerine basitten karmaşığa giden serbest federasyon ruhunun, yerel ve şahsi inisiyatif ruhunun gelişiminde yatmaktadır.

Çoğu Sosyalist gibi Anarşistler de, doğadaki her evrime benzer olarak, toplumun ağır ağır evriminin ardından kimi zaman devrim adı verilen hızlandırılmış evrim dönemlerinin geldiğini kabul ederler; ve devrimler döneminin henüz ka-

panmadığı kanısındadırlar. Hızlı değişim dönemleri, yavaş evrim dönemlerini izleyecektir, bu dönemler evrim dönemlerinden yararlanacaktır; devletin gücünü arttırmak ve yaymak için değil, yerel üretici ve tüketici gruplarının her bir kömün ya da yerel birimdeki örgütlenmeleri aracılığıyla, bu grupların bölgesel, hatta uluslararası federasyonları aracılığıyla devletin gücünü azaltmak için.

Yukardaki ilkelerin sonucu olarak, Anarşistler, mevcut devlet örgütlenmesinin parçası olmayı ve ona taze kan sağlamayı reddederler. Anarşistler, parlamentolarda politik partiler kurmaya çalışmadıkları gibi, emekçileri bu partileri kurmamaya davet ederler. Buna bağlı olarak, 1864-1866'da Uluslararası Emekçiler Birliği'nin kuruluşundan beri, emekçi örgütleri arasında fikirlerini doğrudan doğruya yaymaya ve parlamenter yaşamaya umut bağlamadan, bu birlikleri sermayeye karşı dolaysız mücadeleye katmaya gayret göstermişlerdir.

Anarşizmin Tarihsel Gelişimi

Biraz önce kısaca tarif ettiğimiz toplum kavrayışı ve onun dinamik ifadesi olan eğilim, yönetimle ilgili hiyerarşik kavram ve eğilimlere karşıt olarak, insan soyunda her zaman var oldu; tarihin farklı dönemlerinde bu eğilimlerden kâh biri, kâh diğeri üstünlük sağladı. Klan, köy topluluğu, lonca, özgür Ortaçağ şehri gibi kurumların evrimini, kitleler aracılığıyla, Anarşist eğilime borçluyuz; kitleler bunlar aracılığıyla fatihlerin ve güç peşinde koşan azınlıkların tecavüzüne karşı direndiler. Aynı eğilim, Ortaçağ boyunca, özellikle ilk reform hareketlerinde ve bu hareketlerin öncülerinde, büyük dini hareketlerde kendini büyük bir enerjiyle gösterdi. Aynı zamanda, skolastik-olmayan ve halkçı kökeni dolayısıyla âlimler arasında karşıt eğilimden daha az sempati bulmuş olsa da, Lao-tse döneminden beri, bazı düşünürlerin yazılarında açıkça ifadesini buldu.

Profesör Adler'in *Geschichte des Socialismus und Kommunismus* adlı eserinde belirttiği gibi, Kyrene Okulu'nun kurucularından biri olan Aristippos (İÖ 430), daha o dönemde, bilginin özgürlüğünü devlete teslim etmemesi gerektiğini düşünmüş ve Sokrates'in bir sorusuna cevap olarak, ne yöneten ne de yönetilen sınıfa dahil olmak istediğini söylemişti. Yine de, böyle bir tavrın, kitlelerin yaşamı karşısındaki Epikürcü bir tavır olduğu ileri sürülebilir.

Eski Yunan'da Anarşist felsefenin en iyi savunucusu, Stoacı felsefenin kurucusu olan, Kitonlu Zenon'du (İÖ 342-267 ya da 270); Zenon, Platon'un devlet ütopyasının karşısına yönetimsiz özgür topluluk kavrayışını açıkça çıkarmıştı. Devletin kadiri mutlaklığını, müdahale ve sıkı denetimini reddetmiş, bireyin ahlâk yasasının hükümlerini ilan etmişti. Zenon, kaçınılmaz bir içgüdü olan kendini korumanın insanı bencillığe yöneltirken, doğanın insana vermiş olduğu başka bir içgüdü'nün -toplumsallığın- onu ıslah ettiğini daha o dönemde fark etmişti. İnsanlar, doğal içgüdülerini izleyecek kadar zeki olduklarında, herkesi kucaklayacak şekilde birleşecek ve Evreni oluşturacaklardı. Mahkemelere ya da polise ihtiyaç duymayacaklardı, ne tapınak ne de kamusal ibadet olacaktı, para kullanmaya da gerek olmayacaktı, mübadelenin yerini özgür armağan alacaktı. Ne yazık ki, Zenon'un yazıları bize ulaşamadı ve yalnızca ondan yapılmış alıntılar bilinmektedir. Bununla birlikte, anlatım tarzının şu anki anlatım tarzına benzerliği, sözcüsü olduğu insan doğasının eğilimini ne kadar derinden kavradığını göstermektedir.

Ortaçağ'da meşhur Alba Piskoposu Marco Girolamo Vida'nın *De dignitate reipublicae* adlı birinci diyalogunda devlet üzerine aynı bakış açısıyla karşılaşıyoruz.¹ Fakat, özellikle dokuzuncu yüzyılda Ermenistan'da başlayan birçok ilk Hris-

1. Ferd. Cavalli, *Mem. dell' Istituto Veneto*, xiii; Dr. E. Nys, *Researches in the History of Economics*.

tiyan hareketinde, esasen Çelçicki ve ilk Vaftizcilerde, özellikle Johannes Denck'de², güçlü bir biçimde ifade edilmiş aynı fikirler rastlanabilir -elbette ahlâki yana özel vurgu yapılmıştır.

Rabelais ile Fénelon da Ütopya'larında benzer fikirler ifade ettiler. Rousseau'nun yazılarında, Diderot'nun *Supplement*'inden Bougainville'in *Voyage*'ına, vs. kadar özellikle rastladığımız ayrı ayrı ifadelerden sonuç olarak anlayabileceğimiz gibi, onların fikirleri Fransız Ansiklopedistleri arasında on sekizinci yüzyılda da yaygın kabul görüyordu. Bununla birlikte, bu fikirlerin geliştirilememiş olması muhtemelen o dönemde Roma Katolik Kilisesinin katı sansürü nedeniyle.

Daha sonra bu fikirler büyük Fransız Devrimi sırasında ifade buldu. Jakobenler, her şeyi yönetimin elinde merkezileştirmek için ellerinden geleni yaparlarken, kısa süre yayımlanmış belgeler dolayısıyla şimdi anlaşılmaktadır ki, halk kitleleri, kendi belediyelerinde ve 'bölgelerinde' kayda değer bir inşaa çalışması yürütmüşlerdir. Yargıç seçimini, ordu ve büyük şehirler için erzak, mühimmat teminini, işsizlere iş sağlanmasını, yardımların düzenlenmesini, vs. kendileri üstlenmişlerdir. Hatta, Ulusal Meclisin dışında, özel bir kurul aracılığıyla, Fransa'nın otuz altı bin komünü arasında doğrudan iletişim kurmayı bile denemişlerdir.³

Anarşizmin siyasi ve iktisadi anlayışını, *Enquiry concerning Political Justice* (2 cilt, 1793) adlı eserinde ilk kez formüle eden, bu önemli eserinde geliştirdiği fikirlere Anarşizm adını vermemiş olsa bile, Godwin oldu. Yasalar, dedi Godwin, atalarımızın hikmetinin ürünü değildir: onların tutkularının, çekingenliklerinin, kıskançlıklarının ve ihtiraslarının ürünü-

dür. Sundukları reçete, iyileştireceklerini iddia ettikleri kötülüklerden beterdir. Yalnızca ve yalnızca tüm yasa ve mahkemeler lağvedildiğinde ve ortaya çıkan anlaşmazlıklarda kararlar bu amaç için seçilmiş sağduyulu insanlara bırakıldığında, gerçek yargı adım adım gelişecektir. Devlete gelince, Godwin bunun lağvedilmesini açıkça talep etmektedir. Bir toplum, demektir, herhangi bir yönetim olmaksızın eksiksiz biçimde var olabilir: Yalnızca topluluklar küçük ve tam anlamıyla özerk olmalıdır. Mülkiyetten söz ederken, her bir kişinin "insan varlığının yararına katkıda bulunabilecek her bir servet"e sahip olma hakkının, yalnızca adalet tarafından düzenlenmesi gerektiğini ileri sürmektedir: Servet, "en çok ihtiyacı olanın" olmalıdır. Godwin'in vardığı sonuç Komünizm'di. Bununla birlikte, görüşlerini savunacak cesareti yoktu. Mülkiyet üzerine yazmış olduğu bölümü daha sonra tümüyle yeniden yazdı ve *Political Justice*'in ikinci baskısında (8 cilt, 1796) Komünist bakış açısını yumuşattı.

Proudhon, 1840 yılında yayımlanan *Mülkiyet Nedir?* adlı eserinde anarşi adını toplumun yönetimsiz haline uygulayarak ilk kullanan kişi oldu. 'Anarşistler' adı, Fransız Devrimi sırasında Jirondenler tarafından, Devrim'in görevinin XVI. Louis'nin tahttan indirilmesiyle tamamlanmadığını ileri sürerek bir dizi iktisadi önlemin (feodal hakların dönüşü olmayacak şekilde ortadan kaldırılması, 1669'dan beri kapalı tutulan komünal toprakların köy topluluklarına geri verilmesi, toprak mülkiyetinin 120 dönümle sınırlandırılması, yüksek gelirlerle yüksek gelir vergisi uygulaması, mübadelelerin değerler temelinde ulusal düzeyde örgütlenmesi. vs.) alınması gerektiği konusunda ısrar eden devrimciler için kullanıldı.

Proudhon, yönetimsiz bir toplumu savundu ve bunu tarif etmek için Anarşi kelimesini kullandı. Bilindiği gibi, Proudhon, insanlığın komünistvari keşiş yaşamına ya da yoksulluğa sürüklenmesi anlamına gelen tüm Komünizm tasarılarını reddettiği gibi, Louis Blanc ve Kolektivistler tarafından savunulan tüm Devletçi Sosyalizm ya da Devlet Destekli Sos-

2. krş. Keller, *Ein Apostel der Wiedertäufer*.

3. krş. Sigismund Lacroix, *Actes de la commune de Paris*.

yalız tasarılarını da reddetti. Mülkiyet üzerine birinci incelemede, “mülkiyet hırsızlıktır!” diye ilan ettiğinde, yalnızca mevcut anlamıyla, Roma hukukundaki “kullanma ve kötüye kullanma hakkı” anlamındaki mülkiyeti kastediyordu; diğer yandan, *sahip olma*’nın dar anlamında anlaşılan mülkiyet haklarını, devletin tecavüzüne karşı kendini korumanın en iyi yolu olarak görüyordu. Proudhon, toprakların, konutların, madenlerin, fabrikaların, vs. şu anki sahiplerini şiddet yoluyla mülksüzleştirmekten yana da değildi. Bu hedefe, sermayeyi kâr elde etmekten yoksun bırakarak ulaşmaktan yanaydı. Proudhon’a göre, ulusal bir banka aracılığıyla bu hedefe ulaşılacaktı; her metanın üretimi için gerekli iş gücü satını temsil eden emek çekleri aracılığıyla ürünlerini maliyet değerine kendi aralarında mübadele etmeye razı olmuş olan ve üretime katılan herkesin karşılıklı güvenine dayanan bir bankaydı bu. Proudhon’un “Karşılıklılık” olarak adlandırdığı bu sistemde, her türlü hizmet kesinlikle eşit biçimde mübadele edilir. Ayrıca, böyle bir banka, idari masrafları karşılamak için yalnızca yüzde bir, hatta daha az bir vergi alarak, kârsız ödünç para vermeyi mümkün kılacaktır. Böylece, herkes, ev satın almak için ihtiyaç duyduğu parayı ödünç alabilecek, bundan böyle hiç kimse kullandığı ev için yıllık rant ödemek zorunda kalmayacaktır. Böylelikle, şiddete dayalı mülksüzleştirmeler olmaksızın genel bir “toplumsal tasfiye” yolu açılmış olacaktır. Aynı şey madenlere, demiryollarına, fabrikalara, vs. de uygulanır.

Bu tip bir toplumda devlete gerek olmayacaktır. Yurttaşlar arasındaki esas ilişkiler özgür sözleşmeye dayanacak ve yalnızca rapor alışverişiyle düzenlenecektir. Anlaşmazlıklar hakemlik yoluyla karara bağlanacaktır. Devletin ve tüm muhtemel yönetim biçimlerinin kökten bir eleştirisi ve tüm iktisadi sorunlara derinlemesine bir bakış Proudhon’un eserlerinin iyi bilinen özelliğidir.

Fransız karşılıklılığının İngiltere’deki öncüleri de belirtilmeye değer: Komünist olmadan önce karşılıklı olan William

Thompson ve takipçileri John Gray⁴ ve J.F. Bray⁵ bunlar arasındadır. Amerika’da da öncüleri vardı. 1798’de doğmuş olan ve Owen’ın ‘Yeni Uyum’una dahil olan Josiah Warren⁶ bu girişimin yenilgisini esas olarak bireyselliğin ortadan kaldırılmış olmasına, inisiyatif ve sorumluluk yokluğuna borçlu olduğu kanısındaydı. Bu aksaklıkların otoriteye ve mallar topluluğuna dayalı her tasarımın içkin özelliği olduğu kanısındaydı. Bu nedenle, eksiksiz bireysel özgürlüğü savundu. 1827 yılında Cincinnati’de küçük bir köy dükkânı açtı. Bu, ilk “Adil Dükkân”dı ve halk buna “Zaman Dükkânı” diyordu, çünkü her türlü ürünün üretilmesi için harcanmış işgücü süresini esas alıyordu. Bu dükkânın, daha sonra da New York yakınlarında kurulan “Adil Köy”ün sloganı, “Fiyatın sınırı maliyettir!”, dolayısıyla “Kâr yok!”tu. “Adil Köy”, 1865 yılında hâlâ mevcuttu. 1855 yılında Boston’da kurulmuş olan, Bay Keith’in “Hakkaniyet Evi” de anılmaya değer.

Proudhon’un iktisadi fikirleri, özellikle karşılıklı bankacılık, Amerika Birleşik Devletleri’nde destek, hatta pratik uygulama imkânı bulurken, Lamennais’in Hristiyan Sosyalizminin ve Fourierycilerin, Louis Blanc’ın Devlet Sosyalizminin ve Saint-Simon’un takipçilerinin hakim olduğu Fransa’da, Proudhon’un siyasi anarşi kavrayışı pek az yankı buldu. Bununla birlikte bu fikirler Almanya’da, sol-kanat Hegelciler arasında geçici bir destek buldu, 1843’te Moses Hess ve 1845’te Karl Grün Anarşizmi savundular. Ayrıca, Wilhelm Weitling’in otoriter Komünizmi İsviçreli emekçiler arasında muhalefete neden olurken, Wilhelm Marr 1840’lı yıllarda bu muhalefetin sözcüsü oldu.

Diğer yandan, yine Almanya’da, Bireyci Anarşizm eksiksiz ifadesini Max Stirner’de (Kaspar Schmidt) buldu. Bunun-

4. *A Lecture on Human Happiness*, 1825; *The Social System*, 1831.

5. *Labour’s Wrong and Labour’s Remedy*, 1839.

6. krş. W. Bailie, *Josiah Warren, the First American Anarchist*, Boston, 1900.

la birlikte, önemli eseri (*Der Einzige und sein Eigenthum*) ve *Rheinische Zeitung*'a gönderdiği makaleler John Henry Mackay tarafından dikkate alınmaya dek büyük ölçüde gözden kaçtı.

Profesör V. Basch, ilginç kitabı *L'Individualisme anarchiste: Max Stirner'in* (1904) ustalık önsözünde, Kant'tan Hegel'e Alman felsefesinin gelişimini gösterirken, Schelling'in 'mutlak'ının ve Hegel'in *Geist*'inin, Hegelcilik karşıtı isyan başladığında, isyancılar kampında aynı "mutlak"ın savunusuna nasıl yol açtığını ortaya koydu. Bu savunuyu geliştiren Stirner'di; yalnızca devlete karşı ve otoriter Komünizmin insana dayatmak istediği köleliğe karşı eksiksiz bir isyanı savunmakla kalmamış, bireyin tüm toplumsal ve ahlâki bağlardan tamamen serbest kalmasını da savunmuştu -"Özne-Ben" in itibarının iadesi, bireyselin üstünlüğü, eksiksiz "ahlâksızlık" ve "egoistler birliği". Bu tür Bireyci Anarşizmin nihai sonucu Profesör Basch tarafından belirtildi. Bireyci Anarşizm, tüm yüksek uygarlıkların amacının, topluluğun tüm üyelerinin normal yoldan gelişmesini sağlamak değil, insan kitlelerinin mutluluğu ve varlığı pahasına bile olsa, doğuştan yetenekli bazı bireylerin "eksiksiz gelişme"lerini sağlamak olduğunu ileri sürer. Dolayısıyla bu, en sıradan bireyciliğe geri dönüştür; hem de bu bireycilerin mücadele ettiği devleti ve kalıntıları tarihi boyunca insanın başına musallat etmiş olan tüm sözüm ona üstün azınlıkların savunduğu türden bir bireyciliğe geri dönüştür. Bireyci Anarşistlerin bireyciliği öyle bir noktaya ulaşır ki, sonunda başlangıç noktalarını inkâr ederler -"nezih aristokrasiler" in kitleleri ezdiği koşullarda bireyin gerçekten eksiksiz gelişmeye erişmesinin imkânsızlığı üzerinde durmaya bile gerek yok. Bireyin gelişmesi tek yanlı kalacaktır. Her bireyin eksiksiz gelişimini savunmak kuşkusuz doğru ve yararlı olmasına rağmen, bu tarz düşüncenin yalnızca sınırlı bir sanat ve edebiyat çevresinde yankı bulmasının nedeni budur.

Uluslararası Emekçiler Birliği'nde Anarşizm

1848 Haziranı'nda Paris emekçileri isyanının yenilgisinin ve cumhuriyetin düşüşünün ardından, bilindiği gibi, Sosyalizmin tüm fraksiyonlarının propagandasında genel bir çöküntü yaşandı. Tüm sosyalist basın, eksiksiz yirmi yıl süren gericilik dönemi boyunca susturuldu. Bununla birlikte, özellikle Bellegarrigue'in, Coeurderoy'nun yazıları ve esas olarak Joseph Déjacques sayesinde (sonradan keşfedilen ve yeniden basılan anarşist-komünist bir ütopya olan *Les Lazaréennes, L'Humanisphère*) Anarşist düşüncede bile bazı ilerlemeler görüldü. Sosyalist hareket ancak 1864'ten sonra canlandı; tümü "karşılıkçı" olan bazı Fransız emekçiler, uluslararası fuar sırasında, Robert Owen'in takipçileriyle birlikte Londra'da toplanarak, Uluslararası Emekçiler Birliği'ni kurdular. Bu birlik hızla gelişti ve siyasi parlamenter ajitasyona başvurmadan, kapitalizme karşı doğrudan iktisadi mücadele siyasetini benimsedi ve bu siyaset 1871'e kadar takip edildi. Bununla birlikte, Fransız-Alman Savaşı'ndan ve Komün isyanından sonra Uluslararası Birlik Fransa'da yasaklandığında, yeni oluşturulmuş olan imparatorluk parlamentosu seçimleri için erkeklere oy hakkı elde etmiş olan Alman erkek emekçiler, Enternasyonal'in taktiklerini değiştirmesi konusunda ısrar ettiler ve Sosyal-Demokrat siyasal partiyi kurmaya giriştiler. Daha sonra bu, Emekçiler Birliği'nde bölünmeye yol açtı ve Latin Federasyonları, İspanyol, İtalyan, Belçika ve Juralılar (Fransa temsil edilmedi) kendi aralarında bir Federal birlik kurdular. Bu birlik, Enternasyonal'in Marksist Genel Kurulu'ndan tamamen ayrıldı. *Modern Anarşizm* olarak adlandırılacak olan şey, bu federasyonlar içinde gelişti. Bu federasyonlar tarafından zaman zaman kullanılmış olan "Federalistler" ve "otorite karşıtları" adlarından sonra, rakiplerinin onlar için kullanmakta ısrar ettiği "Anarşistler" adı ağır bastı ve sonuçta yeniden meşruiyet kazandı.

Bakunin, çok sayıda yazı, risale ve mektupta ortaya koyduğu Anarşizmin ilkelerinin bu Latin Federasyonları arasında geliştirilmesinde yol gösterici bir şahsiyet oldu. Bakunin, devletin tümüyle yok olmasını savundu; devlet -diye yazdının bir ürünüdür, uygarlığın aşağı bir dönemine aittir, özgürlüğün inkârını temsil eder ve genel refahı sağlamak için üstlendiği işlevi bile yok eder. Devlet tarihsel olarak gerekli bir kötülüktü, fakat er ya da geç tamamen yok olması da aynı şekilde gereklidir. Genel oy sonucu olsa bile, her türlü yaşamayı reddeden Bakunin, her ulus, her bölge ve her komün için, komşularını tehdit etmedikleri ölçüde eksiksiz özerklik ve birey için eksiksiz bağımsızlık isterken, kişinin ancak tüm diğerlerinin de özgür olmaları koşuluyla ve özgür oldukları ölçüde gerçekten özgür olacağını eklemiştir. Komünlerin özgür federasyonu özgür ulusları oluşturacaktır.

Bakunin iktisadi anlayışı konusunda kendisini, Enternasyonal'deki Federalist yoldaşlarıyla (César De Paepe, James Guillaume, Schwitzguébel) ortak olarak, "Kolektivist Anarşist" olarak tanımladı. 1840'lardaki Vidal ve Pecqueur'un ya da onların modern Sosyal-Demokrat takipçilerinin anladıkları anlamda "Kolektivist Anarşist" değil; işgücünün Komünistçe ya da başka türlü ücretlendirilme yolları her bir grup tarafından kendisi için saptanırken, üretim için gerekli olan tüm araçların Emek grupları ve özgür komünler tarafından ortak olarak sahiplenildiği bir durumu ifade eder anlamda "Kolektivist Anarşist"ti. O dönemde tüm Sosyalistlerin yakında geleceğini müjdeledikleri toplumsal devrim, yeni koşulları hayata geçirmenin yolu olacaktı.

Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Jura, İspanya ve İtalya federasyonları ve seksiyonları, Fransız, Alman ve Amerikan Anarşist grupları, sonraki yıllarda Anarşist düşünce ve propagandanın belli başlı merkezleri oldular. Parlamenter siyasete her türlü katılımdan uzak durdular ve emekçi örgütleriyle her zaman yakın ilişki içinde oldular. Bununla birlikte, 1880'lerin ikinci yarısında ve 1890'ların başında, Anarşistle-

rin etkisi grevlerde, 1 Mayıs gösterilerinde hissedilmeye başladığında, sekiz saatlik işgünü için genel grev fikrini yaydıklarında ve orduda anti-militarist propaganda yaptıklarında, Anarşistlere karşı acımasız davalar açıldı: özellikle Latin ülkelerinde (Barselona kalesinde fiziksel işkence uygulandı) ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (1887'de beş Şikagolu Anarşist infaz edildi). Bu baskılara karşı Anarşistler şiddet eylemleriyle karşılık verdiklerinde, artan baskıyla karşılaşıldı, ardından da Anarşistlerin yeni intikam eylemleri geldi. Bu durum, genel kamuoyunda şiddetin Anarşizmin özü olduğu izlenimini yarattı. Anarşizm yandaşları bu bakışı reddetti ve gerçekte şiddetin, açık eylemleri baskı yoluyla engellenen tüm partiler tarafından kullanıldığını ve olağanüstü yasaların kendilerini yasadışı kıldığını ileri sürdüler.⁷

Anarşizm, kısmen Proudhoncu "Karşılıklılık" yönünde, fakat esasen Komünist Anarşizm olarak gelişmeye devam etti; buna bir üçüncü yön Lev Tolstoy tarafından eklendi: Hristiyan Anarşizmi. Edebi Anarşizm olarak adlandırılabilen bir dördüncüsü ise önde gelen bazı modern yazarlar arasında ortaya çıktı.

Proudhon'un fikirleri, özellikle karşılıklı bankacılık olarak kabul edilen fikri, Josiah Warren'in görüşlerine denk düşerek, Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli takipçiler buldu: alışılmışın dışında bir okul kurdular; bu okulun belli başlı yazarları Stephen Pearl Andrews, William Greene, Lysander Spooner'dı⁸ ve adları Dr. Nettlau'nun *Bibliographie de l'anarchie* adlı eserinde geçen çok sayıda başka kişi de bu okulda yer alıyordu.

7. Krş. *Anarchism and Outrage*, C.M. Wilson ve *Report of the Spanish Atrocities Committee*, "Freedom Pamphlets" içinde; *A concise History of the Great Trial of the Chicago Anarchists*, Dyer Lum (New York, 1886); *The Chicago Martyrs: Speeches, &c.*

8. Spooner yazmaya 1850'de başladı ve tamamlanmamış eseri *Natural Law* çok umut vericiydi.

Amerika'da Bireyci Anarşistler arasında Benjamin R. Tucker'ın önde gelen bir konumu vardı. Onun çıkardığı *Liberty* gazetesi 1881'de yayına başlamıştı ve düşünceleri, Proudhon'un kileriyle Herbert Spencer'ın kilerin bir bileşimiydi. Anarşistlerin, doğrusunu söylemek gerekirse, bencil oldukları ve her birey grubunun, ister birkaç kişinin gizli birliği olsun isterse de Amerika Birleşik Devletleri Kongresi olsun, tüm insanlığa baskı uygulama hakkı olduğu önermesinden yola çıkarak, bunu yapacak güce sahip olduğunu, herkes için eşit özgürlüğün ve mutlak eşitliğin yasa olması gerektiğini ve "herkes kendi işine baksın!"ın Anarşizmin tek ahlâki yasası olduğunu ileri sürdü. Tucker, bu ilkelerin genel ve eksiksiz uygulamasının yararlı olduğunu ve tehlikeye yol açmayacağını, çünkü her bireyin güçlerinin, tüm diğerlerinin eşit haklarının uygulanmasıyla sınırlanacağını kanıtlamaya kadar vardı. Ayrıca, Herbert Spencer'ın izinden giderek, herhangi bir kişinin haklarına tecavüz edilmesi ile bu tecavüze direniş arasındaki; tahakküm ile savunma arasındaki mevcut farklılığa işaret etti: Tahakküm, suça eğilimli birinin bir birey üzerindeki tecavüzü olabileceği gibi, bir kişinin tüm diğerleri üzerindeki ya da tüm diğerlerinin bir kişi üzerindeki tecavüzü de olabileceğinden, her koşulda mahkûm edilmelidir; oysa tecavüze direniş savunulabilir ve gerekli bir şeydir. Hem yurttaşın hem de grubun, öz savunmaları için idam cezası da dahil her tür şiddete hakkı vardır. Şiddet, anlaşmaya uyma görevini yerine getirmek için de haklı görülebilir. Dolayısıyla, Tucker, Spencer'ı izlemektedir ve onun gibi, "savunma" başlığı altında (bu satırların yazarının gözünde) devletin tüm faaliyetlerini yeniden ortaya çıkarmanın yolunu açmaktadır. Tucker, mevcut devleti çok keskin eleştirmektedir ve bireyin haklarını çok güçlü bir biçimde savunmaktadır. İktisadi bakışı açısından ise B.R. Tucker, Proudhon'u izlemektedir.

Amerikan Proudhonculuğunun Bireyci Anarşizmi, yine de, emekçi kitleler arasında pek az sempati görür. Bunun savunuculuğunu yapanlar -ki bunlar esas olarak "entelektüel-

di"- göklere çıkardıkları *bireyleşmenin* bireysel çabalarla elde edilemediğini kısa sürede fark ederek ya Anarşistlerin saflarını terk edip klasik iktisatçıların Liberal bireyciliğine doğru yöneldiler, ya da bir tür Epikürcü ahlâksızlığa veya Stirner ve Nietzsche'ninkine benzer üst-insan teorisine çekildiler. Geniş Anarşist emekçiler kitlesi, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin Anarşist Kolektivizmi'nden adım adım gelişen Anarşist-Komünist fikirleri tercih etti. Anarşist-Komünizmin belli başlı adları arasında, Anarşizmin yalnızca en bilinen savunucularını sayarsak, Fransa'da Elisée Reclus, Jean Grave, Sébastien Faure, Emile Pouget; İtalya'da Errico Malatesta ve Covelli; R. Mella, A. Lorenzo ve İspanya'daki çok sayıda kususuz manifestonun çoğunlukla meşhur yazarları; Almanlar arasında John Most; Amerika Birleşik Devletleri'nde Spies, Parsons ve takipçileri, vs. vardır; Hollanda'da Domela Nieuwenhuis ise ara bir noktadaydı. 1880'den bu yana yayımlanmış belli başlı Anarşist yayınlar da bu yönelime dahildi; bu yöndeki bazı Anarşistler ise Sendikalist hareket diye adlandırılan harekete -bir süre sonra Avrupa'da pek önem kazanan- kapitalizmle doğrudan mücadeleyi esas alan, siyasi olmayan Emekçi hareketinin Fransızca adı- katıldılar.

Anarşist-Komünist yönelimlerden biri olarak, bu satırların yazarı da yıllardır şu fikirleri geliştirmeye çabalamaktadır: Doğa bilimlerinin modern felsefesiyle Anarşizm arasında var olan yakın, mantıksal bağı göstermek; şimdi toplumda görünür olan ve gelecekteki evrimine işaret eden eğilimlerin incelenmesi yoluyla Anarşizmi bilimsel bir temele oturtmak; ve Anarşist etigin temellerini saptamak. Anarşizmin özüne gelince, Komünizmin -en azından kısmen-, özellikle örnek olan komünlerde Kolektivizmden daha fazla yerleşme şansı olduğunu, Özgür ya da Anarşist Komünizmin uygar toplumlarda kabul görme şansı olan tek Komünizm biçimi olduğunu; bu nedenle, Komünizmin ve Anarşizmin, evrimin birbirlerini tamamlayan iki terimi olduğunu, bunların birbirlerini mümkün ve kabul edilir kıldıklarını kanıtlamak Kropotkin'

in hedefiydi. Dahası, devrimci bir dönem boyunca, geniş bir şehrin kendini Özgür Komünizm yolunda nasıl örgütleyebileceğini -tabii eğer şehir sakinleri fikri benimserlerse- belirtmeye çalıştı; şehir, yarım gün ya da beş saat çalışma karşılığında, her bir sakinine, günümüzde yalnızca orta sınıfın erişebildiği konfora denk düşen ölçülerde konut, beslenme ve giysi güvencesi verir; ve lüks olarak kabul edilen tüm bu şeylerin herkes tarafından nasıl elde edilebileceğini de belirtti, hem de şehir sakinleri günün diğer yarısında mümkün olan her amaca -eğitim, edebi, bilimsel, sanatsal faaliyetler, spor, vs.- yönelik her türlü özgür birliğe katılırlarken... Bu önermelerden birincisini kanıtlamak amacıyla, her ikisi de kafa emeğiyle iç içe geçmiş olan, tarımın ve sanayi çalışmasının imkânlarını analiz etti. Ve, insan evriminin belli başlı faktörlerini aydınlatmak amacıyla, karşılıklı yardımlaşmanın kurucu, halkçı etkilerinin tarihte oynadığı rolü ve devletin tarihsel rolünü analiz etti.

Kendini Anarşist olarak adlandırmayan Lev Tolstoy, on beşinci ve on altıncı yüzyıllardaki dini halk hareketlerindeki selefleri, Çelçicki, Denck ve diğer birçokları gibi, İsa'nın öğretisinin genel ruhundan ve aklın zorunlu buyruklarından sonuçlar çıkararak, devlet ve mülkiyet hakları karşısında Anarşist tavrı benimsedi. Dehasının tüm imkânlarıyla, kilisenin, devletin ve yasanın, özellikle mevcut mülkiyet yasasının güçlü bir eleştirisini -özellikle "Tanrı'nın Egemenliği İçinizedir" de- yaptı. Devleti, kötülerin, kaba kuvvete dayalı tahakkümü olarak tarif etti. Hırsızların, iyi örgütlenmiş bir yönetimden daha az tehlikeli olduklarını söyledi. Kilisenin, devletin ve mevcut mülkiyet dağılımının insan üzerinden sağladığı kârlarla ilgili yaygın önyargıların etkili bir eleştirisini yaptı; İsa'nın öğretilerinden yola çıkarak direnmeme ve her türlü savaşa mutlak anlamda karşı çıkma kuralını benimsedi. Bununla birlikte, Tolstoy'un dini argümanları, mevcut kötülüklerin serinkanlı gözleminden alınma argümanlarla öyle iyi kaynaşmıştı ki, eserinin Anarşist kısımları dindar okuru da dinsiz okuru da aynı şekilde cezbeder.

Anarşist fikirlerin modern edebiyata nüfuz edişini olduğu kadar en iyi çağdaş yazarların liberter fikirlerinin Anarşizmin gelişimi üzerinde oynadıkları etkiyi de burada, bu kısa yazıda sunmak imkânsızdır. Anarşizmin, çağımızın tüm entelektüel hareketleriyle ne kadar yakın bir bağ içinde olduğunu anlamak isteyen kişi, *La Révolte* gazetesinin on büyük ciltten oluşan *Supplément littéraire* ile daha sonra çıkan ve Anarşist fikirleri savunan yüzlerce modern yazarın eserlerinden örnekler içeren *Temps Nouveaux*'yu incelemelidir. J.S. Mill'in *Özgürlük Üzerine'si*, Spencer'in *Devlete Karşı İnsan*'ı, Guyau'nun *Yaptırımsız ya da Cezasız Ahlâk*'ı ve Fouillée'nin *Ahlâk, Sanat ve Din*'i, Multatuli'nin (E. Douwes Dekker) eserleri, Wagner'in *Sanat ve Devrim*'i, Nietzsche'nin, Emerson'un, W. Lloyd Garrison'un, Thoreau'nun, Alexander Herzen'in, Edward Carpenter'in eserleri vs.; edebiyat alanında Ibsen'in dramları, Walt Whitman'ın şiirleri, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ı, Zola'nın *Paris*'i ve *Emek*'i, Merezhovski'nin geç dönem eserleri ve az bilinen yazarların sayısız eseri... Tüm bu eserler, devletin ve kapitalizmin sınırlamalarından insanın kurtulması yönünde modern düşüncede varlığını sürdüren eserlerle Anarşizmin nasıl böylesine sıkı şekilde iç içe geçtiğini gösteren fikirlerle doludur.

Anarşist Komünizm temelleri ve ilkeleri

-I-

Anarşi'nin, yönetimsiz Sosyalizm sisteminin kökeni ikilidir. Yüzyılımızı ve özellikle ikinci yarısını niteleyen iktisadi ve siyasi alanlardaki iki büyük düşünce hareketinin doğal sonucudur. Tüm Sosyalistlerle ortak olarak, Anarşistler de, top-
rak, sermaye ve makineler üzerindeki özel mülkiyetin miadı-
nı doldurduğunu; yok olmaya mahkûm olduğunu; ve üretim
için gerekli olan her şeyin toplumun ortak mülkü olması ge-
rektiğini ve olacağını, serveti üretenler tarafından ortak o-
larak üretilmesi gerektiğini savunurlar. Dahası, siyasi Radi-
kalizmin en ileri temsilcileriyle ortak olarak, toplumun siyasi
örgütlenme idealinin; yönetimin işlevlerinin asgariye indiril-
diği ve bireyin, özgür gruplar ve -özgürce oluşmuş- federas-
yonlar aracılığıyla, insan varlığının sonsuz çeşitlilikteki tüm
ihtiyaçlarını tatmin etmek için eksiksiz özgürlüğüne ve ini-
siyatifine yeniden kavuştuğu durum olduğunu ileri sürerler.
Sosyalizm konusunda ise, Anarşistlerin çoğu Sosyalizmin ni-
hai sonucundan yanadırlar; yani, ücret sisteminin tümüyle
yadsınmasından ve Komünizmden yanadırlar. Ve siyasal ör-
gütlenmeye yaptıkları referansla birlikte, Radikal programın
yukarda belirtilen kısmını daha da geliştirerek, toplumun ni-
hai amacının yönetimin işlevlerinin sıfıra indirilmesi olduğu
sonucuna -yani, yönetimsiz bir topluma, An-archy'ye (başsız-
lığa)- varırlar. Bununla birlikte Anarşistler, toplumsal ve si-
yasi örgütlenmenin idealinin bu olduğunu ileri sürerlerken,

bunu gelecek yüzyıllara havale etmemeleri gerektiğini, top-
lumsal örgütlenmemizde, yalnızca yukardaki ikili idealle u-
yum içinde olan ve bu ideale yaklaşmayı sağlayan değişimle-
rin yaşam şansı olacağını ve ülke halkının yararına olacağını
savunurlar.

Anarşist düşünürün izlediği yöntem gelince, bu, Ütopya-
cılarının yönteminden tamamen farklıdır. Anarşist düşünür,
insanlığın en büyük mutluluğunu gerçekleştirmenin en uy-
gun koşulları olarak düşündüğü şeyi yaratmak için, ("doğal
haklar", "devletin görevleri", vs. gibi) metafizik düşüncelere
sığınmaz. Tersine, modern evrim felsefesinin çizdiği yolu iz-
ler; bununla birlikte, Herbert Spencer'ın sık sık başvurduğu
analojilerin güvenilirmez yoluna da sapmaz. İnsan toplumunu
şu anki haliyle ve geçmişte olduğu şekliyle inceler; ve insan-
ların tümüne ya da tek tek bireylere sahip olmadıkları üstün
nitelikleri bahsetmeden, toplumu, bireylerin ihtiyaçlarını tür-
lerin mutluluğu için işbirliğinin ihtiyaçlarıyla kaynaştırma-
nın en iyi yollarını bulmaya çalışan organizmalar yığını ola-
rak kabul eder. Toplumu inceler ve toplumun geçmişteki ve
şimdiki eğilimlerini, artan entelektüel ve iktisadi ihtiyaçları-
nı keşfetmeye çalışır ve kendi ideali içinde, evrimin hangi
yönde gittiğini belirtmekle yetinir. İnsan yığınlarının gerçek
istek ve eğilimleri ile bu eğilimlerin tatmin olmasını engelle-
miş ya da geçici olarak durdurmuş olan tesadüfler (bilgi ek-
siklikleri, göçler, savaşlar, fetihler) arasında ayırım yapar.
Ve, tarihimiz boyunca en baskın iki eğilimin -çoğunlukla bi-
linçsizce de olsa- şunlar olduğu sonucunu çıkarır: tüm zen-
ginlikleri ortak olarak üretmek için ortak çalışmaya, sonu-
ta, ortak üretim içinde tek tek bireylerin payını ayırmayı ola-
naksız kılmaya yönelik eğilim; ve hem birey için hem de tüm
toplum için yararlı tüm amaçları gerçekleştirecek şekilde bi-
reyin eksiksiz özgürlüğüne yönelik eğilim. Anarşistin ideali,
demek ki, evrimin bir sonraki evresi olarak kabul ettiği şeyin
yalnızca bir özetidir. Bir inanç sorunu hiç değildir; bilimsel
tartışma konusudur.

Gerçekten de, yüzyılımızın belli başlı özelliklerinden biri, Sosyalizmin büyümesi ve emekçi sınıflar arasında Sosyalist bakış açılarının hızla yayılmasıdır. Başka türlü nasıl olabilir ki? Son yetmiş yıl boyunca üretici güçlerimizin görülmedik biçimde ani artışına tanık olduk, bu artışın sonucu olarak en iyimser beklentileri bile geride bırakan bir servet birikimi ortaya çıktı. Fakat, ücretlilik sistemimize bağlı olarak, -bilim adamlarının, yöneticilerin ve çalışanların ortak çabalarına bağlı olan- servet artışı yalnızca sermaye sahiplerinin ellerinde öngörülemeyen bir servet birikimiyle sonuçlandı; bu sırada, büyük çoğunluk için artan sefalet ve herkes için yaşam güvencesizliği emekçinin kaderi oldu. Vasıfsız emekçiler iş aramaya devam ederken, görülmemiş bir yoksulluğa düştüler; hatta, kuşkusuz şimdi geçmişten daha iyi bir yaşam sürdüren, iyi ücret alan zanaatkarlar ve vasıflı işçiler bile, sanayinin sürekli ve kaçınılmaz dalgalanmalarının ve sermayenin kapislerinin sonucu olarak, sırası geldiğinde, vasıfsız yoksullarla aynı koşullara düşmenin sürekli tehdidi altında çalışıyorlar. Dolayısıyla, insan emeğinin ürününü harikulade ve boş bir lüksle israf eden modern milyoner ile sefalet ve güvencesiz bir yaşama mahkûm edilmiş yoksul arasındaki uçurum alabildiğine büyümekte, toplumun birliğini -toplumsal yaşamın uyumunu- parçalayacak ve gelecekteki gelişimini tehlikeye atacak noktaya gelmektedir. Aynı zamanda, emekçiler toplumun iki sınıfa bölünmesine katlanmamakta, giderek daha az sabır göstermektedirler; modern sanayinin zenginlik üreten gücünün, zenginlik üretiminde emeğin oynadığı rolün ve kendi örgütlenme kapasitelerinin bilincine giderek daha çok varmaktadırlar. Topluluğun tüm üyelerinin kamusal hizmetlerden daha önemli bir pay almasına ve bilginin kitleler arasında yayılmasına orantılı olarak, eşitlik özlemleri güçlenmekte ve toplumsal yeniden örgütlenme talepleri giderek daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmaktadır. Artık bunlar görmezden gelinemez. Emekçi, üretici zenginliklerdeki payını talep etmektedir; üretimin idare-

sinden payını talep etmektedir; ve yalnızca bazı ek iyileştirmeler değil, bilim ve sanattan en yüksek yararlanma hakkı da talep etmektedir. Önceleri yalnızca toplumsal reformcular tarafından güçlkle dile getirilmiş olan bu talepler, fabrikada ya da toprakta çalışanların gün be gün büyüyen azınlıkları tarafından dile getirilmeye başlanmıştır; ve bu talepler bizlerin adalet duygusuna da öylesine uyum sağlamıştır ki, imtiyazlı sınıfların arasından da gün be gün büyüyen azınlıkların desteğini elde etmişlerdir. Böylece Sosyalizm on dokuzuncu yüzyılın fikri haline gelir; ve ne baskı ne de sözde reformlar bu fikrin daha da büyümesini engelleyemez.

Emekçi sınıflara siyasi haklar verilmesi şeklindeki iyileştirmelere çok umut bağlandı. Fakat, iktisadi ilişkilerde değişimlere denk düşmediğinden dayanaksız kalan bu tavizler hayal kırıklığı yarattı. Büyük emekçi kitlesinin koşullarında maddi iyileşmelere yol açmadılar. Bu nedenle, Sosyalizmin sloganı şudur: "Siyasal özgürlüğün tek güvenilir temeli iktisadi özgürlüktür!" Mevcut ücret sistemi, tüm kötü sonuçlarıyla birlikte değişmeden kaldıkça, Sosyalist slogan emekçiye esin kaynağı olmaya devam edecektir. Sosyalizm, programını gerçekleştirenceye kadar büyümeye devam edecektir.

İktisadi alandaki bu büyük düşünce hareketiyle birlikte, benzer bir hareket siyasi haklar, siyasi örgütlenme ve yönetimin işlevleri konusunda da sürmektedir. Yönetim de Sermayeye aynı eleştiriye tabi tutulmaktadır. Radikallerin çoğu genel oy hakkını ve cumhuriyetçi kurumları siyasi aklın son sözü olarak görürlerken, daha ileri bir adım bir avuç insan tarafından atıldı. Yönetimin ve devletin işlevleri, bireyle ilişkileri sert ve derin bir eleştiriye tabi tutuldu. Geniş bir alanda denenmiş olan temsili yönetimin kusurları giderek belirginleşti. Bu kusurların yalnızca tesadüfi olmadığı, sisteme içkin olduğu ortaya çıktı. Parlametonun ve yürütme yetkisinin, topluluğun sayısız işleriyle ilgilenmekte yetersiz kaldığı ve bir devletin çoğunlukla karşıt ve çok sayıda çıkarı uzlaştırmakta yetersiz kaldığı kanıtlandı. Seçimin, bir ulusu tem-

sil etmesi gereken kişiyi bulmakta ve yasa çıkarmak zorunda olduğu işleri, partizanlık yapmadan yönetmekte yetersiz kaldığı kanıtlandı. Bu kusurlar öyle çarpıcı bir hal aldı ki, temsili sistemin birçok ilkesi eleştirildi ve haklılıklarından kuşku duyuldu. Ayrıca, Sosyalistler güçlendiklerinde ve şu anda bireyler arasındaki iktisadi ilişkilerin kapsadığı geniş alanın idaresini de yönetime emanet ederek, yönetimin güçlerinin daha da artmasını talep ettiklerinde merkezî bir yönetimin tehlikeleri daha aşikâr bir hal aldı. Sanayinin ve ticaretin idaresinin emanet edildiği bir yönetimin özgürlük ve barış için kalıcı bir tehlike mi, yoksa iyi bir idareci mi olduğu sorusu soruldu.

Bu yüzyılın başlarındaki Sosyalistler, sorunun devasa güçlüklerinin tamamen farkında değillerdi. İktisadi reformların gerekliliğine inanan çoğu Sosyalist, birey için özgürlük ihtiyacına dikkat etmedi; ve Sosyalist anlamda reformlar elde etmek amacıyla teokrasinin, diktatörlüğün, hatta Sezarizmin her çeşidine toplumu tabi kılmaya hazır toplumsal reformcular haline geldiler. Böylece, bu ülkedeki ve de Avrupa kıtasındaki ileri görüşlü insanların siyasal Radikaller ve Sosyalistler olarak bölündüklerini gördük -Radikaller, uygar ulusların uzun mücadeleler sonucu elde ettikleri siyasal özgürlükler için Sosyalistleri tehlike olarak gördüklerinden onlara güvensizlikle bakıyorlardı. Hatta şimdi bile, tüm Avrupa'nın Sosyalistleri siyasal parti haline geldiklerinde ve demokratik inançlarını açıkça ifade ettiklerinde bile, çoğu tarafsız insanın gözünde onlar, herhangi bir otokrasi biçimi altında özgürlük için büyük tehlike olan ve haklı olarak korkulan *Volksstaat*'ı ya da "Halk devleti"ni temsil etmektedirler; hele ki üretimin ve servetin dağıtımı da dahil, tüm toplumsal örgütlenmenin idaresi onların yönetimine emanet edilmişse...

Bununla birlikte, son kırk yıldaki gelişmeler, bireyi devletin kölesi rolüne indirgmeden iktisadi özgürlüğü garanti eden toplumsal örgütlenmenin yüksek bir biçiminin gerekli-

liğini ve olanaklılığını gösteren yolu açtı. Yönetimin kökenleri titizlikle incelendi ve kutsallıktan ya da "toplumsal sözleşme"den kaynaklandığı şeklindeki tüm metafizik düşünceler bir yana bırakılarak, yönetimin kökenlerinin görece modern olduğu ve çağlar boyunca toplumun özellikle imtiyazlı ve imtiyazsız sınıflara giderek büyüyen oranda bölünmesi ölçüsünde yönetimin güçlerinin büyüdüğü ortaya çıktı. Temsili yönetim de gerçek değerine indirgendi: otokrasiye karşı mücadeleye hizmet etmiş bir aygıttı o, yoksa özgür siyasi örgütlenme idealine değil. İlerlemenin devlet müdahalesiyle engellenmedikçe daha etkili olduğu aşikâr oldukça, devleti ilerlemenin lideri (*Kulturstaat*) olarak gören felsefi sistem de giderek güçsüzleşmekteydi. Dolayısıyla, toplumsal yaşamdaki ilerlemenin iktidarın ve düzenleyici işlevlerin yönetici gövdesinin ellerinde daha çok yoğunlaşması yönünde olmadığı, hem topraklar hem de işlevsel açıdan desantralizasyon yönünde olduğu açık hale gelmekteydi: kamu görevlerinin hem eylem alanlarına hem de işlevlerin niteliğine bağlı olarak altbölümlere ayrılması; şu anda yönetimin görevleri olarak kabul edilen tüm bu görevlerin özgürce oluşmuş gruplarının inisiyatifine bırakılması.

Bu düşünce akımı ifadesini yalnızca edebiyatta değil, sınırlı ölçülerde yaşamda da buldu. Paris Komünü ayaklanmasını Cartagena Komünü ayaklanması izledi -bu hareketin tarihsel etkisi bu ülkede kısmen gözden kaçırılmışa benzemektedir-, tarihte yeni bir sayfa açıldı. Komün hareketini yalnızca kendi içinde analiz etmekle kalmaz, zihinlerde bıraktığı izlenimi ve komünal devrim sırasında ortaya çıkan eğilimleri de analiz edersek; daha ileri bir toplumsal gelişme aşamasında olan insan yığınlarının gelecekte bağımsız bir yaşama başlamayı deneyecekleri; yasa ve güçle görüşlerini dayatmak ve her zaman sıradan bir hakimiyet olan çoğunluk hakimiyetine boyun eğmek yerine, örnek yoluyla bir ulusun en az gelişmiş kısmını değiştirmeye çabalayacaklarını gösteren bir işareti de fark etmemiz gerekir. Aynı zamanda, Komün'

ün içinde temsili yönetimin çöküşü; özyönetimin ve özidarenin yalnızca ülke toprakları üzerinde uygulanmakla sınırlı kalmaması gerektiğini; etkili olmak için özgür komünler içinde hayatın çeşitli işlevlerine de yönelmesi gerektiğini; ve yönetimin eylem alanının yalnızca ülke toprak olarak sınırlandırılmaması gerektiğini -temsili yönetimin bir ulus içinde olduğu kadar bir şehir içinde de yetersiz olduğunu- kanıtladı. Dolayısıyla, hayat, yönetimsizlik teorisinden yana fazlasıyla işaret sundu ve anarşist düşünceye yeni bir itki kazandırdı.

Anarşistler iktisadi ve siyasi özgürlüğe yönelik yukarıda belirtilen eğilimlerin haklılığını kabul ederler ve tarihte görülen tüm mücadelelerin özünü oluşturan aynı eşitlik gerekliliğinin iki farklı tezahürünün de bunlarda olduğunu bilirler. Böylece, tüm Sosyalistlerle birlikte Anarşistler de siyasi reformcuya şunu derler: "Toplum iki düşman kampa bölündükçe ve emek, iktisadi dille konuşursak, işverenin kölesi olarak kaldıkça yönetim güçleri sınırlandırılmaz ve siyasi eşitlik yönünde gerçek anlamda reform yapılamaz." Halkın devletini savunan Sosyaliste de şunu deriz: "Siyasal örgütlenmeyi derinlemesine değiştirmedikçe mevcut mülkiyet koşullarını değiştiremezsiniz. Yönetimin güçlerini sınırlandırmalı ve parlamenter hakimiyeti reddetmelisiniz. Hayatın her yeni iktisadi evresine yeni bir siyasi evre denk düşer. Mutlak monarşiye -yani, saray hakimiyetine- kölelik sistemi denk düştü. Temsili yönetim sermaye hakimiyetine dek düşer. Bununla birlikte, her ikisi de sınıf hakimiyetidir. Kapitalistlerle emekçiler arasındaki ayrımın ortadan kalktığı bir toplumda böyle bir yönetime ihtiyaç yoktur; bu bir anakronizmdir, bir musibettir. Özgür emekçiler özgür örgütlenme talep ederler ve bunun tek temeli, bireyin özerkliğini devletin her tarafa nüfuz ediciliğine feda etmeyen özgür sözleşme ve özgür iş birliğidir. Kapitalist olmayan sistem, yönetimsiz sistemi gerektirir."

Bu, kapitalistin ve yönetimin baskıcı güçlerinden insanın kurtuluşu anlamına geldiğinden, Anarşi sistemi, çağımızı

karakterize eden iki güçlü düşünce akımının sentezi haline gelmiştir.

Bu sonuçlara varan Anarşi, evrim felsefesinin vardığı sonuçlarla uyum içinde olduğunu kanıtlamaktadır. Örgütlenmenin esnekliğini aydınlatan evrim felsefesi, organizmaların kendi yaşam koşullarına mükemmel uyumunu gösterdi; ve bu tür yeteneklerin gelişiminin hem yığınların kendi çevrelerine uyumunu, hem de yığını oluşturan her bir parçanın özgür işbirliği ihtiyaçlarına uyumunu tamamladığını gösterdi. Organik doğada organizmalar bileşik kümeler içine giderek daha eksiksiz entegre oldukça, ortak yaşam kapasitelerinin arttığı koşullara biz de giderek aşına olduk; ve insan doğasının mükemmelliğine dair toplumsal ahlakçıların önceden ifade etmiş oldukları kanılar güçlendi. Yaşam mücadelesine "en uygun" iradenin, entelektüel bilgiyi zenginlik üretimi için gerekli bilgiyle iç içe sokan irade olduğu, yoksa, kendileri ya da ataları parasal olarak en güçlü diye şu an en zengin olanların iradesi olmadığı da kanıtlandı. "Yaşam mücadelesi"nin, yalnızca bireyler için geçim araçları sağlamak şeklindeki dar anlamda değil, türlerin hayatta kalması için en iyi koşullara tüm tür bireylerinin uyum sağlaması ve her bir kişinin ve herkesin olası en büyük yaşam ve mutluluk toplamına sahip olması şeklindeki geniş anlamda kavranması gerektiği ortaya çıkarılarak, ahlak biliminin yasalarını insan soyunun toplumsal ihtiyaç ve alışkanlıklarından çıkarsamak mümkün kılındı. Ahlakî evrimde pozitif yasanın son derece küçük bir rol oynadığını görürken, fedakârlık duygularının doğal büyümesinin oynadığı büyük rolü de gördük; yaşam koşulları bu duyguların büyümesini destekler desteklemez geliştiklerini gördük. Böylece, hayat ters yönde işlerken ahlakî eğitimle insan doğasını iyileştirmek yerine, toplumsal reformcuların savundukları gibi insanı geliştirmek için yaşam koşullarını değiştirmek gerektiği şeklindeki görüşler güçlendi. Böylece, insan toplumunu biyolojik bakış açısından incelemenin sonucu, tarihi ve mevcut eğilimleri inceleyen Anarşistlerin vardığı

sonuçlarla çakıştı: Bireyin mümkün olan en eksiksiz özgürlüğüyle kaynaşmış olarak, entegre emeğin ve zenginliğin toplumsallaşması çizgisinde insanlığın ilerleyişi. Evrim felsefesini oldukça doğru açıkladığını kabul edebileceğimiz Herbert Spencer'in, siyasi örgütlenme konusunda, "yöneldiğimiz toplum biçiminin" "yönetimin mümkün olduğunca asgariye indirildiği ve özgürlüğün mümkün olduğunca azami ölçüde büyüdüğü biçim" olduğu sonucuna varmış olması basit bir çakışma değildir.¹ Spencer, kendi sentetik felsefesinin sonuçlarını bu sözcüklerle ifade ederek Auguste Comte'un sonuçlarının karşısına çıkardığında, Proudhon'un² ve Bakunin'in³ sonuçlarıyla hemen hemen aynı noktalara varır. Dahası, Herbert Spencer'in yararlandığı kanıtlama ve açıklama yöntemlerinin çoğu (günlük yiyecek tedariki, postane, vs.) Anarşistlerin yazılarında karşılaştıklarımızla aynıdır. Her iki taraf da birbirlerinin çabasından habersiz olmakla birlikte, düşünce kanalları aynıydı.

Yine, Bay Spencer -*Data of Ethics*'in üçüncü baskısının Ek bölümünde- insan toplumlarının, fedakârlıkla bencilliğin da-

ha fazla özdeşleşmesinin "kişisel mutluluğun başkalarının mutluluğundan kaynaklanması yönünde" gerçekleştiği bir duruma doğru ilerlediğini, çok güçlü bir şekilde ve hatta birazcık tutkuyla ileri sürdüğünde; "organizmalar için yaşam gerekliliklerine tam anlamıyla uyarlanmış olmanın kesinlikle mümkün bir şey olduğunu; genel refah için harcanan enerjinin yalnızca bireysel refah için harcanan enerjiyi denetlemeye uygun olmakla kalmayıp, bireysel refaha bireysel yaşamı sürdürmek için gerekli olandan daha büyük pay bırakmayacak oranda onu genel refaha tabi kılacağını inkâr edilemez biçimde gösterdik" dediğinde de -eğer birey ile topluluk arasındaki bu tür ilişkilerin süreceğini varsayarsak-⁴, Fourier ve Robert Owen gibi Anarşi'nin öncülerinin insan karakterinin incelenmesinden çıkardıkları sonuçların aynısını doğanın incelenmesinden çıkarmaktadır.

Ayrıca, ahlâki alışkanlıklar teorisini güçlü bir şekilde ortaya koyan Bay Bain'in; çok önemli eserinde "Yaptırımsız ya da Cezasız Ahlâk"ın temelini ortaya koyan Fransız filozof M. Guyau'nun; yönetimi çok keskin bir biçimde eleştiren ve özgürlük sorununu, bunun için gerekli olan koşulları saptamakta başarısız kalsa da tartışan J.S. Mill'in; hayvanlar âleminde özgür işbirliğinin ve karşılıklı yardımlaşmanın önemini anlamamızı sağlayan modern biyolojinin; *Eski Toplum*'da bize en uzak atalarımızın özgür kurumlarının ortasında devletin ve mülkiyetin asalak gelişimini gösteren Lewis Morgan'ın; ve aynı kanıtlayıcı çizgileri takip eden modern tarihin; kısacası, her yıl, evrim felsefesine bazı yeni kanıtlamalar getirerek, aynı zamanda, Anarşi'nin felsefesine de kimi yeni kanıtlamalar ekleyen tüm bu gelişmelerin, çıkış noktaları farklı olsa bile, Anarşi'nin felsefesiyle birlikte bilimsel araştırmanın aynı mükemmel yöntemlerini kullandıklarını

1. *Essays*, c. III. Yine bu *Essays*'de, birkaç sayfa sonra, Herbert Spencer'in şu sözcüklerle yukardaki açıklamanın gücünü yok ettiğinin tamamen farkındayım: "Bireyler ve gruplar ya da sınıflar üzerindeki devletin sınırlayıcı gücünün," demektedir, "yalnızca gerekli olduğunu ileri sürmüyorum, şu ankinden çok daha etkin olarak ve çok daha ileriye götürülerek kullanılması gerektiğini de ileri sürüyorum." (s. 45) Yönetimin olumlu olarak düzenlenmiş (arzu edilen) işlevleri ile olumsuz olarak düzenlenmiş (arzu edilmeyen) işlevleri arasında ayırım yapmaya çalışsa da, siyasi yaşamda bu tür ayırımların var olamayacağını ve olumlu işlevlerin kaçınılmaz olarak olumsuz işlevlerle sonuçlanacağını, hatta bunları gerekli kılacağını bilmekteyiz. Fakat, felsefi sistemle yorumcuları arasında ayırım yapmamız gerekir. Söyleyebileceğimiz tek şey, Herbert Spencer'in kendi felsefi sisteminden çıkartılabilecek tüm sonuçları onaylamadığıdır.

2. *Idee generale sur la Revolution au XIXe siècle*; ve *Confessions d'une revolutionnaire*.

3. *Lettres à un Français sur la crise actuelle; L'Empire knouto-germanique; The State Idea and Anarchy* (Rusça).

4. s. 300-302. Aslında, ilk iki baskıda yer almayan bu bölümün tümü aktarılmalıdır.

kabul etmeliyiz. Anarşi'nin felsefesine sonuçlarına olan güvenimiz giderek büyümektedir. Evrimin muhtemel hızı konusunda ve toplumun yürümekte olduğu hedefe dair bir anlayışa sahip olunduğu ölçüde üstlenilmesi gereken tavır konusunda Anarşistlerle biraz önce sözünü ettiğimiz filozoflar arasında büyük fark olabilir. Evrim oranını belirlemek için bilimsel olarak teşebbüste bulunulmadığı gibi, sorunun ana ögesi de (kitlelerin ruh hali) evrimci filozoflar tarafından dikkate alınmamıştır. Kişinin eylemini felsefi anlayışıyla uyuma sokma konusunda, zekâ ve irade ne kadar derin ve gelişkin olsa da bunların çoğu zaman yalnızca felsefi spekülasyonun dolduramayacağı derin bir uçurumla birbirinden ayrılmış olduğunu ne yazık ki biliyoruz.

Yine de, yukarıda adı geçen filozoflarla Anarşistler arasında temel önem taşıyan bir noktada derin bir farklılık vardır. Bu farklılık, söz konusu şahsiyetlerle tartışıldığı ölçüde uzaklaştırıcı olabilecek ve tüm diğer çıkarımların temelini oluşturan bir noktadadır: Biyolojik sosyolojinin beslenme fizyolojisi diye adlandırdığı şeyle bağlantılıdır.

Gerçekten de, çevremizde gördüğümüz sefaletin nedenlerine dair Bay Spencer'ın ve birçok başka kişinin desteklediği oldukça yaygın bir yanlış vardır. Kırk yıl önce ileri sürülmüş olan ve şimdi de Bay Spencer ve takipçileri tarafından ileri sürülen bu görüşe göre, uygar toplumda yoksulluk bizim yetersiz üretimimize bağlıdır, daha doğrusu "nüfusun, geçim araçları üzerinde baskı yapması" koşuluna bağlıdır. Yanlış olduğu kolaylıkla kanıtlanabilecek olan, olguların bu yanlış anlaşılmasının kökenini araştırmaya gerek yoktur. Bunun kökeni, evrim felsefesiyle ilişkisi olmayan, atalardan miras kalmış yanlış yorumlamalardadır. Fakat, filozoflar tarafından desteklenebilmesi ve savunulabilmesi için, bu filozofların kavrayışında, yaşam mücadelesinin değişik yanlarına dair bazı bulanık fikirler olması gerekir. Geçim araçlarını sağlamak için işbirliği yapmayan organizmalarla işbirliği yapan organizmalar arasındaki farklılığa yeterince önem veril-

memektedir. İşbirliği yapan organizmalar konusunda da, geçim araçlarını bitkiler ve hayvanlar âleminin hazır ürünlerinde bulan yığınlar ile üyeleri, geçim araçlarını yapay olarak yetiştiren ve yerküre yüzeyinin her bir bölgesinin üretkenliğini (henüz bilinmeyen miktarda) artırabilen yığınlaradır bazı bulanık fikirler vardır. Her biri kendisi için avlanan avcılar ile avlanmak için toplumlar halinde bir araya gelen avcılar, doğada mevcut geçim araçları karşısında ve konforlu bir yaşam için gerekli olan her şeyi makinelerle üreten ve besinini yetiştiren uygar insan karşısında oldukça farklı kahrılar. Bu son durumda -doğadaki potansiyel enerji stoğu, yerkürenin mevcut nüfusuyla karşılaştırıldığında sonsuz olmaktan pek az uzaktır- enerji stoğundan yararlanma araçlarımız, nüfus yoğunluğuna ve önceden birikmiş teknik bilgi stoğuna bağlı olarak özellikle artmış ve mükemmelleşmiştir; böylece, bilimsel bilgiye sahip olan, geçim ve konfor araçlarının yapay üretimi için işbirliği yapan insanlar için yasa, Malthus'un yasasının neredeyse tersidir. Geçim ve konfor araçlarının birikimi, nüfus artışı oranından oldukça hızlı oranda artmaktadır. Evrimin ve etkilerinin çoğalmasının yollarından çıkarabileceğimiz tek sonuç, geçim araçlarının yararlanılabilir miktarının, nüfusun yoğunlaşmasına orantılı oranda büyüdüğüdür; tabii, toplumsal örgütlenmenin kimi kusurları tarafından yapay (ve geçici) olarak engellenmedikçe... Bizim üretim güçlerimize (potansiyel üretimimiz) gelince, bunlar da, bilimsel bilginin büyümesiyle, bu bilgiyi yaygınlaştıracak araçların kolaylıkla gelişmesiyle ve önceki tüm icatlar sayesinde yaratıcı dehanın teşvik edilmesiyle orantılı olarak hızlı bir oranda artmaya devam etmektedirler.

Geçim araçları üzerinde nüfusun baskısı gibi yanlış bir kamı yüz yıldan beri varlığını sürdürmüşse de artık varlığını sürdüremez, çünkü son yüz yıl boyunca bilimin sanayi üzerindeki etkisine ve üretici güçlerin olağanüstü büyümesine tanık olduk. Aslında, biliyoruz ki, İngiltere'de nüfus artışı 1844'te 16 milyon 500 binden 1883'te 26 milyon 750 bine çı-

karken, böylece %62 bir artış gösterirken, ulusal servetin büyümesi (Gelir Vergi Yasası'nın A Çizelgesi'nin kanıtladığı gibi) üç kat daha hızlı artmış, 221 milyondan 507 milyon 500 bine yükselmiştir -yani, %130. Aynı servet artışının, nüfusun neredeyse sabit kaldığı Fransa'da da gerçekleştiğini; ve nüfusun her yıl göç yoluyla arttığı Amerika Birleşik Devletleri'nde servetin çok daha hızlı bir oranda büyüdüğünü biliyoruz.

Fakat, yukarda belirtilen rakamlar, üretimin gerçek artışını gösterirken, daha akılcı bir iktisadi örgütlenme koşullarında üretimimizin ne olabileceği hakkında yalnızca belli belirsiz bir fikir verir. Sermaye sahiplerinin, daha az "amele" ile daha çok mal üretmeye çalışırken, aynı zamanda, yüksek fiyata satmak amacıyla, üretimi sınırlandırmaya sürekli olarak çabaladıklarını gayet iyi biliyoruz. Bir işletmenin kârları düştüğünde, sermaye sahibi üretimi sınırlandırır ya da tamamen erteler ve sermayesini Patagonya altın madenlerinde hisse satın almaya ya da yabancı tahvillere yatırmayı tercih eder. Şu anda İngiltere, kömür çıkartmaya izin verilmesinden ve çocukların boş sobanın önünde soğuktan titredikleri ev halkına ucuz yakıt tedarik etmekten başka bir şey talep etmeyen madencilerle doludur. Yoksul insanın yırtık pırtık giysisini temiz giysilerle değiştirmek amacıyla kumaş dikmekten başka talebi olmayan binlerce terzi vardır. Tüm sanayi dallarında durum böyledir. Yalnızca İngiltere'de binlerce fabrika rölantide çalışırken; ve, tam şu anda, yalnızca Londra'da binlerce ve binlerce işsiz varken; (deneyimli tarımcıların rehberliğinde) Middlesex'in balıçığını bereketli bir toprağa dönüştürme ve şimdi yalnızca birkaç pound değerinde kuru ot yetişen otlakları tahıl tarlalarıyla ve meyve bahçeleriyle doldurma olanağı sağlansaydı bunu yapmaktan kendilerini mutlu hissedecek binlerce insan varken geçim araçları eksikliğinden nasıl söz edebiliriz? Fakat toprağın, dokuma fabrikasının ve kömür madenin'n sahibi bunu yapmalarını engellemektedir, çünkü sermaye, hidivi haremle ve Rusya'daki hükümeti "stratejik demiryolları"yla, Krupp silahlarıyla

beslemekte daha fazla yarar görmektedir. Elbette, haremın sürdürülmesi kârlıdır: Sermayeye yüzde on ya da on beş verir, oysa kömürün çıkarılması kârlı değildir -yani, yüzde üç ya da beş getirir- ve bu üretimi sınırlandırmak için yeterli bir nedendir, dahası, sözüm ona ekonomistlerin, çok çabuk çoğalıyorlar diye emekçi sınıflardan şikayet etmekten vazgeçmemelerini sağlar!

Üretim için gerekli araç gerecin birkaç kişiye ait olduğu ve bu birkaç kişinin, topluluğun çıkarlarıyla ilgilenmeksizin, bunlardan istedikleri gibi yararlanma hakkına sahip oldukları koşullardan kaynaklanarak üretimin doğrudan ve bilinçli olarak sınırlandırıldığı örneklerle karşı karşıyayız. Fakat üretimin dolaylı ve bilinçsizce sınırlandırıldığı örnekler de vardır; insan emeğinin ürününü, üretimi daha da arttırmaya kullanmak yerine, lüks için israf etmenin sonucudur bunlar.

Bu sonucu rakamlarla tahmin edemeyiz; fakat herhangi bir şehrin zengin dükkanlarının önünden şöyle bir geçmek ve paranın şu anda nasıl çarçur edildiğine bir göz atmak, bu dolaylı sınırlandırma hakkında yaklaşık bir fikir verebilir. Zengin bir adam özel ahır için bin pound harcadığında, insan emeğinin beş, altı yüz gününü israf eder; oysa bu para, daha iyi bir toplumsal örgütlenme koşullarında, şimdi mağazalarda yaşamaya mecbur edilmiş olanlara konforlu evler sağlamakta kullanılabilirdi. Soylu bir bayan giysileri için yüz pound harcadığında, insan emeğinin iki yılını israf ettiğini söylemekten başka bir şey gelmez elimizden, ki bu da, yine daha iyi örgütlenme koşullarında, yüz kadına temiz giysiler sağlayacak ve hatta üretim araçlarının geliştirilmesi için kullanıldığında daha da fazlasını sağlayacak bir miktardır. Vaaz veren papazlar lüks tüketime karşı ateş püskürüyorlar, çünkü binlerce insan East End'de günde üç kuruşla yaşarken av köpeklerini, atları beslemek ve barındırmak için para israf etmek günahtır. Ekonomistlerin gördüğü şey ise bizim modern lüksümüzden daha fazlasıdır: Zengin adamın aptalca kibrinin tatmini için her yıl milyonlarca iş günü harcanır-

ken, mevcut geçim araçlarımızı ve konforumuz için gerekli olanları on kat, yüz kat daha fazla üretmemizi sağlayacak yararlı araçların üretiminden milyonlarca emekçi yoksun kalır.

Kısacası, servetimizin hem gerçek hem de potansiyel artışı dikkate alırsak ve üretimin hem doğrudan hem de dolaylı sınırlandırılmasını hesaba katarsak -ki bunların ikisi de mevcut iktisadi sistemimizde kaçınılmazdır- sözüm ona “geçim araçları üzerinde nüfusun baskısı”nın yalnızca bir safсата olduğunu kabul etmemiz gerekir; bunu dönemsel bir eleştiriyeye tabi tutma zahmetine hiç değmez. Mevcut toplumsal sağlıksızlığın nedenleri başka bir yerde araştırılmalıdır.

Uygar bir ülkeyi ele alalım. Ormanlar düzenlenmiş, bataklıklar kurutulup tarıma açılmıştır. Binlerce kara ve demir yolu ülkeyi her yönden birbirine bağlamaktadır; nehirler gemi ulaşımına elverişli kılınmıştır ve deniz limanlarına ulaşmak kolaydır. Kanallar denizleri birbirine bağlar. Kayalar dev aletlerle delinmiştir; binlerce imalathane ülkeyi kaplamaktadır. Bilim, insana, ihtiyaçlarının karşılanması için doğanın enerjisini nasıl kullanacağını öğretmektedir. Şehirler çağların akışı içinde ağır ağır büyümektedir, bilimin ve sanatın zenginlikleri bu uygarlık merkezlerinde birikmektedir. Tüm bu mucizeleri yaratan kimdir?

Sayırsız kuşağın ortak çabası bu sonuçların elde edilmesine katkıda bulunmuştur. Ormanların düzenlenmesi asırlar sürmüştür; bataklıkları kurutmak için, yolları açmak için, demiryollarını inşa etmek için milyonlarca insan yıl be yıl emeklerini harcamışlardır. Milyonlarca insan ise şehirler kurmuş, ıftihar ettiğimiz uygarlıkları yaratmışlardır. Çoğunluğu meçhul, çoğunluğu yoksulluk ve ihmal içinde ölmüş binlerce kâşif, insanın dehası karşısında hayranlık duyduğu makineleri geliştirmiştir. Binlerce yazar, filozof ve bilim adamı, binlerce dizgici, matbaacı ve diğer sayısız emekçinin desteğiyle, bilginin oluşmasına ve yayılmasına, yanlışların giderilmesine, bilimsel düşünce atmosferinin yaratılmasına katkıda bulunmuşlardır; bu katkı olmadan yüzyılımızın mucize-

si asla hayata geçemezdi. Bir Mayer'in ve bir Grove'un dehası, bir Joule'un sabırlı çalışması, kuşkusuz, modern sanayiye dünyanın tüm kapitalistlerinin sağladığından daha fazla başlangıç imkânı vermiştir; fakat bu dahi insanlar da sanayinin çocuklarıdır. Çağdaşlarımızdan bazıları ısının mekanik kaynağını ve fiziksel güçlerin birbiriyle bağlantısını açıkça göstermeden önce ve biz onları dinlemeye ve onların öğrettiklerini anlamaya hazırlıklı olmadan önce, binlerce makine ısıyı mekanik güce, mekanik gücü sese, ışığa ve elektriğe dönüştürmek zorundaydı -ve bunu yıllarca, hergün, insanlığın gözleri önünde yapmak zorundaydı. Buhar makinesini kullanılır hale getiren, her bir parçasını mükemmelleştiren, böylece buharı beygir gücünden daha kullanışlı hale getiren ve makine kullanımını neredeyse evrenselleştiren meçhul emekçilerin yaratıcı gücü ve yeteneği olmasaydı, şimdi sanayide devrim yapan bu teoriyi bilmeden yaşamaya daha ne kadar devam edecektik kim bilir? Aynı şey, makinelerimizin her bir küçük parçası için de doğrudur. Ne kadar basit olursa olsun her bir makinede tüm tarihi okuyabiliriz -uykusuz gecelerin, hûlya ve sevinçlerin, makineyi şimdiki haline getiren kısmi keşif ve iyileştirmelerin uzun tarihi. Dahası, neredeyse her yeni makine bir sentezdir, yalnızca özel bir daldaki makinenin değil, mekanğin geniş alanının her bölümündeki binlerce kısmi yeniliğin bir sonucudur.

Yollarla birbirine bağlanmış ve yeryüzünün tüm yerleşim alanlarıyla kolaylıkla iletişim içindeki şehirlerimiz yüzyılların ürünüdür; ve bu şehirlerdeki her bir ev, her bir fabrika, her bir dükkân kendi değerini, kendi varlık nedenini, binlerce ya da milyonlarca kişinin bir araya geldiği yeryüzü mahallinde yerleşmiş olmasından alır. Uygar ulusların zenginliği diye adlandırdığımız devasa bütünün her bir küçük parçası kendi değerini özellikle bu bütünün parçası olmasından alır. Devasa bir Londra dükkânının ya da mağazasının değeri, beş milyon insanın bir araya geldiği bir yer haline gelmiş olan Londra'nın göbeğinde olmasaydı ne olurdu? De-

nizaşını engin ulaşım olmasaydı, yığınla mal taşıyan demiryolları olmasaydı, sayısı milyonlarla ölçülen şehirlerimiz olmasaydı, kömür yataklarımızın, imalathanelerimizin, tersanelerimizin değeri ne olurdu? Bu durumda, bir adım ileri atma hakkına sahip olup, bu devasa bütünün en küçük parçasına elini uzatıp, "Bunu *ben* ürettim; bu *benim*" kim diyebilir? Bu iç içe geçmiş devasa bütünün içinde, adalet duygusunun da en ufak bir zedelenmeye yol açmadan tek bir kişinin sahip çıkabileceği payı nasıl ayırabiliriz? Evler ve sokaklar, kanallar ve demiryolları, makineler ve sanat eserleri, tüm bunlar geçmiş ve bugünkü kuşakların ortak çabasıyla yaratıldı, bu adada yaşayan insanların ve binlerce mil ötede yaşayan insanların ortak çabasıyla yaratıldı.

Fakat, asırlar boyunca, insanın üretimini daha da artırmasını, hatta artırmaya devam etmesini sağlayan her şeye bir avuç kişi el koydu. Değerini özellikle sürekli artan bir nüfus için taşıdığı gereklilikten alan toprak, topluluğun bu toprağı ekip biçmesini engelleyen bir avuç insana aittir. Kuşakların emeğini temsil eden ve değerlerini imalathanelerin ve demiryollarının taleplerinden, devasa maden ticaretinden ve nüfusun yoğunluğundan alan (Transbaykalya'da maden yataklarının değeri nedir?) maden yatakları, sermayelerini başka yerde kullanmayı tercih ettiklerinde maden çıkarmayı durdurma hakkına bile sahip olan bir avuç insana aittir yine. Mevcut yetkinlik durumunda Lancashire dokumacılarının üç kuşak emeğini temsil eden dokuma makinesi de bir avuç insana aittir; ve ilk dokuma makinesini icat eden dokumacının torunları bu makinelerden birini kullanma hakkını talep ettiğinde "Çekin ellerinizi! Bu makine size ait değil!" diyeceklerdir. İngiltere şu anki nüfus yoğunluğuna, sanayisine, ticaretine ve trafiğine sahip olmasaydı, büyük ölçüde gereksiz bir demir yığını olacak demiryolları da bir avuç insana aittir -bir Ortaçağ kralının elde ettiğinden daha fazla yıllık gelir getiren demiryolunun nerede bulunduğunu bile bilmeyen bir avuç hissedara aittir. Ve tünelleri açarken binlercesi ölen bu

insanların çocukları bir araya gelip -yırtık pırtık giysili ve bu aç kalabalık- hissedarlardan ekmek ve iş isterlerse, süngülerle ve mermilerle karşılaşılır.

Böyle bir örgütlenmenin adil olduğunu söyleme cüretini hangi safsatacı gösterebilir? Adaletsiz olan bir şey insanlığın yararına olamaz; *değildir de*. Bu canavarca örgütlenmenin sonucu olarak, işçinin oğlu, çalışabilecek durumdayken, sürececek tek bir dönüm toprak bulamaz, çalıştıracak makine bulamaz, yapabileceği tek şey gerçek değerinin altında bir miktara emeğini satmayı kabul etmektir. Onun babası ve büyük babası, tüm kapasitelerini kullanarak -kimse bundan daha iyisini yapamaz- tarlanın tarıma açılmasına katkıda bulundu, fabrikayı inşa etti, fakat o çocuk dünyaya bir vahşiden daha muhtaç durumda gelir. Tarımda çalışmak istese, ürünün çeyreğini toprak sahibine bırakması koşuluyla bir toprak parçasını ekmesine izin verilir. Sanayiye başvursa, ürettiği otuz şilin dışında, on şilini ya da daha fazlasını makine sahibinin cebine bırakması koşuluyla çalışmasına izin verilir. Ürettiği ürünün çeyreğini toprak sahibine ödemedens toprağı işlemeye izin vermeyen feodal barona karşı çıkıyoruz; fakat onların yaptıklarını yapmaya devam ediyoruz -onların sistemini yayıyoruz. Biçimler değişti, fakat öz aynı kaldı. Ve emekçi, "serbest sözleşme" diye adlandırdığımız feodal koşulları kabul etmek zorundadır, çünkü hiçbir yerde daha iyi koşullar bulamayacaktır. Her şey birileri tarafından mülk edinilmiştir; pazarlığı kabul etmek *zorundayız*, yoksa açlık!

Bizim üretimimiz bu koşullar yüzünden daha da kötüleşmektedir. Topluluğun ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır; tek amaç kapitalistin kârını artırmaktır. Sanayinin sürekli dalgalanması, aşağı yukarı her on yılda bir periyodik olarak gelen kriz, yüz binlerce insanın işinden kovulup tamamen sefalet düşmesi, hapis haneye düşmeye ya da düşkünler evinde yaşamaya hazır olmaları, çocuklarının mezbelede büyümesi bu yüzdendir. Emekçiler, ürettikleri zenginlikleri kendi ücretleriyle satın alma olanağından yoksun olduğundan, sa-

nayi başka yerde, öteki ulusların orta sınıfları arasında pazar aramak zorundadır. Doğu'da, Afrika'da, herhangi bir yerde pazarlar bulmalıdır; Mısır'daki, Hindistan'daki, Kongo'daki kölelerini ticaret yoluyla artırmalıdır. Fakat, aynı sanayi gelişim çizgisine hızla giren diğer uluslardan rakiplerle her yerde karşılaşır. Dolayısıyla dünya pazarında üstünlük için savaşlar, sürekli savaşlar çıkartılmalıdır -Doğu'nun mülkiyeti için savaşlar, denizlere sahip olmak için savaşlar, yabancı mallara ağır gümrükler dayatmak için savaşlar. Avrupalıların silahlarının gümbürtüsü asla susmaz; bütün kuşaklar zaman zaman birbirlerini katlettiler; ve silahlanma için devletlerimiz gelirlerinin üçte birini harcadı -gelirin ne güçlüklerle arttırıldığını yoksul olan bilir!

Eğitim bir avuç insanın ayrıcalığıdır. Öğretmen bulamadığımızdan değil, emekçinin oğlu ya da kızı eğitim almaya daha az müsait olduğundan da değil; on beş yaşında madene indiğinde, ya da sokakta gazete satmaya gittiğinde artık doğru dürüst bir eğitim alamaz. Toplum iki düşman kampa bölünmüştür ve böylesi koşullarda özgürlük mümkün değildir. Radikal inançlı kişi, özgürlüklerin daha da genişlemesini talep ederken, devlet adamı özgürlüklerdeki artışın yoksulların isyanına yol açacağı karşılığını verir ona; ve bu kadar pahalıya mal olan siyasi özgürlüklerin yerini baskı, olağanüstü yasalar, askeri yönetim alır.

Sonuç olarak, zenginliği paylaşımımızdaki adaletsizliğin ahlakımız üzerinde çok iğrenç etkileri olur. Bizim ahlak ilke-miz şunu der: "Komşunu kendin gibi sev!"; fakat bir çocuğun bu ilkeyi izlemesine ve onun ceketini alıp, soğuktan tir tir titreyen yoksula vermesine izin verirseniz, annesi ona ahlak kurallarını asla direkt anlamlarıyla anlamaması gerektiğini söyleyecektir. Bu kurallara uygun olarak yaşarsa, etrafındaki yoksulluğu asla hafifletmeden, kendisi yalın ayak kalacaktır! Ahlaklı olmak lafta iyi bir şeydir, fiiliyatta değil! Vaaz veren rahibimiz, "Çalışmak ibadettir!" derken herkes başkalarını kendisi için çalıştırmaya çaba sarf etmektedir. "Asla

yalan söyleme!" derler ama siyaset en büyük yalandır. Kendimizi ve çocuklarımızı bu ikiyezlü ahlakla yaşamaya alıştı-rırız, ikiyezlülüğün ta kendisidir bu ve bu ikiyezlülüğümüzü aldatmacayla bağdaştırırız. İkiyezlülük ve aldatmaca yaşamımızın temeli haline gelir. Ne var ki toplum böyle bir ahlak-lılık koşullarında yaşayamaz. Böyle süremez: Değişmek zorundadır, değişecektir.

Dolayısıyla, sorun artık yalnızca ekmek sorunu değildir. İnsan faaliyetinin tüm alanlarıyla ilgilidir. Fakat, özünde toplumsal iktisat sorunu olduğundan biz şu sonucu çıkarıyo-ruz: Üretim araçları ve toplumun tüm ihtiyaçlarının tatmini için gerekli araçlar herkesin ortak çabasıyla yaratılmış oldu-ğundan herkesin hizmetinde olmalıdır. Üretim için gerekli o-lan şeylerin özel mülkiyeti ne adildir ne de faydalıdır. Her-kes, zenginliğin üreticisi ve tüketicisi olarak aynı düzeyde yer almalıdır. Bu, toplum için yüzyıllarca süren savaşların ve baskıların yaratmış olduğu kötü koşulların dışına çıkmanın tek yolu olacaktır. Bu, insanlığın dile getirilmeyen hedefi bile olsa, her zaman gerçek bir hedef olan eşitlik ve özgürlük yönünde ilerlemenin tek garantisi olacaktır.

-II-

Zenginliğimizin belli başlı kaynağı olarak ortak çabaları-mızı gören yukardaki bakış açısı Anarşistlerin çoğunun, bi-reysel çabaların karşılığının ödenmesine en uygun, tek adil çözüm olarak niçin Komünizmi gördüklerini açıklamaktadır. Bir zamanlar, tarımla uğraşan bir aile evde üretilen birşeyle-rin ticaretiyle desteklenirken, yetiştirdikleri tahıl ve doku-dukları pamuk örgü giysiyi kendi ürünleri olarak meydana getiriyorlardı, bunlar başka kimsenin emeği değildi. Böyle bir bakış açısı pek doğru olmasa bile: Ortak çabayla düzen-lenmiş ormanlar, inşa edilmiş yollar vardı; hatta, halen bir-çok köy topluluğunda görüldüğü gibi, aile topluluğun sürekli

yardımlarını alıyor da olabilirdi. Fakat şimdi, her sanayi dalının bir diğerini desteklediği sanayinin son derece iç içe geçtiği mevcut koşullarda, bu tür bireyci bakış açısı artık tutunmaz. Bu ülkenin demir ticareti ve pamuk sanayisi bu kadar yüksek bir gelişme derecesine erişmişse, bunu, büyük ya da küçük, binlerce diğer sanayinin paralel gelişmesine; demiryolları sisteminin yaygınlaşmasına; hem yetenekli mühendisler hem de emekçi kitleler arasında bilgi artışına; İngiliz üreticiler arasında yavaş yavaş gelişen örgütlenme eğitimi-ne; ve her şeyden önce, binlerce mil ötede gerçekleştirilen çalışma sayesinde büyüyen dünya ticaretine borçludurlar. Süveyş Kanalı'nı açarken koleradan ölen ya da St. Gotthard Tüneli'nde "tünel rahatsızlığı"ndan ölen İtalyanlar, Manchester'da bir makine başında erkenden kocayan İngiliz kızlar gibi, bu ülkenin zenginleşmesine katkıda bulundular; bu kızların payı, makinelerimizde el emeğine olan ihtiyacı azaltacak bir iyileştirme yapan mühendisinkinden az değildir. Etrafımızda biriken zenginliklerde bu kişilerin her birinin gerçek payının ne olduğunu nasıl tahmin edebiliriz?

Zalim bir efendinin yaratıcı dehasına ya da örgütlenme kapasitesine hayran olabiliriz; fakat kabul etmeliyiz ki, tüm bu deha ve enerji, İngiliz emekçiler, İngiliz mühendisler ve güvenilir yöneticiler yerine Moğol çobanlar ya da Sibirya köylüleriyle iş yapmakta harcasalardı, gerçekleştirdiklerinin onda birini bile gerçekleştiremezlerdi. Ev sanayisinin bir dalını teşvik ederek başarı kazanmış bir İngiliz milyoneri, ertesi gün, başarısının gerçek nedenlerinin ne olduğunu kendi kendine sorduğunda cevabı şu olacaktır: "Söz konusu işletme dalı için her zaman doğru insanı aradım ve ona tam bağımsızlık verdim -elbette, genel denetimi kendi elimde tuttum." Sonraki soru şudur: "Böyle birini bulmayı başaramadığın oldu mu?" "Asla!" "Fakat, sanayiye kattığın yeni dallarda bazı yeni keşifler istedin." "Kuşkusuz; patent satın alırken binlerce paund harcıyoruz." Bu küçük söyleşi, bence, başarılı sanayilerin yönetimlerine milyonlar bağışlayarak "bireysel çabala-

rın uygun biçimde ödüllendirilmesi"ni savunanların aktardıkları bu sanayi girişimlerinin gerçek durumunu özetlemektedir. Çabaların gerçekten "bireysel" olmaktan ne kadar uzak oldukları açıkça ortadadır. Bir insanın kendi çabalarını başkalarına tüm boyutlarıyla göstermesini sağlayan, kimi zaman ise bunu göstermekten alıkoyan binlerce koşul bir yana; aynı işverenlerin güvenilir bir yönetici ve yetenekli işçiler bulamadıklarında, binlerce keşif bu ülkenin sayısız sakininin düşüncelerinde yeni bir mekanik gelişimi teşvik etmediğinde, aynı kapasiteler aynı sonuçları getirir miydi sorusunu sormak gerekir. İngiliz sanayisi İngiliz ulusunun ürünüdür -hatta, Avrupa ve Hindistan'la birlikte- tek tek bireylerin değil.

Anarşistler, üretim üzerine bu sentetik bakış açısını desteklerken, Kolektivistler gibi, her bir kişinin zenginliklerin üretiminde harcadığı işgücü saatine orantılı olarak ücretlendirilmesinin ideal, en azından ideale yakın bir toplum olacağı düşüncesinde değillerdir. Her bir metanın değişim değerinin onun üretimi için gerekli işgücü miktarıyla gerçekten ölçül-mekten ne kadar uzak olduğu tartışmasına burada girmeden -bu ayrı bir inceleme konusudur- Kolektivist idealin, üretim için gerekli olan şeylerin ortak mülk olarak kabul edilmediği bir toplumda bize yalnızca gerçekleşemez geldiğini söyleyebiliriz. Böyle bir toplum ücret sistemini tümüyle terk etmek zorundadır. Kolektivist okulun yumuşatılmış Bireyciliğinin topraklara ve makinelere ortaklaşa sahip olmanın gerektirdiği kısmi Komünizmle bir arada olması imkânsızdır; tabii, güçlü bir yönetim tarafından, hatta şu an mevcut olandan daha güçlü bir yönetim tarafından dayatılmadıkça... Mevcut ücret sistemi üretim için gerekli olan şeylerin bir avuç insan tarafından sahiplenilmesiyle büyümektedir; şu anki kapitalist üretimin büyümesi için bu gerekli koşuldur; işçiye üretiminin tüm değeri ödenmeye çalışılsa ve işgücü saati çekleri paraya ikâme edilse bile, bu uzun süre yaşayamaz. Üretim için gerekli araçların ortak mülkiyeti ortak üretimin meyve-

lerinden ortak yararlanmayı gerektirir; ve toplumun adil örgütlenmesinin, her türlü ücret sistemi terk edildiğinde ve tüm kapasitesiyle ortak refaha katkıda bulunan herkes, ihtiyaçlarının olası tüm boyutları için toplumun ortak deposundan yararlandığında ortaya çıkabileceğini kabul ediyoruz.

Bununla birlikte, Komünizmin yalnızca toplumun arzulanabilir bir hali olduğunu değil, modern toplumun büyüyen eğiliminin, çelişik bir biçimde Bireycilik büyüyor gibi görülse de, özellikle Komünizme -özgür Komünizme- doğru olduğunu da ileri sürüyoruz. Bireyciliğin büyümesinde (özellikle son üç yüzyıl boyunca) bireyin sermayenin ve devletin muntazaman büyüyen güçlerinden kendini bağımsızlaştırma yönündeki çabasını görüyoruz yalnızca. Fakat bu büyümeyle yan yana, tarih çağımıza doğru ilerlerken, zenginlik üreticilerinin eski tarzdaki kısmi Komünizmi sürdürmek için gizli mücadelesini, aynı zamanda da uygun koşullar elverdiğinde yeni tarzdaki Komünist ilkeleri getirmenin mücadelesini de görmekteyiz. Onuncu, on birinci ve on ikinci yüzyılın komünleri kendi bağımsız yaşamlarına başlayabilecek durumda olduklarında, ortak çalışmaya, ortak ticarete ve kısmen ortak tüketim büyük bir yaygınlık sağladılar. Tüm bunlar yok oldu; fakat kır komünü eski özelliklerini korumak için güçlü bir mücadele verdi ve Doğu Avrupa'nın birçok bölgesinde, İsviçre'de, hatta Fransa ve Almanya'da bunu korumayı başardı; aynı ilkelere dayanan yeni örgütlenmeler ise mümkün olan hiçbir yerde büyüyemediler. Bununla birlikte, çağımızın ticari üretimi halka bencil bir anlayış getirmiş olsa da, Komünist eğilim varlığını sürekli olarak yeniden göstermekte ve kamusal yaşam içinde kendine yol açmaya çalışmaktadır. Paralı köprü kamu köprüsü karşısında yok oluyor; paralı yol serbest yol karşısında yok oluyor. Aynı ruh binlerce başka kurumu da yolundan saptırıyor. Müzeler, parasız kütüphane ve parasız kamu okulları; parklar ve eğlence alanları; herkesin kullanımına açık, kaldırım döşenmiş ve aydınlatılmış caddeler; kişinin kullandığı miktara bakılmaksızın özel konutlara

sağlanan sulardaki artış; mevsimlik biletler ya da tektip veriyi şimdiden kullanmaya başlamış ve özel mülkiyet olmadığında kuşkusuz daha da fazlasını yapacak olan tramvaylar ve demiryolları: Tüm bunlar, gelecekteki ilerlemelerin hangi yönde beklenmesi gerektiğinin göstergesidir.

Bu yön, bireyin isteklerini topluma yaptığı ya da yapabileceği hizmet değerinin *üstüne* çıkarma yönündedir; toplum bir bütün olarak kabul edilir, öyle sıkı bağlar içindedir ki herhangi bir bireye yapılan hizmet tüm topluma yapılmış hizmettir. British Museum kütüphanesi okura, topluma bugüne kadar yaptığı hizmetlerin neler olduğunu sormaz, ona yalnızca istediği kitapları verir; ve herhangi bir bilimsel topluluk tektip bir ücret karşılığında bahçelerini ve müzelerini her üyesinin serbest kullanımına bırakır. Yaşamlarını tehlikeye atan bir cankurtaran sandalının mürettebatı, batmakta olan bir gemideki insanların kurtarılmaya değip değmediklerini kendine sormaz; Mahkûmlara Yardım Cemiyeti, tahliye edilmiş mahkûmlardan hangisinin yardıma layık olduğunu araştırmaz. Yardıma muhtaç insanlar vardır; bunlar bizim *dostlarımızdır*, başka hiçbir haklılık aranmaz. Günümüzde bu denli bencil olan bu şehrin başına genel bir felaket gelirse -örneğin 1871 Parisi gibi kuşatılır ve kuşatma boyunca yiyecek yokluğu çekerse- bu aynı şehir, ihtiyacı ilk karşılanması gerekenlerin, topluma sundukları ya da sunabilecekleri hizmet ne olursa olsun, yaşlılar ve çocuklar olduğunu birbirliğiyle ilan edecektir. Ve şehrin aktif savunucularına, bunların her birinin gösterdiği yiğitlik ne olursa olsun, hepsine özen gösterecektir. Fakat, bu eğilim zaten varolduğundan, toplum ağır yaşam mücadelesinden kurtulduğu ölçüde bu eğilimin güçleneceğini sanırım kimse inkâr etmez. Üretici güçlerimiz yaşam için gerekli temel mühimmat deposunun büyümesine tam anlamıyla yönelirse; mülkiyetin mevcut durumunun değiştirilmesi şu anda zenginlik üretmeyenleri de üretici kılarak üreticilerin sayısını artırırsa; ve el emeği toplumdaki saygın yerini yeniden elde ederse -tüm bunlar üreti-

mimizi arttırdığında ve çalışmayı kolay ve daha çekici kıldığında- zaten var olan Komünist eğilimler uygulama alanlarını hemen genişletirler.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, ve dahası, özel mülkiyetin ortak mülkiyet haline nasıl *gelebileceği* sorusunun pratik yanları da dikkate alındığında, Anarşistlerin çoğu toplumun atacağı bir sonraki adımın, mevcut mülkiyet rejimi dönüşüme uğradığı ölçüde, Komünizm yönünde olacağını savunurlar. Biz komünistiz. Fakat bizim Komünizmimiz ne Fanlanster Okulu'nun ne de otoriter okulun Komünizmi'dir: Bu, Anarşist Komünizm'dir, yönetimsiz Komünizm'dir, özgür Komünizm'dir. İnsanlığın, tarihin şafağından bu yana devam ettirdiği iki temel amacın -iktisadi özgürlük ve siyasi özgürlüğün- sentezidir.

Anarşinin yönetimsizlik olduğunu önceden söylemiştim. "Anarşi" kelimesinin, şu anki anlatım dilinde kargaşayla eş anlamlı olarak kullanıldığını gayet iyi biliyoruz. Fakat, "anarşi"nin bu anlamı, en azından iki varsayım içeren bir anlamdan türemiştir. Birinci olarak, yönetimin olmadığı yerde kargaşanın olduğu anlamını taşır; dahası, güçlü bir yönetime ve güçlü bir polise bağlı olan düzenin her zaman yararlı olduğu anlamını içerir. Her iki içerim de kanıtlanmış olmaktan çok uzaktır. İnsan faaliyetinin sayısız dalında, yönetimin, karışmadığı birçok düzen -buna uyum da diyebiliriz- neyse ki vardır. Düzenin yararlı etkilerine gelince, Bourbonlar döneminde Napoli'de hüküm süren türden düzen, Garibaldi'nin başlattığı türden bir düzensizliğe kesinlikle tercih edilmezdi; bu ülkenin Protestanları da Luther'in yarattığı düzensizliğin, Papa'nın hükümlerinde süren düzene yine de tercih edilir olduğunu söyleyeceklerdir. Bir zamanlar "Varşova'da tesis edilmiş" dillere destan "düzen"e gelince, sanıyorum, bunun hakkında iki farklı kanı yoktur. Uyumun her zaman arzu edilir bir şey olduğu konusunda herkes hemfikirken düzen konusunda böyle bir ortak kanı yoktur, hele ki bizim modern toplumlarımızda hüküm sürdüğü varsayılan "düzen"e dair

hiç yoktur; dolayısıyla, "anarşi" kelimesinin çoğunlukla düzen olarak tanımlanan şeyin yadsınması olarak kullanılması hiç itirazımız olamaz.

Anarşi düsturumuzu, yönetimsizlik anlamında ele alarak, insan toplumunun açık seçik bir eğilimini ifade ettiğimiz kanısındayız. Tarihte insanlığın küçük bölümlerinin yöneticilerinin iktidarını yıktıkları ve kendi özgürlüklerini üstlendikleri dönemlerin özellikle iktisadi ve entelektüel alanda büyük ilerleme dönemleri olduklarını görüyoruz. Emekçilerin özgür birliğinin özgür çalışması olan eşsiz eserleri ruhun dirilişine ve yurttaşların refahına hâlâ kanıt olan özgür şehirlerin büyümesi böyle bir dönemdir; Reform'a yol açmış olan büyük hareket böyledir -bireyin özgürlüğünün bir kısmına yeniden kavuştuğu bu dönemler büyük ilerlemelerin tanığıdır. Ve uygar ulusların şu anki gelişimine dikkatle bakarsak, yönetimin eylem alanını giderek daha fazla sınırlandırma ve bireyin inisiyatifine giderek artan bir özgürlük bırakma yönünde sürekli büyüyen, aşıkâr bir hareketi görmememiz mümkün değildir. Her türlü yönetimi denedikten sonra ve "topluluğa itaatten kaçmaksızın, bireyi kendine itaate zorlayan" bir yönetime sahip olmanın çözümsüz problemini çözmeye çabaladıktan sonra, şimdi, insanlık kendini her türlü yönetimin bağlarından serbest kılmayı denemekte ve aynı ortak amacın peşinden koşan bireyler arasında serbest anlaşma yoluyla örgütlenme ihtiyacına cevap vermeye çalışmaktadır. Siyasi özerklik, çok küçük toprak birimleri ya da grupları için bile olsa, büyük bir ihtiyaç haline gelmektedir; serbest sözleşme yasanın yerine geçecektir; ve serbest işbirliği de yönetimin vesayetinin yerine geçecektir. Son iki yüzyıl boyunca yönetimin işlevleri olarak kabul ettiğimiz bu işlevler birbiri ardına tartışma konusu edilmektedir; toplum, ne kadar daha az yönetilirse o kadar daha iyi ilerlemektedir. Ve bu yöndeki ilerlemeleri ve yönetimlerin kendilerinden beklenen şeyleri gerçekleştirmedeki yeteneksizliklerini ne kadar iyi incelersek, İnsanlığın, yönetimin işlevlerini kararlı bir şekil-

de sınırlandırarak, bunları sonuçta sıfıra indirecek yönde ilerlediği sonucunu çıkaracağımız kesindir; bireyin özgürlüğünün hiçbir yasayla, hiçbir bağla sınırlandırılmayacağı bir toplum durumunu şimdiden görüyoruz -komşuları arasında işbirliği, destek ve sevgi bulmaya yönelik herkesin hissettiği toplumsal alışkanlıkları ve gereklilikleri dışında hiçbir şey bireyin özgürlüğünü sınırlandırmayacaktır.

Elbette, yönetimsiz etiği savunmak, en azından, sermayesiz iktisadi savunmaya yönelik itirazlara benzer itirazlara yol açacaktır. Zihnimiz, yönetimin her yerde hazır ve nazır olması gibi önyargılarla öylesine beslenmiştir ki, Anarşist fikirler kuşkuyla karşılanır. Çocukluktan mezara tüm eğitimi-
miz yönetimin gerekliliğine ve yararlı etkilerine inançla beslenir. Felsefi sistemler bu bakış açısını desteklemek için oluşturulmuştur; tarih bu görüş noktasından yazılmıştır; hukuk teorileri aynı amaçla dolaşıma sokulmuş ve tasarlanmıştır. Tüm siyaset aynı ilkeye dayanır, her siyasetçi halka destek verdiğini söyler: "Yönetim gücünü bana verirsen şu anki yaşamının güçlüklerini hafifletebilirim, hafifleteceğim." Tüm eğitimimize aynı öğreti nüfuz etmiştir. Herhangi bir sosyoloji, tarih, hukuk ya da etik kitabını açalım: Her yerde yönetimle, yönetimin örgütlenmesiyle, onun fiilleriyle karşılaşırız, bu öyle baskın bir rol oynar ki, devletin ve siyaset adamının her şey olduğunu; büyük devlet adamının gerisinde kimsenin olmadığını varsaymaya alışarak büyürüz. Aynı öğreti basında her gün tekrarlanır. Tüm sütunlar parlamento tartışmalarının dakika dakika kayıtlarıyla, siyasetçilerin yapıp ettikleriyle doludur; ve bu sütunları okurken, önemleri insanlığı gölgede bırakacak kadar şişirilen bu birkaç kişinin arkasında, büyüyen ve ölen, mutluluk ya da üzüntü içinde yaşayan, çalışan ve tüketen, düşünen ve yaratan devasa bir insan topluluğunun -aslında, insanlığın- var olduğunu sık sık unuturuz.

Ama basından gerçek yaşamımıza geri döner ve topluma mevcut haliyle bir göz atarsak, yönetimin yaşamlarımızda oynadığı son derece küçük rol karşısında şaşırırız. Milyonlar-

ca insan yönetimle hiçbir işi olmaksızın yaşamakta ve ölmektedir. Her gün, milyonlarca sözleşme yönetimin en ufak bir müdahalesi olmaksızın yapılmaktadır; ve anlaşma yapanlar pazarlığı çığneme yönünde en ufak bir eğilim duymamaktadırlar. Bununla birlikte, yönetimin vesayeti altında olmayan bu anlaşmalar (mübadele ya da borç anlaşmaları) belki de tüm diğerlerinden daha iyi yerine getirilir. Birinin sözünü tutması şeklindeki basit alışkanlık, güveni kaybetmeme arzusu, çoğu durumda anlaşmaya bağlı kalınması için yeterlidir. Elbette, gerek duyulduğunda bunları düzenleyecek yönetimlerin hâlâ olduğu söylenebilir. Fakat, mahkeme önüne getirilmeye gerek bile duyulmayan sayısız durumdan söz bile etmiyoruz; ticaret hakkında en ufak bir bilgisi olan herkes hiç kuşkusuz onaylayacaktır ki, anlaşmaya uyma yönünde güçlü bir onur duygusu yoksa, ticaretin kendisi tamamen imkânsız olur. Müşterilerini, uygun adlar verilmiş her türlü iğrenç uyuşturucuyla zehirlerken en ufak bir vicdan azabı duymayan tüccarlar ve imalatçılar bile ticari anlaşmalarına uyarlar. Fakat, zengin olmanın başlıca güdü olduğu mevcut koşullarda, günümüzde, ticari onur şeklindeki böyle görece bir ahlâk bile mevcutsa, bir insanın emeğinin ürününü çalmanın artık yaşamımızın iktisadi temeli olmadığı koşullarda aynı duygu daha da hızlı gelişecektir.

Çağımızın bir diğer çarpıcı özelliği de bu yönetimsizlik eğiliminden yana ortaya çıkmaktadır. Özel inisiyatifin kapsadığı alanın düzenli olarak genişlemesi şeklindeki bu eğilim, yalnızca özgür sözleşmeden kaynaklanan geniş örgütlenmenin yakın zamandaki büyümesidir. Avrupa'nın demiryolu ağı pek çok sayıda ayrı ayrı işletmelerin konfederasyonu- ve yolların, malların ayrı ayrı inşa edilmiş ve Avrupa Demiryolları Merkez Kurulu kadar kalabalık olmasa da, birlikte federasyon kurmuş çok sayıda hat üzerinde doğrudan taşınması yalnızca sözleşme yoluyla yapılmış olan şeyin şimdiden çarpıcı bir örneğidir. Eğer elli yıl önce biri demiryollarının bu kadar çok sayıda ayrı ayrı işletme tarafından inşa edileceği-

ni ve sonuçta bugünkü gibi mükemmel bir ağ oluşturacağını öngörmüş olsaydı, ona kuşkusuz deli muamelesi yapılırdı. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden çok sayıda şirketin, Avrupa devletlerinin Uluslararası Konvansiyonu'nun desteklediği ve hükümet güçlerinden maddi destek alan Uluslararası Demiryolları Kurulu olmadan asla anlaşılamayacakları ileri sürülebilir. Fakat böyle bir kurul destek görmemiş olmasına rağmen anlaşma yapılmıştır. Alman *Beurden* ya da gemi sahipleri derneği şimdi örgütlenmelerini Almanya nehirlerine ve hatta Baltık denizindeki gemi ticaretine yayıyorlar; sayısız birleşik imalathanelerden oluşan birlikler ve Fransa'daki *Sendikalar* bu konuda çok sayıdaki örneklerdendir. Bu örgütlenmelerin çoğunun sömürü örgütlenmesi olduğu ileri sürülse de bu hiçbir şey kanıtlamaz, çünkü genellikle çok dar olan kendi bencil çıkarlarının peşinde koşan insanlar birlikte anlaşma yapabiliyorlarsa, diğer gruplarla daha yakın ilişki kurmak zorunda olan iyi niyetli insanlar, elbette çok daha kolay ve çok daha iyi anlaşma yapacaklardır.

Fakat, daha soylu uğraşlar için de özgür örgütlenmeler vardır. Çağımızın en soylu eserlerinden biri kuşkusuz Can-kurtaran Örgütü'dür. Hepimizin hatırladığı mütevazı başlangıcından bu yana 32 binden fazla insanın yaşamını kurtarmıştır. Bu örgüt, insanın en soylu içgüdüsüne çağrı yapmaktadır; tümüyle insanlığın ortak davasına adanmış bir faaliyet sürdürmektedir; iç örgütlenmesi ise tamamen bağımsız yerel komitelere dayanmaktadır. Geniş bir ölçekte faaliyet gösteren ve her biri yaygın bir alanı kapsayan Hastahane Örgütleri ve yüzlerce benzer örgütlenme de bu başlık altında belirtilebilir. Fakat, yönetimler ve faaliyetleri hakkında her şeyi bilirken, bu özgür işbirliklerinin gerçekleştirdikleri hakkında ne biliyoruz? Yönetimlerin yaptıklarını kaydetmek için binlerce cilt yazılmıştır; yasanın en önemsiz iyileştirmeleri kayıtlara geçmiştir; olumlu etkileri abartılmış, kötü sonuçları sessizce geçiştirilmiştir. Fakat, iyi niyetli insanların özgür işbirliğinin gerçekleştirdiklerini kaydeden ki-

taplar nerede? -Uygar insanın sonsuz çeşitlilikteki ihtiyaçlarını karşılamak için her gün yüzlerce cemiyet kurulmaktadır. Her türlü incelemeyi yapabilecek cemiyete sahibiz -bunlardan bazıları doğa bilimlerinin tüm alanlarını kapsarken, kimileri küçük, özel dallarla sınırlıdır; jimnastik için, steno yazı için, tek tek yazarların incelenmesi için, oyun ve her çeşit spor için, yaşamı sürdürececek bilimin geliştirilmesi için, hatta yaşamı yok etme sanatını desteklemek için cemiyetler; felsefi ve sanayi, sanatsal ve sanat karşıtı cemiyetler; ciddi işler için ve yalnızca eğlenmek için cemiyetler, kısacası, herhangi bir ortak amacın sürdürülmesi için bir araya gelmeden insanın kendi yeteneklerini uygulayabileceği tek bir yön yoktur. Her gün yeni cemiyetler kuruluyor, her gün eski cemiyetler geniş birlikler halinde bir araya geliyor, ulusal sınırlar ötesinde federasyonlar kuruyorlar ve herhangi bir ortak amaç için işbirliği yapıyorlar.

Bu sayısız özgür gelişmenin en çarpıcı özelliği, önceden devletin ve belediyenin görev alanında olan şeylere sürekli olarak el atmalarıdır. Leman Gölü kenarındaki bir İsviçre köyünde bir aile reisi, şimdi, herhangi bir yerde belediye yönetiminin görevi olarak kabul edilebilecek şeyi kendisiyle birlikte yerine getiren bir düzine farklı cemiyetin üyesidir. Geçici ya da kalıcı amaçlar için bağımsız komünlerin özgür federasyonu İsviçre yaşamının temelinde yer almaktadır ve İsviçre'nin birçok bölgesi yollarını ve çeşmelerini, zengin üzümlü bağlarını, bakımlı ormanlarını ve yabancıların hayran kaldığı otlaklarını bu federasyonlara borçludur. Ve bazı sınırlı alanlarda kendilerini devletin yerine koyan bu küçük cemiyetlerden başka, daha geniş bir ölçekte aynı şeyi yapan başka cemiyetler görmüyor muyuz? Her Alman kentsoylusu Alman ordusuyla gurur duymaktadır, fakat bu ordunun gücünün askeri eğitim, talim ve tatbikat veren sayısız özel cemiyete bağlı olduğunu bunların pek azı bilmektedir; ve her bir askerin şu an kendisine esin kaynağı olan duyguya artık sahip olmadığı gün ordularının darmadağın insanlardan

oluşan bir yığın haline geleceğini pek azı bilmektedir. Bu ülkede, toprakları savunma görevi bile -yani devletin esas, en önemli işlevi- gönüllülerden oluşan bir ordu tarafından üstlenilmiştir ve bu ordu, askeri bir despota boyun eğen kölelerden oluşan herhangi bir ordu karşısında elbette ayakta kalabilir. Dahası var: İngiltere kıyılarının savunması için özel bir cemiyetin kurulmasından ciddi olarak söz edilmektedir. Bu bir kez kurulursa, donanmanın zırhlı gemilerinden daha etkili bir özsavunma silahı olacaktır. Bununla birlikte, kısa süre önce kurulmuş olan önemli cemiyetlerden biri kuşkusuz Kızıl Haç Cemiyeti'dir. Savaş alanındaki insanları katletmek, devletin görevi olarak kalmaya devam etmektedir; fakat bu devletler kendi yaralılarıyla ilgilenmedeki yeteneksizliklerini bilmektedirler: Bu görevi, büyük ölçüde özel inisiyatifle bırakmışlardır. Yaralının bakımının özel cemiyetlere bırakılabileceğini söyleme cesaretini yirmi beş yıl önce gösteren zavallı bir "ütopist" ne büyük alayların konusu olurdu! "Kimse tehlikeli yerlere gitmiyor! Hastahaneler, ihtiyaç olmayan yerlerde toplanmıştır! Ulusal düşmanlıklar zavallı askerlerin yardım bulamadan ölmesiyle sonuçlanıyor!" vs. -itiraz bu olmalı. 1871 savaşı, insan zekâsına, fedakârlığına ve iyi niyetine asla inanmayan bu kâhinlerin ne kadar yanlış gücüne sahip olduğunu gösterdi.

Bu gerçekler -dikkat bile etmeden geçtiğimiz pek alışılmış sayısız başka gerçekler de vardır- bizim kanımızca yüzyılımızın ikinci yarısının en baskın özelliklerinden biridir. Yukarıda belirtilen örgütler doğal olarak büyüdü; bunlar çok çabuk yaygınlaştı ve çok kolaylıkla bir araya geldiler; bunlar uygar insanın ihtiyaçlarının çoğalmasının öylesine kaçınılmaz sonucudur ve devlet müdahalesinin yerini öylesine güzel alıyorlar ki, bunlarda, yaşamımızın büyüyen bir unsurunu görmemiz gerekir. Modern ilerleme, gerçekten de, geçmişte yönetime bırakılmış ve genellikle kötü bir şekilde yerine getirilmiş işlevlerin tümünü ondan geri alacak şekilde, özgür bireylerin özgür birlikteliği yönündedir.

Parlamentar yönetim ve temsili yönetim hızla yok olmaktadır. Bunların kusurlarını göstermiş olan birkaç filozof halkın büyüyen hoşnutsuzluğunu utangaçça özetlemekten başka bir şey yapmamışlardır. Birkaç kişiyi seçmenin ve mümkün olan her konuda, ki bu konu-larda bunların çoğu tamamen cahildir, yasama görevini onlara teslim etmenin yalnızca bir aptallık olduğu açıkça ortadadır. Çoğunluk yönetiminin herhangi bir diğer yönetim kadar kusurlu olduğu giderek anlaşılmaktadır; ve İnsanlık çözüm bekleyen sorunları çözüme kavuşturacak yeni kanallar aramakta ve bulmaktadır. Posta Birliği, birliğe üye tüm posta örgütleri için yasalar çıkarmak amacıyla uluslararası bir postacılar parlamentosu seçmiyor. Avrupa demiryolları, trenlerin gidiş gelişini ve uluslararası ulaşım gelirlerini düzenlemek amacıyla uluslararası demiryolcular parlamentosu seçmiyor; Avrupa'nın Meteoroloji ve Jeoloji Cemiyetleri kutup istasyonlarını planlamak için ya da coğrafi oluşumların tektip bir altbölümünü ve jeolojik haritaların tektip renklendirmesini yapmak için ne meteoroloji ne de jeoloji parlamentoları seçmektedirler. Bunlar sözleşmeler aracılığıyla çalışmaktadırlar. Birlikte karar almak için kongreler yapıyorlar, yoksa her derde deva parlamentolar seçmiyorlar; onlara, "Dilediğiniz her şey için oy kullanın, biz itaat ederiz!" demiyorlar. Sorular sormakta ve bunları öncelikle kendileri tartışmaktadır; sonra, kongrede tartışılacak özel sorular hakkında bilgi sahibi olmuş delegeler yollamaktadırlar; *delegeleri* yollamaktadırlar, yöneticileri değil. Delegeler kongrelerden ceplerinde *yasalarla* dönmezler, *anlaşma tasarılarıyla* dönerler. Kamuyu ilgilendiren sorunlarla uğraşmanın şu an benimsenmiş (aynı zamanda en eski) yolu budur -yoksa temsili yönetim aracılığıyla yasa çıkarma yolu değil. Temsili yönetim, saray yönetimine ölümcül bir darbe indirerek tarihsel misyonunu tamamladı; ve tartışmalar aracılığıyla kamusal sorunlara kamunun ilgisini uyanık tuttu. Fakat, geleceğin Sosyalist toplumunun yönetimini temsili yönetimde görmek büyük bir hata olur. Yaşamın her

bir iktisadi evresi kendi siyasi evresini içerir; ve siyasi örgütlenmenin temelinde bir değişiklik olmadan mevcut iktisadi yaşamın -özel mülkiyet- temeline dokunmak imkânsızdır. Değişimin hangi yönde olacağını yaşam zaten göstermektedir: Devlet gücünün artması yönünde değil, şu anda devlete ait kabul edilen tüm dallarda özgür örgütlenme ve özgür federasyonlardan yararlanma yönünde.

Buna gelecek itirazlar kolaylıkla sezilebilir: Elbette şu söylenecektir: "Peki ya anlaşılmaya uymayanlara ne yapılacaktır? Çalışmaya eğilim göstermeyenlere ne yapılacaktır? Toplumun yazılı yasalarını ya da -Anarşist hipotezde- yazılı olmayan âdetlerini ihlal etmeyi tercih edenlere ne yapılacaktır? Anarşi, gelişmiş insanlık için iyi bir şey olabilir, çağımızın insanı için değil."

Öncelikle, iki tür anlaşma vardır: Anlaşmaya katılan tarafların her birine eşit olarak açık, farklı yönler arasında özgür tercih sonucu özgür kabulle yapılan özgür anlaşma vardır; ve taraflardan birinin diğerine dayattığı ve sırf zorunluktan kabul edilen zorunlu anlaşma vardır; aslında, bu bir anlaşma değildir; bu yalnızca zorunluluğa boyun eğmektir. Ne yazık ki, şu anda anlaşma olarak tarif edilen şeyin büyük çoğunluğu bu ikinci kategoriye dahildir. Bir işçi iş gücünü patrona sattığında ürününün bir bölümüne patron tarafından haksız yere el konulacağını gayet iyi bilir; bunu, art arda altı ay boyunca kullanılacağını en ufak bir garantisi olmaksızın sattığında -bunu yapmak zorundadır çünkü aksi halde o ve ailesi gelecek hafta aç kalacaktır- bunu özgür bir anlaşma olarak adlandırmak üzücü bir şaka olur. Modern ekonomistler bu anlaşmayı özgür olarak niteleyebilirler, fakat ekonomi politığın babası -Adam Smith- böyle bir yanlış yorumdan asla sorumlu değildir. İnsanlığın dörtte üçü bu tanıma uygun bir anlaşmaya girmek zorunda olduğu müddetçe, zor, hem bu sözüm ona anlaşmayı sürdürmek için hem de bu durumu korumak için elbette gereklidir. Zor -ve iyi bir zor sözleşmesi- emekçilerin bir avuç insan tarafından sahiplenildi-

ğini düşündükleri şeyin mülkiyetini almalarını önlemek için gereklidir; ve zor, yeni "uygarlaşmamış uluslar"ı bu koşullar altına sürekli olarak getirebilmek için gereklidir. Spencer'ci zor kullanmama yandaşları bunu gayet iyi anlar; ve mevcut durumu değiştirmek için zor kullanmamayı savunurlarken, şu anda bu durumu sürdürürken kullandıkları daha fazla zor savunmuş olurlar. Anarşiye gelince, herhangi bir -kраси-yle olduğu kadar plütokrasiyle de uzlaşmaz olduğu açıktır.

Ne var ki biz özgürce yapılmış bir sözleşmeyi uygulamak için zorun gerekliliğine inanmıyoruz. Cankurtaran derneğine mensup birinin kuralı çiğneyerek sıkıntı yarattığını ve bir görev anında derneği terk etmeyi tercih ettiğini asla işitmedik. Eğer o büyük bir ihmalin sorumlusu olmuşsa, arkadaşlarının yapacağı tek şey muhtemelen onunla bir daha çalışmayı reddetmek olur. Murray'ın sözlüğüne katkıda bulunan birine işini geciktirdiği için para cezası dayatıldığını işitmediğimiz gibi, Garibaldi'nin gönüllülerinin savaş alanına jandarma nezaretinde götürüldüğünü de işitmedik. Özgür anlaşmanın zorlamaya ihtiyacı yoktur.

Salt zorunlulukla iş yapmaya mecbur bırakılmadıkça kimsenin çalışmayacağı şeklinde sık sık tekrarlanan itiraza gelince, Amerikan kölelerinin serbest bırakılmasından önce de bunu yeterince işitmiştik, tıpkı Rusya'daki kölelerin serbest bırakılmasından önce olduğu gibi; ve bunu gerçek anlamıyla değerlendirme fırsatımız artık vardır. Dolayısıyla, yalnızca oldu bittilerle ikna olanları ikna etmeyi deneyecek değiliz. Düşünen insanlara gelince, insanlığın aşağı evreleri yaşadığı bir yerlerde gerçekten böyle olmuş olsa da -bu konuda da bir şey biliyor değiliz- ya da olumsuz koşullara karşı mücadelelerinde zar zor başarıya ulaştıklarından tam bir umutsuzluğa düşmüş bazı küçük topluluklarda veyahut tek tek bireylerde böyle olmuş olsa da, uygar ulusların durumunun böyle olmadığını onlar bilmelidir. Bizim uygarlığımızda çalışmak bir alışkanlıktır, aylıklık yapay bir gelişmedir. Elbette, kol emekçisi olmak kişinin tüm yaşamı boyunca, herhangi

bir şeyin bir parçasını üretmek için -örneğin bir toplu iğne başı- günde on saat, hatta daha fazla çalışması anlamına geldiğinde; bir ailenin tüm gereksinimlerini son derece kısıtlı karşılayacak koşullarda ücret alma anlamına geldiğinde; yarın işten atılma tehdidinin sürekli var olması anlamına geldiğinde -sanayi krizlerinin ne kadar sık geldiğini, bunların getirdiği yoksulluğu da biliyoruz-; çoğu durumda, düşkünle-revinde değilse eğer, yoksullar dispanserinde ecelsiz ölüm anlamına geldiğinde; kol emekçisi olmak, kendi "iş güçleriyle" yaşayan insanların gözünde ömürboyu aşağılık damgasını taşımak anlamına geliyorsa; bilimin ve sanatın insana verdiği tüm bu yüksek zevklerden mahrum kalma anlamına geliyorsa her zaman; bu durumda, herkesin -özellikle kol emekçilerinin- tek bir hayalinin olmasında şaşırarak bir şey yoktur: Başkalarını kendi için çalıştıracak koşula yükselmek. Emekçi olmakla böbürlenene ve kol emekçilerinin tembel ve müsrif, aşağı bir hemcins olduğunu yazan yazarlar gördüğümde, onlara şunu sormak isterim: Peki, etrafınızdaki şeyleri kim yaptı? İçinde yaşadığınız evi, iskemleleri, halıları, hoşça vakit geçirdiğiniz sokakları, giydiğiniz giysileri kim yaptı? Okuduğunuz üniversiteleri kim inşa etti, okul yıllarınız sırasında sizi kim besledi? Ömürboyu bir toplu iğne başı üretmek için yukarıda andığımız koşullarda çalışmak zorunda olsaydınız, sizin "çalışma" isteğiniz ne olurdu? Hiç kuşkusuz, siz, tembel bir hemcins olarak anılırdınız! Tersine, Avrupa işçi sınıfının yaşamını yakından bilen zeki birinin, onların böylesine iğrenç koşullar altında bile çalışmaya hazır oluşlarına şaşırmasının imkânsız olduğunu söyleyebilirim.

Aşırı çalışma insan doğasına aykırıdır -çalışmamalı. Bir avuç insanın lüksünü sağlamak için aşırı çalışmak ortak refah için çalışmamaktır. Çalışma, emek fizyolojik gerekliliktir, birikmiş vücut enerjisini harcamak için gereklidir, sağlık ve yaşam için gereklidir. Gerekli çalışmanın birçok dalı günümüzde gönülsüzce yapılıyorsa, ya aşırı çalışma anlamına

geldikleri içindir ya da uygunsuz bir şekilde düzenlendikleri içindir. Fakat, hepimiz kendimizi üretici çalışmaya verirsek ve üretici güçlerimizi şimdi yaptığımız gibi israf etmezsek, her gün dört saatlik gerekli çalışmanın, hali vakti yerinde bir orta sınıf evinin konforunu herkese sağlamak için yeterli olandan daha fazlası olduğunu biliyoruz -yaşlı Franklin bunu biliyordu. Elli yıldan beri tekrarlanan, "hoşlanılmayan işi kim yapar?" sorusuna gelince, bilginlerimizden hiçbirinin yaşamlarında tek bir gün bile olsa böyle çalışmak zorunda kalmamış olmalarına gerçekten üzülüyorum. Gerçekten hoş olmayan iş hâlâ varsa, bunun tek nedeni bilim adamlarımızın çalışmayı hoş kılma araçlarını düşünmekle asla ilgilenmemiş olmalarıdır: Günde birkaç kuruşa böyle işleri yapacak aç insanların dolu olduğunu her zaman bilmektedirler.

Toplumun yasalarını ihlal edenleri cezalandırmak için yönetimin gerekliliğini ileri süren üçüncü -asıl- itiraza gelince, bu konuda burada yer ayıramayacağımız kadar çok şey söylenebilir.⁵ Sorunu ne kadar derinlemesine incelersek, toplumun, bağrında işlenen toplum karşıtı fiillerden sorumlu olduğu ve ne cezanın ne hapishanenin ne de celladın bu tür fiillerin sayısını azaltamayacağı sonucuna o ölçüde varırız; toplumun yeniden örgütlenmesinden başka yol yoktur. Her yıl mahkemelerimizin karşısına getirilen davaların dörtte üçünün kökeni, doğrudan ya da dolaylı olarak, zenginliklerin üretimi ve dağılımı açısından toplumun mevcut düzensizliğidir -yoksa insan doğasının sapkınlığı değil. Tek tek bireylerin toplum karşıtı eğilimlerinden kaynaklanan görece daha az sayıdaki toplum karşıtı fiile gelince, bunların sayısını ne hapishaneyle ne de celladı kullanarak azaltabiliriz. Hapishanelerimiz aracılığıyla bunlar yalnızca artabilir ve daha da kötüleşebilir. Dedektiflerimiz, "kısasa kısas"larımız, infazlarımız

5. Bu konu hakkında daha fazla şey, *In Russian and French Prisons*'da söylenmiştir.

ve hapishanelerimiz aracılığıyla topluma öyle adice tutku ve alışkanlıkları dehşetli biçimde yaymaktayız ki, bu kurumların etkilerini tüm boyutlarıyla kavramak isteyen biri, ahlâkı koruma bahanesi altında toplumun yapmakta olduğu şeyden korkuya kapılır. Uzun süredir işaret edilen başka çareler *aramalıyız*.

Çocuğu için yiyecek ve barınak arayan bir anne pek zarif eşyalarla ve oburlara özgü yiyeceklerle dolu dükkânların önünden geçtiğinde; göz kamaştırıcı ve küstah bir lüks en iğrenç sefaletle yan yana sergilendiğinde; zengin bir adamın köpeğine ve atına, anneleri yeraltında ya da imalathanede acınacak bir ücret alan milyonlarca çocuktan çok daha iyi bakıldığında; soylu bir bayanın “mütevazı” gece giysilerinden her birine sekiz aylık ya da bir yıllık insan emeği harcandığında; kişisel masraflardaki artış “üst sınıflar”ın açıkça itiraf edilmiş amacı olduğunda ve para kazanmanın namuslu ve namussuz yolları arasında net bir ayırım çizilemediğinde -elbette artık o zaman, şimdi, bu durumu korumanın tek yolu zordur; polis ordusu, yargıçlar ve cellatlar gerekli birer kurum olur.

Fakat eğer çocuklarımız -ki tüm çocuklar *bizim* çocuklarımızdır- sağlam bir eğitim ve öğretim almışlarsa -ve bu eğitimi verme imkânlarımız varsa; her aile nezih bir evde yaşıyorsa- ve şu anda üretimimizin üst düzeyini onlar *yerine getirebiliyorsa*; her erkek ve kız çocuk bilimsel bir eğitimin yanı sıra bir elsanatı da öğrenmişse ve bir kol emekçisi olarak servet üretmek aşağılık bir durum olarak görülüyorsa; insanlar birbirleriyle sıkı bağlar içinde yaşıyorlarsa ve şu anda bir avuç insanın elinde olan kamusal işlerle sürekli ilişki içinde lense; ve yakın ilişkinin sonucu olarak, daha önce akrabalarımıza yaptığımız gibi, komşumuzun güçlüklerine ve sıkıntılara da candan ilgi gösteriyorsak -o zaman, polislere ve yargıçlara, hapishaneye ve infazlara ihtiyacımız olmaz. Toplum karşısı fiiller daha tomurcuk halindeyken engellenir, cezalandırılmaz; doğabilecek kimi anlaşmazlıklar hakemlik yo-

luyla kolaylıkla çözülür; şu anda Çin'deki aile mahkemelerinde ya da Valencia'nın deniz mahkemelerinde kararları uygulamak için gerekli olandan daha fazla zor gerekli olmayacaktır.

Bu noktada önemli bir sorunu ele almamız gerekmektedir: Yasanın olmadığı ve bireyin tam özgürlüğünü ilan etmiş bir toplumda ahlâkın yeri nedir? Cevabımız çok açıktır: Kamu ahlâkı yasadan ve dinden bağımsızdır ve bunlardan önce gelir. Şu ana dek ahlâk eğitimi dini eğitimle birlikte olmuştur. Fakat din öğretmenlerinin zihinler üzerinde eskiden uyguladıkları etki son zamanlarda yok olmaktadır ve ahlâkın dinden aldığı cezanın eski gücü artık yoktur. Şehirlerimizde eski inançlarını yitirmiş olan milyonlar ve milyonlar yetişmektedir. Bu durum, ahlâkı bir kenara fırlatıp atmanın ve eski kozmogonilere davranıldığı gibi aynı alaycılıkla ona davranmanın bir nedeni olabilir mi?

Kesinlikle hayır! Genel olarak kabul edilmiş bazı ahlâk ilkeleri olmadan toplum mümkün değildir. Eğer herkes hemcinsini aldatmaya alışarak büyümüşse; birbirimizin sözüne ve lafına asla güvenemeyeceksek; herkes hemcinsine karşı her türlü savaş aracını kullanmanın haklı görüleceği düşman gibi davranırsa toplum var olamaz. Aslında, dini inançlar çökerken, ahlâk kuralları sarsılmadan kalmaktadır. Hatta dinsiz insanların ahlâkın şu anki seviyesini yükseltmeye çalıştıklarını bile görüyoruz. Gerçek şudur ki, ahlâk kuralları dini inançlardan bağımsızdır: Onlardan daha önce vardır. İlkel Çukçelerin dini yoktu: Doğanın düşman güçlerinden korkuyorlardı ve batıl inançları vardı yalnızca; ama yine de onlarda, Hristiyanların ve Budistlerin, Müslümanların ve Yahudilerin öğrettikleri ahlâk kurallarının aynısını buluruz. Bununla birlikte, bazı uygulamaları bizim uygar toplumlarımızda görülenden daha yüksek bir kabile ahlâkını kapsar. Aslında, her yeni din kendi ahlâk kurallarını ahlâkın tek gerçek kaynağından alır: İnsanların kabileler, siteler ya da uluslar halinde yaşamaya başladıkları andan itibaren ge-

lişmeye başlayan ahlâk alışkanlıklarından. Karşılıklı dayanışmanın, hatta ortak mutluluk için kendini feda etme gibi bazı ahlâki alışkanlıkların büyümesiyle sonuçlanmayan hiçbir hayvan toplumu yoktur. Bu alışkanlıklar, hayatta kalma mücadelelerinde türlerin iyiliği için gerekli koşuldur - türün varlığını sürdürmesi için mücadelede tek tek varlıkların işbirliği, geçim araçları için bireyler arasında çok sözü edilen fiziksel mücadeleden çok daha önemli bir faktördür. Organik dünyaya “en uygun” olanlar, toplum halinde yaşamaya alışmış olarak büyüyenlerdir; ve toplum içinde yaşam, ahlâk alışkanlıklarını kaçınılmaz olarak gerektirir. İnsana gelince, uzun yaşamı boyunca, kendi ortamında, insan toplumları var oldukça yok olmayacak toplumsal alışkanlıkların, ahlâk alışkanlıklarının bir çekirdeğini geliştirmiştir. Mevcut iktisadi ilişkilerimizin sonucu olarak şu anda sürmekte olan etkilere rağmen, ahlâk alışkanlıklarımızın çekirdeği var olmaya devam etmektedir. Yasa ve din bunları yalnızca formüle etmekte ve cezalar yoluyla bunların uygulanması için çaba sarf etmektedir.

Ahlâk teorileri ne kadar çeşitli olursa olsun, tümü de üç temel kategori altında bir araya getirilebilir: Din ahlâkı; yararçı ahlâk; ve toplum için yaşamın gereklerinden kaynaklanan ahlâk alışkanlıkları teorisi. Her dini ahlâk kendi buyruklarını, vahiy ürünü olarak göstererek benimsetir; ve bu yaşamda ya da gelecek yaşamda ödül vaadiyle ya da cezayla zihinlere kendi öğretisini dayatmaya çalışır. Yararçı ahlâk ödül fikrini korur, fakat bunu insanın kendisinde bulur. İnsanı zevklerini analiz etmeye, bunları sınıflandırmaya, en yoğun ve en kalıcı olanlara öncelik vermeye davet eder. Bununla birlikte, bazı etkileri olsa da, bu sistemin geniş insan kitlesi tarafından fazlasıyla yapay olarak görüldüğünü kabul etmeliyiz. Son olarak -ne kadar çeşitli olsa da- üçüncü bir ahlâk sistemi daha vardır; bu, ahlâki eylemlerde -insanı toplum yaşamına en uygun kılma en fazla güce sahip bu eylemlerde- bireyin, kardeşlerinin sevinciyle sevinme, kardeşlerinden bi-

ri acı çektiğinde acı çekme gerekliliğini görür; toplum halinde yaşamının yavaş yavaş gelişen ve mükemmelleşen bir alışkanlığı ve ikinci doğası; bu aynı zamanda Anarşinin ahlâkıdır.

Üç ahlâk sistemi arasındaki farkı en iyi açıklayacak şu örneği tekrarlıyorum. Bir çocuğun nehirde boğulmakta olduğunu varsayalım, nehir kıyısında da üç adam oturmaktadır: Dini ahlâkçı, yararçı ve halktan biri. İlk olarak, din adamı muhtemelen kendi kendine çocuğu kurtarmanın ona bu dünyada ya da öteki yaşamda mutluluk getireceğini söyler; fakat eğer çocuğu kurtarırsa bu yalnızca iyi bir hesapçı olduğu içindir, başka bir şey değil. Sonra yararçı gelir, onun da şöyle düşündüğünü varsayabiliriz: “Yaşamdan zevk almanın yüksek ve sıradan yanları olabilir. Çocuğu kurtarmak bana yüksek zevk sağlar. O halde, suya atlamalıyım.” Fakat, onun böyle düşündüğünü kabul edersek o da bir hesapçı olur ve toplum ona pek güvenmemekle iyi eder: Günün birinde kafasından herhangi bir aldatmacanın geçmeyeceğini kim bilebilir! Bir de üçüncü adam vardır. O hesap yapmaz. Fakat o her zaman etrafındakilerin sevincini hissetme alışkanlığıyla büyümüşdür, başkaları sevinçliyse o da sevinçlidir; başkaları acı çekiyorsa o da acı çeker, derinden acı çeker. İkinci doğasına uygun davranır. Annenin ağlamasını duyar, yaşamak için mücadele eden çocuğu görür, iyi bir köpek gibi suya atlar ve duygularının verdiği enerji sayesinde çocuğu kurtarır. Anne ona teşekkür ettiğinde şu cevabı verir: “Niçin teşekkür ediyorsunuz? Başka türlü davranamazdım.” Gerçek ahlâk budur. Halk kitlelerinin ahlâkı budur; bir alışkanlık olarak büyüyen ahlâk, filozofların yaptıkları etik teoriler ne olursa olsun, var olacaktır, ve toplumsal yaşamımızın koşulları geliştiği oranda sağlam bir şekilde gelişecektir. Bu tür bir ahlâk, varlığını sürdürmek için yasaya ihtiyaç duymaz. Yaygın ve yüksek bir ahlâka doğru her ilerlemenin her insanda bulunduğu genel sevgiden destek alan doğal bir gelişmedir bu.

Çok kısa bir özetle Anarşinin belli başlı ilkeleri bunlardır.

Her biri bir önyargıyı kıran bu ilkeler insan toplumunun sergilediği eğilimlerin analizinin sonucudur. Bunların her biri sonuçları bakımından zengindir ve mevcut kanıların eksiksiz gözden geçirilmesini gerektirir. Ve Anarşi, uzak bir geleceğin algılanışı değildir yalnızca. Daha şimdiden, eylem alanı ne olursa olsun her birey ya Anarşist ilkelerle uyum içinde ya da zıt yönde davranabilir. Anarşist ilkelerle uyum yönünde atılacak her adım, gelişimin yönü doğrultusunda atılmış olacaktır. Zıt yönde yapılacak her şey, insanlığı *gitmeyeceği* yöne doğru gitmeye zorlama teşebbüsü olacaktır.

Anarşizmin Tanımı

Kropotkin, 1882 yılında Lyon'dan geçerken, bir suikast nedeniyle tutuklanır ve mahkemeye çıkarılır. 1 Ocak 1883'teki duruşması sırasında mahkeme heyeti karşısında şu açıklamayı yapar:

Anarşi nedir, anarşistler kimlerdir, bunu açıklayacağız:

Beyler, anarşistler düşünce özgürlüğünün her yerde vaaz edildiği bir yüzyılda, sınırsız özgürlüğü salık vermenin görevleri olduğuna inanan yurttaşlardır. (...) Biz özgürlük istiyoruz, yani tüm insanlar için, doğal imkânsızlıklardan ve saygı duyulması gereken komşularının ihtiyaçlarından başka sınır olmaksızın, hoşuna giden her şeyi yapma; tüm ihtiyaçlarını tam olarak karşılama hakkını ve imkânını talep ediyoruz.

Biz özgürlük istiyoruz ve özgürlüğün varlığının, kökeni ve biçimi ne olursa olsun, ister seçilmiş olsun ister dayatılmış, ister monarşist olsun ister cumhuriyetçi hiçbir iktidarın varlığıyla bağdaşmadığına inanıyoruz. (...)

Başka deyişle, anarşistlerin gözünde kötülük, yönetimin herhangi bir biçiminde değildir. Kötülük, yönetim fikrinin kendisindedir, otorite ilkesinin kendisindedir.

Tek kelimeyle, insan ilişkilerinde sürekli olarak gözden geçirilebilir ve feshedilebilir özgür sözleşmenin idari ve yasal vesayetin, dayatılan disiplinin yerine geçmesi; bizim ideali-miz budur. Dolayısıyla anarşistler halka tıpkı Tanrı'dan vazgeçmeyi öğrenmeye başlaması gibi, yönetimden vazgeçmeyi öğretmeyi isterler.

Halk, mülk sahiplerinden vazgeçmeyi de öğrenecektir. Ger-

çekten de zorbalanın en kötüsü sizi hapse tıkan değil, sizi aç bırakandır. (...)

Eşitlik olmadan özgürlük olamaz! Sermayenin, her gün biraz daha yoksullaştıran bir azınlığın elinde tekelleştiği ve herkesin parasıyla ödenen kamu eğitimi de dahil hiçbir şeyin eşit olarak dağılmadığı bir toplumda özgürlük yoktur!

Bizler, geçmiş kuşakların işbirliğinin ürünü olduğundan insanlığın ortak mirası olan sermayenin (...) herkesin kullanımında olması gerektiğine inanıyoruz. (...)

Tek kelimeyle, eşitlik istiyoruz: Fıili eşitlik; herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre özgürlüğün gerekçesi olarak, daha doğrusu temel koşulu olarak -işte bizim samimi olarak istediğimiz şey budur!